

Inger Lise Skog Hansen og Bjørn R. Lescher-Nuland

Bolig og oppvekst

Konsekvenser av å vokse opp
under vanskelige boforhold

Inger Lise Skog Hansen og Bjørn R. Lescher-Nuland

Bolig og oppvekst

**Konsekvenser av å vokse opp
under vanskelige boforhold**

© Fafo 2011

ISBN 978-82-7422-810-8 (papirutgave)

ISBN 978-82-7422-811-5 (nettutgave)

ISSN 0801-6143

Omslagsfoto: © Stig Børre Elvegård / NN / Samfoto

Omslag: Fafos Informasjonsavdeling

Trykk: Allkopi AS

Innhold

Forord	5
Sammendrag	7
Summary	11
1 Innledning	15
Bakgrunn	17
Gangen i rapporten	18
2 Metode og data	19
Analytisk tilnærming	19
Analyse av foreliggende kunnskap	20
Kvalitativ undersøkelse av barnefamilier som leier bolig	21
Forskningsetiske perspektiver	25
3 Kunnskap og forskning om barnefamilier med en vanskelig bosituasjon	27
Oppsummering	37
4 Barnefamiliers opplevelse av å bo i utleiebolig – casestudie fra Oslo	39
5 Bosituasjon og boligstandard	41
Hvordan bor de nå?	41
Boligens størrelse og trangboddhet	43
Problemer knyttet til fukt, trekk og kulde	45
Materiell standard	47
Nabostøy og trafikkstøy	49
Boligproblemindeks	50
Oppsummering og diskusjon	52
6 Boligkarriere og flyttemønster	55
Botid i nåværende bolig	55
Tidligere boerfaringer	56

Flyttehyppighet.....	59
Tilgang på bolig, motivasjon for å leie av kommunen og fremtidsutsikter	60
Hva er fremtidig boligønske/drømmebolig?.....	62
Oppsummering.....	63
7 Bomiljø som ramme for barns oppvekst	65
Beskrivelse av bomiljøet	65
Bomiljøet som ramme for barns oppvekst	70
Foreldrestrategier	73
Oppsummering.....	74
8 Offentlig hjelp og kjennskap til boligsosiale virkemidler	77
Avhengig av velferdsstatlige ytelser	77
Møte med offentlige tjenester.....	80
Kjennskap til boligsosiale virkemidler	84
Oppsummering.....	86
9 Oppsummering og diskusjon.....	87
Et sammensatt bilde	87
Hovedfunn i rapporten.....	88
Vurderinger	89
Betydningen av sosial kapital i boområder.....	90
Litteratur	93
Vedlegg 1 Informasjonsskriv til kommunalt ansatte	99
Vedlegg 2 Informasjonsskriv til potensielle informanter	101
Vedlegg 3 Intervjuguide	103

Forord

Denne rapporten inneholder resultatene fra hoveddelen av prosjektet «Konsekvenser av å vokse opp under vanskelige boforhold». Prosjektet er finansiert med kompetansemidler fra Husbanken og under FOU-programmet «Boligen og velferdssamfunnet».

Bolig er et grunnleggende velferdsgode og en viktig levkårsfaktor. Samtidig har ikke bolig som levkårsdeterminant vært noe sentralt tema innen velferdsforskningen. Noe av dette kan nok handle om boligens tvetydige karakter som velferdsgode. Boligen er både et grunnleggende velferdsgode, men også et investeringsobjekt og utgjør for mange en vesentlig del av en families kapital. Lavinntektsgrupper er overrepresentert blant dem som leier bolig, og vi vet at de som leier kommunale boliger, har gjennomgående dårligere boligstandard enn andre. Med den bakgrunnen vil en kunne betegne de som vokser opp i leid bolig i Norge, som potensielt å være eksponert for å ha vanskelige boforhold. Vi har derfor valgt å bruke det å leie bolig som en indikator på vanskelige boforhold, selv om det å leie bolig i seg selv ikke nødvendigvis er en indikator på vanskelige boforhold.

I dette prosjektet er vi opptatt av å se bolig og boforhold i en bred velferdspolitisk sammenheng. Vår innfallsvinkel bærer preg av at velferdsforskningen ved Fafo i flere år har hatt levkår og fattigdom som sentrale forskningsfelt. I Fafos forskning har vi vært opptatt av barn og levkår og hvilke faktorer som eventuelt bidrar til å forsterke sosial reproduksjon av ulikhet i det norske samfunnet.

Flere personer har bidratt til gjennomføringen av prosjektet. Den kvalitative studien i prosjektet er gjennomført i Oslo, og vi er svært takknemlig for en uvurderlig innsats fra flere for å markedsføre prosjektet overfor potensielle informanter. Vi vil særlig takke Olga Mørk, Aslaug Skar, Laila Thiis Stang, Mari Nysæther, Ina Mariann Sørle, Elsa Nergård, Aina Huseby, Bård Henanger, Frank Eriksen, Børge Njå, Erling André Ytterøy L'orange og Lars Aasen for bistand og godt samarbeid. I prosjektet gjennomføres det også en egen registerdataanalyse om langsiktige konsekvenser av å vokse opp i leiebolig. Resultatene fra denne delen av prosjektet formidles i en egen rapportering.

Forskertemaet har bestått av Bjørn Lescher-Nuland og Inger Lise Skog Hansen. Inger Lise Skog Hansen har vært prosjektleder. Arne Grønningsæter har kvalitetssikret rapporten og kommet med konstruktive kommentarer og innspill. Takk til Fafos informasjonsavdeling for utmerket samarbeid i arbeidet med ferdigstilling. Sist, men

ikke minst takk til Husbanken for finansiering og til Rune Flessen ved Husbanken Region Midt-Norge for godt samarbeid i prosjektperioden.

Fafo, juni 2011

Inger Lise Skog Hansen

Sammendrag

Prosjektet «Konsekvenser av å vokse opp under vanskelige boforhold» handler om den betydning vanskelige boforhold i barndommen kan ha for barns levkår og sosiale inkludering på kort og lang sikt. Det å vokse opp i leid bolig er valgt som en indikator på vanskelige boforhold. Å leie bolig i seg selv kan ikke uten videre defineres som et levkårsproblem. Mange leier i perioder uten at det betyr at de er vanskeligstilte eller har belastede boforhold. Samtidig kan det å vokse opp i leid bolig i Norge (i den norske boligmodellen med en sterk eierlinje) være en faktor som øker risikoen for å ha vanskelige boforhold.

To forskningsspørsmål har ligget i bunn for prosjektet: Hvilken betydning har vanskelige boforhold i oppveksten for barns levkår og sosiale inkludering? Påvirker vanskelige boforhold i oppveksten barns levkår som voksne?

Prosjektet har valgt å se på leie som indikator på vanskelige boforhold, og i særlig grad det å leie kommunal utleiebolig. I tillegg er etnisitet (ikke-vestlig bakgrunn) inkludert som en faktor som kan påvirke sannsynligheten for å ha vanskelige boforhold. Problemstillingene i studien er relatert til følgende temaer:

- Boligkarriere og flyttemønster
- Boligstandard og bosituasjon
- Barnas oppvekstmiljø
- Offentlig hjelp / kjennskap til boligsosiale virkemidler
- Langsiktige levkårskonsekvenser av å vokse opp i leiebolig

Studiens problemstillinger reflekterer flere typer analyser: en registerdataanalyse av langsiktige levkårskonsekvenser av å vokse opp i leiebolig, en gjennomgang av foreliggende kunnskap om barnefamilier med lav inntekt og deres boforhold, en kvalitativ studie av barnefamiliers opplevelser av å bo i kommunale utleieboliger i Oslo og hvordan det påvirker barns levkår. I denne rapporten formidles resultatene fra kunnskapsgjennomgangen og den kvalitative studien. Resultatene fra registerdataanalysen formidles i en egen rapportering.

Kunnskapsgjennomgangen er en gjennomgang av litteratur om fattige barnefamilier og boligsituasjon, inkludert en særlig vektlegging av betydningen av innvandringsbakgrunn. Hensikten med denne litteraturgjennomgangen var å få en bakgrunnsstudie

for prosjektet og å benytte denne gjennomgangen som grunnlag for å utarbeide intervjuguidene til de kvalitative intervjuene med barnefamilier i utleieboliger. Gjennomgangen av foreliggende statistikk og forskning viste at det er en liten gruppe barnefamilier som leier bolig, og en særlig selektert gruppe som leier kommunal bolig. Lavinntektsgrupper leier i større grad enn andre, og lavinntektsgrupper med ikke-vestlig bakgrunn leier i større grad av kommunen. Barnefamilier i kommunal bolig rapporterer om flere problemer med boligen enn øvrige familier med lav inntekt.

Oslo er valgt som case for den kvalitative studien. Kunnskapsgjennomgangen viste at andelen barnefattigdom er størst i Oslo. Oslo er også med god margin Norges mest flerkulturelle by. Mange av erfaringene som kan hentes ut fra en undersøkelse gjennomført i Oslo, vil også være nyttige for kommuner i andre deler av Norge.

Den kvalitative studien utdyper og illustrerer hvordan ulike sider ved barnefamiliers boforhold kan påvirke både livskvalitet og levekår hos barn og ha konsekvenser for sosial inkludering. Boforholdet handler da både om den fysiske boligen, om boligstandard og størrelse, og om hvor boligen er plassert. En viktig del av boligens plassering er bomiljøet og nærmiljøet. Intervjuene med barnefamilier som bor i kommunale utleieboliger i Oslo, viser at mange har til dels svært dårlig boligstandard (forstått som dårlig vedlikehold, fukt og mugg) og bor trangt (nesten alle er trangbodde etter objektive kriterier). I tillegg opplever de fleste informantene i de kommunale gårdene at de bor i et belastet bomiljø og med et nærmiljø hvor en stor andel av befolkningen har dårlige levekår. En del av de kommunale gårdene er plassert i områder hvor en stor andel av befolkningen har innvandrerbakgrunn.

Hovedfunnene fra den kvalitative studien kan oppsummeres i seks punkter:

- Foreldre opplever at dårlige fysiske forhold i boligen og trangboddhed begrenser barnas liv. Det kan gi dårlig helse og være en begrensende faktor for oppfølging av skolearbeid og for samvær med venner.
- Det største problemet oppleves å være et belastet bomiljø og segregering. Foreldrene er urolige for hvordan et sosialt miljø med utrygghet, konsentrasjon av sosiale problemer, dårlige levekår og skoler med svært høy andel elever med ikke-vestlig bakgrunn påvirker barnas livssjanser i det norske samfunnet.
- Familier som leier boliger integrert i bomiljøer med generelt høyere levekår i nærmiljøet, gir uttrykk for sterk verdsetting av nærmiljøkvaliteter som trygghet, uteområder, skolesituasjon og barnas mulighet for samvær med andre barn.
- Det fremkommer en rekke foreldrestrategier for å dempe konsekvensene av vanskelige boforhold. Eldre barn blir så langt som mulig prioritert til å få eget rom. Noen velger andre skoler enn nærskolen for å unngå en skole med høy andel elever med ikke-vestlig bakgrunn. Ved flytting velger noen å beholde barna i samme skole for å gi stabilitet og trygghet.

- Barnefamiliene har gjennomgående liten kjennskap til boligsosiale virkemidler utover bostøtten, og liten tro på egen mulighet til å eie egen bolig. Flere av informantene etterlyser mer oppfølging fra hjelpeapparatet og en helhetlig vurdering av sin bo- og livssituasjon.

I avslutningskapittelet presiseres det at det ikke er lett å identifisere hva det er ved barnas oppvekstvilkår som har konsekvenser for levekår. Bildet er sammensatt. Alle informantene i den kvalitative studien har relativt lav inntekt og en løs tilknytning til arbeidsmarkedet. Alle er avhengig av offentlige ytelser for inntektssikring. Majoriteten av informantene har innvandrerbakgrunn, enten somalisk eller pakistansk. Dette betyr at barna vokser opp med en hjemmesituasjon som karakteriseres av relativt dårlig økonomi og foreldre med svak eller ingen tilknytning til arbeidsmarkedet. Dette vil selvsagt ha konsekvenser både for familiens levekår og deres muligheter på boligmarkedet. Den kvalitative studien er begrenset, men den gir viktig kunnskap om hvordan et utvalg foreldre med vanskelige boforhold tenker om sin situasjon, og hvordan det eventuelt påvirker barna. Studien gir innspill til problemstillinger som bør utforskes nærmere, for eksempel:

- Hvorvidt og eventuelt hvilken rolle boligforhold har som selvstendig faktor i potensielle marginaliserings- og ekskluderingsprosesser. Følgelig gjelder det også hvilke strategier som kan være aktuelle for å stoppe slike mekanismer.
- Hva påvirker hvilke ressurser og hvilken mestringskompetanse barn tar med seg videre fra en oppvekst i belastede bomiljøer?
- I den avsluttende analysen anvendes begrepet sosial kapital som utgangspunkt. Barns livssjanser kan begrenses dersom de utelukkes fra betydningsfulle sosiale nettverk som gir innpass på viktige levekårsarenaer i samfunnet. Det kan følgelig være relevant å utforske segregerte bomiljøer i dette perspektivet.

På bakgrunn av studien kommer forfatterne med tre samfunnspolitiske råd til vurdering:

- Boligforhold bør i større grad inkluderes i strategier for sosial inkludering og utjevning av levekår. Boligforhold og segregering kan ha betydning for muligheten til å bryte marginaliseringsprosesser og komme ut av fattigdom. Denne studien tyder på at dette i særlig grad gjelder personer med ikke-vestlig bakgrunn, og dette illustrerer at boligforhold i større grad bør vies oppmerksomhet i integreringspolitikken.
- Ved bistand til å få bolig eller tildeling av kommunal bolig til barnefamilier, må en totalvurdering av familiens situasjon legges til grunn og være avgjørende for bestemmelsen av hvilken bolig som er best egnet, og ikke minst plasseringen av boligen.

- Boligforhold og nærmiljøkvaliteter bør vies større oppmerksomhet i strategier for å hindre sosial reproduksjon av ulikhet for barn som vokser opp i inntektsfattige familier. Gode bomiljøer og nærmiljøkvaliteter kan være et virkemiddel for å kompensere for en lav ressursituasjon i familiene.

Summary

The project “Consequences of growing up in poor housing conditions” is about the potential impact of poor housing conditions during childhood on children’s living conditions and social inclusion in the short and long term. Growing up in rented housing is chosen as an indicator of poor housing conditions. Rented housing cannot in itself be defined as a living condition problem. Many people rent a place for limited periods of time, and this does not necessarily imply that they have poor housing conditions. Growing up in rented housing in Norway (within the Norwegian housing model with a strong policy of home ownership and a small rental sector) may, however, be a factor that increases the risk of having difficult housing conditions.

The study is based on two research questions: What is the impact of difficult housing conditions in childhood on children’s living conditions and social inclusion? Do poor housing conditions while growing up influence children’s living conditions as adults?

To rent a home is chosen as an indicator of poor housing conditions, with a particular focus on municipal rental housing. In addition ethnicity (meaning: Non-Western Immigrant background) is included as a factor that may influence the probability of having poor housing conditions.

The issues in the study are related to the following topics:

- Housing career and patterns of moving.
- Housing standards and actual housing situation.
- Environment for growing up.
- Public assistance and knowledge of financial instruments for social housing.
- Long-term consequences of growing up in rental housing.

The project uses three types of analysis: a) a registry data analysis of consequences of growing up in rental housing for long-term living conditions, b) a review of knowledge about families with low incomes and their housing conditions, c) a qualitative study of how families with children experience living in public/municipal rental housing in Oslo and how they assume that this affects their children’s living conditions. In this report the results of the knowledge review and the qualitative study is presented. The results of registry data analysis will be presented in a separate report.

The knowledge review is a review of literature and statistics on poor families and their housing situation, including a particular emphasis on the influence of a non-western immigrant background. The purpose of the review was to get background information for the project, and to establish a basis for preparing interview guides for the qualitative interviews. The review of existing statistics and research showed that only a small group of families with children rent housing. It is also a particularly selected group who rent municipal housing. Low-income groups rent their housing to a greater extent than others, and low-income groups with non-western immigrant background rent their housing from the municipality to a larger extent than other low-income groups. Families in municipal rental housing report more problems with their housing than other families with low income.

Oslo is chosen as a case for the qualitative study. The knowledge review showed that the proportion of child poverty is highest in Oslo. Oslo is also by far the most multicultural city in Norway. Much of the experience that can be learned from a study conducted in Oslo will also be useful for municipalities in other parts of Norway.

The qualitative study elaborates on, and illustrates how, different aspects of the housing conditions of families with children can affect quality of life and living conditions of children, as well as influence social inclusion. Housing conditions are in this context understood as the physical housing conditions, housing standards and size, and where the housing is located. The neighbourhood and local environment are important factors concerning the location of the housing. The interviews with parents in families living in municipal rental housing in Oslo show that many have very poor housing standards (seen as poor maintenance, moisture-and mold) and are living in cramped housing units. In addition, most respondents in municipal blocks of flats experience that they live in marginalised housing environment and in areas where a large proportion of the population have poor living conditions. Some of the municipal blocks of flats are located in areas where a large proportion of the population has an immigrant background

The main findings from the qualitative study can be summarised in five points:

- Parents feel that the poor physical housing conditions and cramped housing units limit the life of their children. It can cause poor health, be a limiting factor for doing school work and for bringing home friends.
- The biggest problem is perceived to be a marginalised local environment and segregation. Parents are worried about how a social environment influenced by insecurity, the accumulation of social problems, poor living conditions and schools with a high proportion of pupils with non-western background affects children's opportunities in the Norwegian society.

- Families who rent housing integrated in areas with generally higher living standards in the local community, expressed strong appreciation of qualities like safety, outdoor areas, quality of schools, and of the children's opportunity for interaction with other children.
- A number of parents' strategies to mitigate the consequences of difficult living conditions are put forward. Teenage children are as far as possible given priority to get their own rooms. Some choose other schools than local school to avoid a school with a high proportion of pupils with non-western background: When moving to a new place, some choose to keep the children in the same school to provide stability and security.
- The informants have generally little knowledge of social housing measures beyond the housing allowance and little faith in their ability to gain home ownership. Several of the participants call for more attention from the social support system and a comprehensive assessment of their housing and life situation.

The closing chapter emphasises that it is not easy to identify which factors in children's upbringing that have consequences for future living conditions. The picture is complex. All participants in the qualitative study have relatively low income and an unstable connection to the labour market. All are dependent on public benefits for income. The majority of participants have an immigrant background, either Somali or Pakistani. This means that the children grow up in families characterised by relatively poor economy and parents with little or no connection to the labour market. This will of course have consequences for the family's living conditions and their opportunities in the housing market.

The qualitative study is limited in number of participants, but it provides important knowledge about how some parents with poor housing conditions are thinking about their situation and how it may affect their children. The study provides input on issues that should be explored further, for example:

- What is the role of housing conditions, as an independent factor in potential marginalisation and exclusion processes? A follow up question is also what kind of strategies that might be appropriate to end these processes.
- What influences the resources and the coping skills that children bring with them from a childhood in poor residential areas?
- In the final analysis the concept of social capital is used as a starting point. One of the highlighted factors is that the individual's life chances can be limited if they are excluded from important social networks that provide entry to important arenas of living conditions in society. Thus it may be relevant to explore segregated housing environments and neighbourhoods from this perspective.

On the basis of the study the authors present three social policy advices for consideration:

- Housing conditions should to a larger extent be included in strategies for social inclusion and distribution of living conditions. Housing conditions and segregation may affect the ability to break the marginalisation processes and get out of poverty. This study suggests that this particularly applies to people with non-western background, and illustrates that housing conditions to a greater extent should be addressed in the integration policy.
- When handling assistance to acquire housing or to provide municipal housing to families with children the service providers should base their recommendations and allocation of housing on an overall assessment of the family situation. This is essential for the provision of housing that is best suited, as well as for finding a suitable location.
- Housing conditions and community qualities should be given more attention in strategies to prevent the social reproduction of inequality for children growing up in low-income families. Good housing environments and community qualities can be a means to compensate for lack of resources in the families.

1 Innledning

Det er en politisk målsetting at barn skal vokse opp under trygge og gode oppvekstvilkår. I boligmeldingen fra 2004 blir det presisert at «[a]lle barn skal kunne bo trygt og godt» (St.meld. nr. 23 (2003–2004)). I FNs konvensjon om barns rettigheter heter det: «Barnet har rett til en levestandard som er tilstrekkelig på alle områder» (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet¹). FNs konvensjon om barnets rettigheter ble inkorporert i norsk lov 1. oktober 2003. I regjeringens mål og innsatsområder for sin satsing på barn og unge trekkes det også frem at «[n]ærmiljø med tilgang på grønne arealer og trygge områder for ulike typer aktiviteter er en forutsetning for lek og fysisk utfoldelse, sosialt samvær og god helse» (BLD 2011). Det presiseres at «[a]lle barn og unge skal ha de samme rettigheter og muligheter til utvikling uavhengig av foreldres økonomi, etnisitet, utdanning og geografisk tilhørighet. Det er viktig å unngå at økonomisk fattigdom skal ramme barn og ekskludere dem fra sosiale fellesskap» (ibid.).

Boforhold, forstått som bolig og bomiljø, er en viktig materiell og sosial ramme for menneskers liv og ikke minst for barns oppvekst og sosiale utvikling. Rammevilkårene i hjem og nærmiljø vil ha betydning for både livskvalitet og levekår. Det handler om den fysiske boligen, om boligstandard og om størrelse, men det handler også om hvor boligen er plassert. Boligens plassering betyr å inngå i et bomiljø og et nærmiljø, med den betydning det har for identitet og tilhørighet. For barn er nabolaget betydningsfullt, her leker de, treffer jevnaldrende, går i barnehage og på skole. Dette miljøet vil prege deres liv, hvilke ressurser og mestringskompetanse de har med seg videre i livet. Denne studien retter søkelyset mot hvilken betydning vanskelige boforhold i barndommen kan ha for barns levekår og sosiale inkludering på kort og lang sikt.

Hva vil det si å ha vanskelige boforhold? I denne sammenhengen har vi valgt å bruke det å vokse opp i leid bolig som en indikator på vanskelige boforhold. Å leie bolig i seg selv kan ikke uten videre defineres som et levekårsproblem. Mange leier i perioder uten at det betyr at de er vanskeligstilte eller har belastede boforhold. Mange unge starter sin boligkarriere i leiebolig før de fleste etablerer seg i eid bolig etter hvert. Likevel er det grunnlag for å hevde at i Norge hvor majoriteten av befolkningen eier egen bolig, vil det å leie bolig over tid ofte bety å være mer utsatt på boligmarkedet. Det er ikke tilfeldig hvem som eier, og hvem som leier. Det er sammenheng mellom lav inntekt og

¹ http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/barn_og_ungdom/fns_barnekonvensjon/fns-konvensjonen-om-barnets-rettigheter.html?id=412552

posisjon på boligmarkedet. Mens nesten alle i de høyeste inntektsgruppene eier egen bolig, gjelder det en mye mindre andel i de laveste inntektsgruppene (Gulbrandsen 2010², Aarland og Nordvik 2008). Dette innebærer at de som leier, er karakterisert av å ha lavere inntekter enn de som eier. Innenfor den norske boligmodellen med skattefavourisering av det å eie egen bolig medfører oftest leie over lang tid at man går glipp av oppsparing av egen boligformue. For barnefamilier vil leie oftest også bety lavere grad av botrygghet siden det er relativt utbredt med tidsbegrensede leiekontrakter. Leie-tilbudet består i stor grad av små boliger med få rom, og sannsynligheten for å bo trangt er derfor stor for dem som leier (Sandlie 2010). Andre dimensjoner som kan definere vanskelige boforhold, er boligstandard, trangboddhet og belastede bomiljøer med høy konsentrasjon av sosiale problemer. Mye tyder på at blant dem som leier boliger, er det barn i lavinntektsfamilier som leier kommunale boliger, som har de mest vanskelige boforholdene (Stefansen og Skevik 2006). I tillegg har ikke-vestlige innvandrere større tilbøyelighet til å leie bolig enn etniske nordmenn (Blom og Henriksen 2008). Å vokse opp med vanskelige boforhold har en klar etnisk dimensjon. Barnefamilier med ikke-vestlig bakgrunn eier sjeldnere sin egen bolig, bor trangere og har oftere mangler ved boligen enn resten av befolkningen (Hagen mfl. 1994, Østby 2004:65, Bråthen mfl. 2007).

I den norske fattigdomsbekjempelsen har det vært et sterkt søkelys på barnefattigdom (AID 2006, 2008, Fløtten 2009). Årsaken til den politiske interessen for barn i fattigdomsbekjempelsen er blant annet ønsket om å begrense virkningene lav inntekt har på barns livssjanser.

Det finnes noe forskning som synliggjør boligforhold blant barn og unge i lavinntektsfamilier (Sandbæk og West-Pedersen 2010). Samtidig vet vi lite om hvordan det å vokse opp med vanskelige boforhold, som for eksempel i utleieboliger eller i belastede bomiljøer, påvirker barns levekår på kort og lang sikt (Grønningsæter og Nielsen 2011, Sund og Krogstad 2005). Denne undersøkelsen retter søkelyset mot hvilken betydning boligforhold har for barns levekår og sosiale inkludering på kort og lang sikt. To forskningsspørsmål har ligget i bunn for prosjektet: Hvilken betydning har vanskelige boforhold i oppveksten for barns levekår og sosiale inkludering? Påvirker vanskelige boforhold i oppveksten barns levekår som voksne?

Prosjektet har valgt å se på leie som indikator på vanskelige boforhold, og i særlig grad det å leie kommunal utleiebolig. I tillegg er etnisitet (ikke-vestlig bakgrunn) inkludert som en faktor som kan påvirke sannsynligheten for å ha vanskelige boforhold. Problemstillingene i studien er relatert til følgende temaer:

² I den laveste inntektsdecilen er det 32 prosent som eier egen bolig, i den øverste inntektsdecilen er det 96 prosent (Gulbrandsen 2010).

- Boligkarriere og flyttemønster
- Boligstandard og bosituasjon
- Barnas oppvekstmiljø
- Offentlig hjelp / kjennskap til boligsosiale virkemidler
- Langsiktige levekårskonsekvenser av å vokse opp i leiebolig

Bakgrunn

En sentral målsetting i norsk boligpolitikk er at alle skal bo trygt og godt (St.meld. nr. 23 (2003–2004) Om boligpolitikken). Eierlinja har vært hovedpilaren i boligpolitikken siden krigen. Normen er at man eier sin egen bolig, og dette gjelder majoriteten av den voksne befolkningen. Mer enn ni av ti vil i løpet av livet eie sin egen bolig (Gulbrandsen og Nordvik 2007). De fleste har også vært leietakere på et eller annet tidspunkt, og til en hver tid er det omtrent 20 prosent som leier bolig (Gulbrandsen og Nordvik 2007, Aar-land og Nordvik 2008).

Levekår forteller noe om hvordan vi som mennesker har det i et samfunn (Fløtten mfl. 2008). Den nordiske levekårsforskningen har tradisjonelt hatt et klart *ressursperspektiv*. Levekår avhenger av hvilke ressurser du har til å delta på ulike *arenaer*. Gode levekår, det vil si ressurser og muligheter til å delta på disse arenaene, gir i sin tur muligheter til å leve gode liv (se for eksempel Bråten mfl. 2007, Fløtten mfl. 2008, Fyhn og Dahl 2000 og Ringen 1995). Boligmarkedet er en slik arena, og hvilke økonomiske ressurser du har, påvirker dine muligheter på dette markedet. Boligforhold fremstår både som en arena (eksempelvis bomiljø og nærmiljø) og som en ressurs (eksempelvis den materielle standarden ved boligen). I dette prosjektet er vi mest opptatt av hvordan boligforholdene i barndommen påvirker de ressursene og den mestringskompetansen barn har med seg for å klare seg på viktige levekårsarenaer videre i livet.

Fordelingsutvalget (NOU 2009:10) peker på at det både er en opphopning og en årsaksskjede bak de sosiale ulikhetene i Norge. Bolig inngår i årsaksskjeden som bidrar til skeivheter i samfunnet, men er også en av mange faktorer som hopper seg opp positivt eller negativt i enkelte grupper i befolkningen. For de fleste er boligkjøp den største investeringen de gjør i livet, og boligformue utgjør en betydelig andel av familiekapitalen for mange. Samtidig er bolig et grunnleggende velferds gode. Fafo har gjennomført en gjennomgang av forskning når det gjelder sammenhengen mellom bolig og sosial ulikhet i helse (Grønningsæter og Nielsen 2011). Her vises det hvordan boligforhold, enten det gjelder boligen i seg selv eller bomiljøet, former levekårene og inngår i en årsaksskjede som knytter sammen sosial ulikhet og helseulikhet. Det vises

til forskning om at helse på lang sikt utvikler seg dårligere hos lavinntektsbarn enn hos barn generelt. Lav inntekt påvirker boforhold. En av konklusjonene i rapporten er at det er behov for å analysere dette kompliserte samspillet mer direkte, med særlig vekt på boligforholdenes rolle.

Både bosituasjonen og fattigdommen i Norge har en klar etnisk dimensjon. En Fafo-rapport om barnefattigdom i Norge viser at ett av tre barn i familier med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn bor i inntektsfattige hushold (Nadim og Nielsen 2009). Mange av disse familiene er store barnefamilier. Dette gjelder spesielt i storbyer og i særdeleshet Oslo. I boligmeldingen står det at «[m]ålet for boligetablering av innvandrere er som for nordmenn flest, at de raskest mulig skal etableres og bli selvhjulpne i egen bolig. Dette er en viktig forutsetning for at de skal kunne delta i det norske samfunn med retter og plikter som andre nordmenn» (St. meld. 23 (2003–2004) Om boligpolitikken).

I Norge er kjøp av egen bolig den vanligste måten å sikre seg og sin familie en varig bosituasjon på. På grunn av høye boligpriser, lav inntekt og manglende kunnskap om det norske boligmarkedet er det dokumentert en høyere andel av leietakere og høyere grad av korttidsleie blant minoritetsgrupper (Oslo kommune 2004, hefte om store barnefamilier). Til tross for at kommunal bolig er ment å være et midlertidig tilbud, blir en del familier med vedvarende lav inntekt boende i kommunal bolig over lang tid. Dette betyr at kommunale boliger er rammene for barnas oppvekst, og følgelig er det viktig å få mer kunnskap om hvordan dette påvirker deres levekår og opplevelse av sosial inkludering. Utvalget for den kvalitative delen av dette prosjektet er derfor barnefamilier som leier kommunal bolig i Oslo. Utvalget er sammensatt av tre grupper, barnefamilier med norsk bakgrunn, pakistansk bakgrunn og somalisk bakgrunn.

Gangen i rapporten

Rapporten er delt inn i ni kapitler. I kapittel 2 vil vi gjøre rede for data og metode for prosjektet. Kapittel 3 presenterer en gjennomgang av data og forskning om fattige barnefamiliers boforhold. Dette kapitlet vil danne et viktig bakteppe for analysene og diskusjonen av funn fra prosjektet. I kapittel 4 presenteres den kvalitative studien av barnefamilier som vokser opp i kommunale utleieboliger i Oslo. Først, i kapittel 5, presenteres hvordan familiene bor i dag, og standarden på boligen. Familiens boligkarriere og flyttemønster er tema for kapittel 6. Kapittel 7 tar for seg hvordan bomiljø fungerer som ramme for barnas oppvekst. I kapittel 8 ser vi på familiens erfaringer med hjelp fra det offentlige og kjennskap til boligsosiale virkemidler. Kapittel 9 er et avsluttende og drøftende kapittel der de viktigste funnene i undersøkelsen diskuteres.

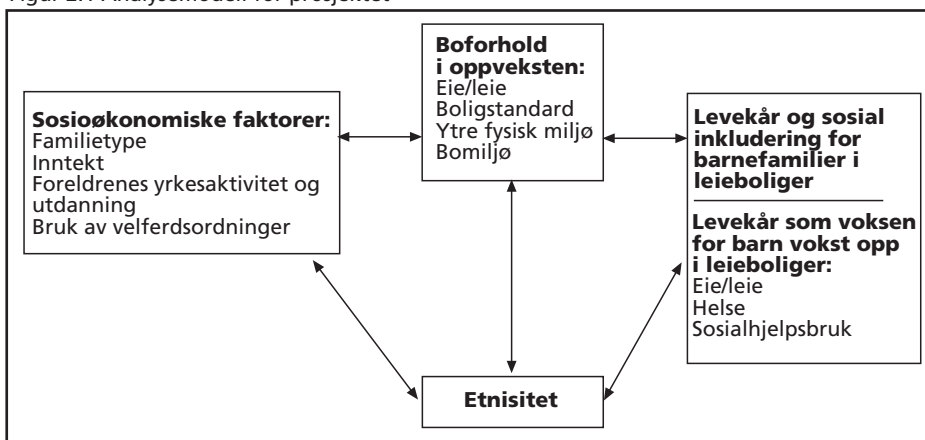
2 Metode og data

Studiens problemstillinger reflekterer flere typer analyser. En registerdataanalyse av langsiktige leveårskonsekvenser av å vokse opp i leiebolig. En kunnskapsgjennomgang om barnefamilier med lav inntekt og deres boforhold. En kvalitativ studie av barnefamiliers opplevelser av å bo i kommunale utleieboliger og hvordan det påvirker barns levekår. I denne rapporten formidles resultatene fra kunnskapsgjennomgangen og den kvalitative studien. Resultatene fra registerdataanalysen formidles i en egen rapportering.

Analytisk tilnærming

Hensikten med prosjektet er å studere konsekvenser av å vokse opp under vanskelige boforhold både på kort og lang sikt. Prosjektets analytiske tilnærming er presentert i figur 2.1.

Figur 2.1 Analysemodell for prosjektet

Ikke bare inntekt, men også andre bakenforliggende sosioøkonomiske faktorer som familietype, foreldres yrkesaktivitet og utdanning samt bruk av velferdsordninger vil kunne påvirke boforhold i oppveksten og hvilken betydning boforhold får på kort og lang sikt. Videre viser figur 2.1 at boforhold i oppveksten i dette prosjektet handler om å eie eller leie, om boligstandard, ytre fysisk miljø og sosialt bomiljø. Modellen illustrerer at prosjektet er innrettet mot å se på hvordan disse faktorene påvirker levekår og sosial inkludering for barnefamilier som bor i leieboliger, men også hvordan de påvirker levekår for voksne som vokste opp i leiebolig. De faktorene som vil bli belyst for fremtidige levekår, er å eie eller leie, helse (representert ved uføretrygd) og sosialhjelpsbruk. Figur 2,1 viser at etnisitet (i dette tilfelle tenkt som hvorvidt en har innvandringsbakgrunn, forstått som å enten være utenlandsfødt eller være barn av utenlandsfødte foreldre) antas å kunne påvirke bakenforliggende sosioøkonomiske faktorer, men også boforhold direkte samt å kunne påvirke levekår både på kort og lang sikt. Pilene i figur 2.1 er ment å illustrere dette og vise hvordan analysene av betydningen av boforhold i oppveksten også må ta hensyn til andre kjennetegn ved oppvekstsituasjonen, for eksempel foreldrenes utdanning, familietype, samt å gjøre oppmerksom på hvilken rolle etnisitet har for boforhold, og hva boforholdene har å si for oppvekstsituasjonen.

Analyse av foreliggende kunnskap

I tillegg til å samle inn nye data er det foretatt en gjennomgang av litteratur om fattige barnefamilier og boligsituasjon, inkludert en særlig vektlegging av betydningen av innvandringsbakgrunn. Hensikten med denne litteraturgjennomgangen var å få en bakgrunnsstudie for prosjektet og å benytte denne gjennomgangen som grunnlag for å utarbeide intervjuguidene til de kvalitative intervjuene med barnefamilier i utleieboliger i Oslo.

I litteraturgjennomgangen har vi gjennomgått rapportene fra SSBs nasjonale levekårsundersøkelse blant innvandrere (LKI) som har omhandlet bolig og boligforhold (bl.a. Blom og Henriksen 2008). Litteratursøket forøvrig er i hovedsak foretatt ved å gjennomgå forskning innenfor fattigdomsfeltet som omhandler barnefamilier og boligforhold. I tillegg har vi hatt stor glede av en tidligere litteraturgjennomgang foretatt ved Fafo i forbindelse med et prosjekt om bolig og sosial ulikhet i helse (Grønningsæter og Nielsen 2010) samt Fafo-rapporten *En felles fritid* (Kavli 2007). Kavlis rapport har hatt betydning for utvalget i den kvalitative undersøkelsen i dette prosjektet. Rapporten er basert på data fra intervjuer med somaliske, pakistanske og norske foreldre med barn i skolealder, og de samme tre gruppene er definert som utvalg for den kvalitative studien. Boligtemaene fra denne rapporten er referert i litteraturstudien. I tillegg har

vi valgt noen rapporter som særlig handler om Oslo, siden det er Oslo som er studert i den kvalitative studien. I hovedsak er gjennomgangen konsentrert om vitenskapelige publikasjoner. Litteraturgjennomgangen presenteres i kapittel 3.

Kvalitativ undersøkelse av barnefamilier som leier bolig

Den kvalitative studien er gjennomført for å få kunnskap om hvordan barnefamilier opplever det å bo i leid bolig, og deres opplevelse av hvordan dette påvirker barnas livssituasjon og levekår. Studien har et særlig perspektiv på etnisitet og fattigdom. Studien er gjennomført i Oslo med et utvalg leietakere med ulik etnisk bakgrunn som leier kommunal bolig. De viktigste problemstillingene var knyttet til fire hovedtemaer: bosituasjon og boligstandard, boligkarriere og flyttmønster, bomiljø og barns oppvekstvilkår og erfaringer med offentlig hjelp.

En kvalitativ metodetilnærming egner seg godt for å gripe hvordan informantene opplever egen situasjon og betydningen av boforhold. En slik tilnærming gir mulighet for forståelse av de refleksjoner og mekanismer som ligger til grunn for informantenes opplevelser og erfaringer.

Spørsmålene som stilles om boligkarriere og tidligere erfaringer, er tilbakeskuende. Ett spørsmål som reises i forbindelse med studier som bruker tilbakeskuende data, er i hvilken grad vi kan stole på svarene som gis. Denne type kvalitative intervjuer vil alltid gi en individuell persepsjon av hva som har skjedd. Tilbakeskuende fortellinger og svar kan altså ikke fortelle oss akkurat hva som har skjedd, men de kan fortelle oss hvordan mennesker tenker om deler av fortiden (Gautun 2003). Dybdeintervjuer er en god metode for å undersøke hvordan barnefamilier opplever sin bosituasjon, og hvilke erfaringer de har hatt på boligmarkedet, og ikke minst hvordan de tenker at boligforholdene påvirker familiens levekår og barnas livsutfoldelse. Det er også inkludert spørsmål om fremtidig boligsituasjon for å få kunnskap om hva informantene opplever er en god boligsituasjon for familien, og hvilke faktorer de vil vektlegge for å gi sine barn gode boligforhold.

Utvalg

Utvalget for den kvalitative studien var i utgangspunktet definert til familier med norsk, pakistansk og somalisk bakgrunn i Oslo som leide bolig av kommunen. Årsakene til dette valget var flere, blant annet bakgrunn for innvandringen og botid i Norge og vår kjennskap til at nordmenn, pakistanere og somaliere har ulik posisjon på boligmarkedet. Disse tre gruppene var også brukt i en tidligere studie ved Fafo (Kavli 2007), og det foreligger derfor en del data ved instituttet om disse gruppene. Familier

med pakistansk og somalisk bakgrunn ble den gang valgt på bakgrunn av flere årsaker (hentet fra Kavli 2007:8–9):

- *Innvandringsårsak:* Pakistanerne er kommet til Norge først og fremst gjennom arbeidsinnvandring og deretter familieinnvandring. Somaliere har i all hovedsak ankommet som flyktninger enten på egen hånd eller gjennom FNs gjenbosettingsprogram for flyktninger. De to gruppene har derfor fått en ulik introduksjon til det norske samfunnet, pakistanerne via arbeidsmarkedet og den familien de eventuelt ble gjenforent med, og somaliere i hovedsak via det norske velferdsapparatet og eventuelt familie.
- *Botid:* Nærmere 40 prosent av pakistanerne har bodd i Norge i mer enn 20 år og har dermed i gjennomsnitt lengst botid av alle ikke-vestlige innvandrere. Somaliene er en av de nyeste innvandrergroppene; 62 prosent har bodd i Norge mindre enn fem år. De to gruppene har samlet sett hatt henholdsvis lang og kort tid på å etablere seg og bli kjent med det norske samfunnet generelt, inkludert boligmarkedet.
- *Alderssammensetning:* Den somaliske befolkningen i Norge er svært ung sammenlignet med andre innvandrergropper. Dette er spesielt tydelig med hensyn til barna. I Oslo er det slik at av alle somaliske barn under 19 år utgjør 0- til 5-åringer nesten halvparten, i kontrast til blant annet pakistanerne, der 0- til 5-åringer utgjør 31 prosent (per 1.1.2004).
- De to gruppene har også flere kjennetegn til felles som skiller dem både fra majoritetsbefolkningen og fra deler av den øvrige innvandrerbefolkningen, som inkluderer:
 - store hushold
 - mange barn
 - lav sysselsettingsgrad (knyttet til lav sysselsettingsgrad av kvinner)
 - utdanningsnivå
 - religion (begge tilhører den muslimske delen av befolkningen)

Det ble likevel åpnet for å intervjuere familier med annen bakgrunn enn etnisk norsk, pakistansk eller somalisk. Dette var to personer som gjennom ulike kanaler hadde hørt om prosjektet og tok kontakt med Fafo for å melde seg som informanter. Den ene hadde vietnamesisk bakgrunn, og den andre hadde bakgrunn fra østlige Afrika. Alle bodde i kommunal bolig. Vi intervjuet til sammen elleve barnefamilier representert stort sett ved enten mor eller far og i to tilfeller både mor og far. Målet var å intervjuer tolv familier. Til sammen er det fire familier som har avlyst inngåtte avtaler om intervju av ulike grunner, i de fleste tilfellene sykdom. To familier som hadde mottatt informasjon om prosjektet, tok kontakt for å formidle at de var fornøyd med sin kommunale

bolig, men at de ikke ønsket å delta i undersøkelsen. De elleve familiene som deltok i utvalget, representerer en bredde med hensyn til etnisitet, antall foreldre i familien, antall barn i familien, leilighetens beliggenhet og boligtype (tabell 2.1).

Tabell 2.1 Presentasjon av utvalget i undersøkelsen

Bakgrunnsinformasjon		Antall informanter
Bakgrunn	Norge	3
	Pakistan	2
	Vietnam	1
	Somalia / østlige Afrika	5
Antall foreldre	Enslig forsørger	7
	Par med barn	4
Antall barn	1 barn	3
	2 barn	2
	3 barn	0
	4 barn	2
	Mer enn 4 barn	4
Leilighetens beliggenhet	Indre by	7
	Drabantby	4
Boligtype	Kommunal gård	8
	Hus/rekkehus eller enkeltstående leilighet i borettslag eller sameie	3

Rekruttering

For å rekruttere informanter tok vi utgangspunkt i fire ulike bydeler i Oslo. Det var to bydeler i indre by og to drabantbydeler. De to bydelene i indre by har en høy andel kommunale boliger i forhold til innbyggertallet, mens de to drabantbydelene har en lavere andel. Det var et poeng å rekruttere informanter fra bydeler med noe ulik boligstruktur. I rekrutteringen av informanter ble både NAV/sosialtjeneste, boligkontor, kommunale boligfremskaffere, SaLTto koordinator (SLT), kvalifiseringsprogram og andre kommunale enheter som er i kontakt med barnefamilier i kommunal bolig, brukt for å formidle informasjon om prosjektet. Det ble utarbeidet et informasjonsskriv til de kommunalt ansatte hvor prosjektet og målgruppen for prosjektet ble presentert. I dette informasjonsskrivet ble det bedt om bistand til å formidle informasjon om prosjektet til potensielle informanter (vedlegg 1). Prosjektet ble møtt med stor velvilje i bydelene. Det ble utarbeidet et eget informasjonsskriv til potensielle informanter.

Dette informasjonsskrivet ble videresendt av de kommunale samarbeidspartnerne til potensielle informanter i bydelen (se vedlegg 2).

De ulike kommunale instansene i bydelen benyttet noe ulik fremgangsmåte for å spre informasjon om prosjektet til aktuelle informanter. I en bydel ble informasjonsskrivet sendt til alle barnefamiliene som leide kommunal bolig i bydelen. I andre bydeler ble informasjonsskrivet delt ut i møte mellom brukeren og den kommunale tjenesten vi samarbeidet med. Samarbeidspartnerne ble bedt om å vektlegge at det er frivillig å delta i undersøkelsen, og at forskerne fra Fafo har en rolle som er uavhengig av kommunen, og taushetsplikt. Informanter som var interessert i å delta i undersøkelsen, tok selv kontakt med forskerne i prosjektet direkte. Kontaktpersonene i bydelene var ikke involvert i denne fasen. Det ble deretter gjort avtale om intervju. Informanten valgte selv sted for gjennomføring av intervju.

Det er en fare for skeiv rekruttering til denne type undersøkelser. De som har utfordringer relatert til boligsituasjonen, kan være mer motivert for å delta i undersøkelsen for å få formidlet hvordan de opplever situasjonen. En kvalitativ studie vil aldri kunne være representativ for populasjonen. De som er intervjuet, gir uttrykk for sine perspektiver på egen situasjon og slik et bidrag til økt kunnskap om hvordan det oppleves å bo i kommunale utleieboliger.

I denne typen rekrutteringsarbeid er forskningsetiske perspektiver svært viktig, og vi vil gå nærmere inn på disse senere i dette kapitlet.

Intervjusituasjonen

Intervjuene med informantene varte i 45 minutter til en time. Informantene fikk velge hvor intervjuet skulle gjennomføres. I seks tilfeller ble intervjuene gjennomført hjemme hos familiene. I tre tilfeller ønsket informanten at intervjuet skulle gjennomføres i Fafos lokaler. I to tilfeller ønsket informanten at vi organiserte at det kunne gjennomføres intervjuer i bydelens lokaler. I de to tilfellene fikk vi låne lokaler i bydelen. Intervjusamtalene har tatt utgangspunkt i en intervjuguide (vedlegg 3). Intervjuguiden var utformet slik at de fire hovedtemaene for undersøkelsen ble dekket: bosituasjon og boligstandard, boligkarriere og flyttemønstre, bomiljø og barns oppvekstsvilkår samt erfaringer med offentlig hjelp. Det er foreldrene i familiene som er intervjuet, og følgende er det deres vurderinger som har kommet til uttrykk også når det gjelder hvordan boligforholdene påvirker barnas livskvalitet og levekår. Intervjuguiden er utformet slik at den kan fange opp informantenes egne perspektiver, men samtidig sikre at samtalen konsentreres om de temaene som undersøkes. I intervjusituasjonen opplevde vi at informantene ønsket å dele sine erfaringer og perspektiver med oss, og mange informanter var svært åpne om egne opplevelser og tanker om hvordan boforholdene påvirker familiens situasjon og ikke minst barna.

Alle intervjuer ble skrevet ut på bakgrunn av notatene fra intervjuene. Intervjuene er anonymisert. Intervjuene er organisert i matriser etter tema og videre analysert for bruk i rapporten.

Forskningsetiske perspektiver

Alle forskningsprosjekter må gjøre etiske vurderinger av hvordan spørsmålsformuleringer, metodiske tilnærminger og presentasjon av funn bør utformes med respekt for undersøkelsens informanter. Dette er spesielt viktig i studier av utsatte grupper. For det første må resultatene presenteres slik at personidentifiserbare opplysninger ikke gjøres kjent (anonymisering). For det andre er det viktig at resultatene ikke bidrar til å forverre situasjonen for grupper som fra før av er i en utsatt posisjon (stigmatisering). Det betyr ikke at man skal unnlate å rapportere visse resultater fra undersøkelsen, men funnene må formidles med respekt for verdiene og holdningene hos dem som utforskes. For det tredje er det viktig at de som deltar i undersøkelsen, fullt ut forstår både spørsmålene som stilles, og hva hensikten med undersøkelsen er.

I dette prosjektet har det vært særlig viktig å kommunisere formålet med undersøkelsen for informantene i den kvalitative studien og dermed sørge for at informanter kan vurdere om de ønsker å delta eller ikke. Det har også vært viktig å kommunisere tydelig hva funnene skal brukes til. For å etablere tillit forutsettes det at informantene forstår bakgrunnen for spørsmålene som stilles. Det handler ikke bare om språk, men også om kulturelle koder knyttet til høflighet, kommunikasjon og trygghet (Kavli og Nadim 2009). I intervjuene av personer med pakistansk eller somalisk bakgrunn har vi ikke brukt tolk, og alle intervjuer er gjennomført på norsk. Det har derfor vært spesielt viktig å bruke tid på kommunikasjon med informantene om prosjektet og sette av tid etter intervjuene til å fortelle om hvordan prosjektet ville bruke svarene som ble gitt. Alle informanter har hatt mulighet til å trekke seg etter intervjuene har blitt gjennomført.

Prosjektet er meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) som er personvernombud for Fafo.

3 Kunnskap og forskning om barnefamilier med en vanskelig bosituasjon

I dette kapitlet ser vi på bidrag fra norsk forskning om barnefamilier og fattigdom som på en eller annen måte handler om forhold relatert til barnefamilienes bosituasjon, med særlig interesse for barnefamilier som leier bolig. Hensikten har vært å få en bakgrunn for den kvalitative studien av konsekvenser av å vokse opp med vanskelige boforhold. I litteraturgjennomgangen har vi derfor en del data fra SSBs nasjonale levkårsundersøkelse for innvandrerbefolkningen (LKI) i tillegg til relevante studier av barnefattigdom og familier med lav inntekt. Flere studier fra Oslo er inkludert siden den kvalitative studien har Oslo som case. Kavlis studie av livet etter skoletid blant barn og unge i Oslo (Kavli 2007) er en av disse. I likhet med denne studien har dette prosjektets kvalitative studie vært konsentrert om tre ulike grupper: familier med norsk bakgrunn, pakistansk bakgrunn og somalisk bakgrunn. I den grad det er mulig, har vi derfor i gjennomgangen av foreliggende data gjengitt data om boligforhold relatert til nettopp disse tre gruppene. I og med at den kvalitative studien handler om barnefamilier som leier bolig, og mer spesifikt kommunal bolig, har dette også vært en dimensjon i litteraturgjennomgangen.

Levekår, lav inntekt og boforhold blant barnefamilier

I Norge er det vanlig å investere betydelige midler i egen bolig, og andelen som eier sin egen bolig, er til dels mye høyere enn i mange andre land (Østby 2004, Kavli 2007). I Oslo under ett eier nesten åtte av ti etniske nordmenn sin egen bolig, men i den etniske minoritetsbefolkningen er variasjonen betydelig (Kavli 2007). Ved å velge ut to grupper innvandrere med hensyn til landbakgrunn kommer disse forskjellene frem. Blant dem som leier bolig i Oslo, leier totalt sett litt mer enn én av ti bolig fra en privat utleier, og om lag én av 20 fra kommunen. Balansen mellom privat og kommunal leie tipper imidlertid klart over mot kommunale utleieboliger for en rekke nyere innvandrergupper (Kavli 2007:47). I 2001 leide 33 prosent av somaliske innvandrere i Oslo bolig av kommunen, mot 13 prosent av personer med pakistansk bakgrunn og bare 2,5 prosent av personer med norsk bakgrunn (Østby 2004, Kavli 2007). Statistikken tegner et hovedbilde av at ikke-vestlige innvandrere i større grad enn andre leier bolig

av kommunen, og at dette i særlig grad gjelder flyktninger (Kavli 2007). Men andelen innvandrere som eier egen bolig, er noe høyere i Oslo enn resten av landet.

Det mest anvendte fattigdomsmålet i Norge er EUs fattigdomsgrense definert til 60 prosent av medianinntekten³. Det vil si at hushold som har en inntekt lavere enn 60 prosent av den midterste inntekten i inntektsfordelingen, betegnes som fattige eller som å ha lav inntekt. Barnefattigdom er avgrenset til barn som bor i husholdninger med en ekvivalent husholdningsinntekt som er mindre enn 60 prosent av medianinntekten til barnefamilier i Norge (Nadim og Nielsen 2009). Andelen barn i inntektsfattige familier har økt de siste årene, til 10 prosent i 2008 (Epland mfl. 2011). Andelen barn som opplever vedvarende lav inntekt, det vil si at husholdet (familien) har en gjennomsnittlig inntekt under 60 prosent av median de siste tre årene, er lavere. Fire av ti barn med vedvarende lav inntekt har innvandrerbakgrunn (Epland mfl. 2011). Nadim og Nielsen (2009) har tidligere vist at ett av tre barn med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn bodde i et inntektsfattig hushold i 2006. I samme rapport viser de også at nesten åtte av ti fattige barn i Oslo har ikke-vestlig innvandrerbakgrunn.

De aller fleste barnefamilier i Norge eier sin egen bolig, det gjelder i stor grad også barnefamilier med lav inntekt (Normann 2010). Hushold med enslige forsørgere har høyere sannsynlighet for å oppleve lav inntekt. Normann viser at syv av ti enslige forsørgere eier sin egen bolig. Blant barnefamilier generelt sortert etter inntekt er det i den laveste tidelen syv av ti som eier egen bolig. Sorterer vi etter den laveste femtedelen, gjelder det åtte av ti. Åtte av ti som eier bolig, er samme nivå som i befolkningen som helhet. (ibid.) Det er med andre ord et mindretall, også blant barnefamiliene med de laveste inntektene, som leier bolig.

For barnefamilier som leier bolig, er tilgangen på leiebolig samt priser i leiemarkedet viktig. For familier med lav inntekt kan kommunal bolig være en god løsning og, i noen tilfeller, det eneste alternativet. Tilgang på bolig blir problematisert i flere forskningsrapporter. I en studie av barns levekår viser Skevik (2004) til at retningslinjene for tildeling av kommunal bolig tyder på at nåløyet for tildeling kan være trangt. Det er heller ikke tradisjon for langvarig utleie (Johannesen 2004). Som hovedregel tildeles boligen for fem år av gangen (Skevik 2004). Mange vil også få en korttidskontrakt, noe som vil bety at de må flytte etter relativt kort tid, uavhengig om de selv ønsker det. Familier med lav inntekt i kommunal bolig rapporterer gjennomgående om flere problemer med boligen enn både andre familier med lav inntekt (uten kommunal bolig) og familier som befinner seg over lavinntektsgrensen (ibid.).

³ Medianinntekten er den midterste inntekten i inntektsfordelingen. Denne finner man ved å ordne alle inntektene i samfunnet i stigende rekkefølge, og den midterste inntekten er medianinntekten. Halvparten av befolkningen vil ha inntekt over medianinntekten, mens den andre halvparten har inntekt under.

Boligtype og leieforhold

Hva slags hustype familier bor i, eiendomsforholdet til boligen, hvilken størrelse boligen har i forhold til antall familiemedlemmer, og hvordan boligen er kvalitetsmessig, er alle forhold som har betydning for levekårene (Blom og Henriksen 2008). Idealtypisk kan de forskjellige boligtypene og disposisjonsformene oppfattes som et hierarki med den frittliggende, selveide boligen øverst og den private hybelleiligheten eller den kommunale leieboligen nederst (ibid.). I en slik modell er det primært boligsøkerens økonomiske ressurser som avgjør hvor i hierarkiet den enkelte havner. I en rapport om levekår i Oslo vises det at Oslo er en by av selveiere (Bråthen mfl. 2007). Hele 83 prosent eier boligen de bor i, i stigende grad jo lenger vest i kommunen man kommer.

Det er trolig flere årsaker enn økonomi som ligger til grunn for barnefamiliers valg av bolig, for eksempel geografisk beliggenhet herunder nærhet til familie, sosialt nettverk og oppvekstmiljø. De økonomiske ressursene som familien kan mobilisere, vil uansett danne en viktig rammebetingelse for valg av bolig (Blom og Henriksen 2008). For noen vil det heller ikke nødvendigvis fremstå som et valg. Med bakgrunn i levekårsundersøkelsen for innvandrere (Blom og Henriksen 2008) har vi muligheten til å se hvordan boligtype fordeler seg blant ulike husholdninger i befolkningen med ulik landbakgrunn. I tabell 3.1 under viser vi ulike boligtyper fordelt etter hele befolkningen, hushold med innvandrerbakgrunn fra Pakistan og innvandrerbakgrunn fra Somalia.

Tabell 3.1 Hustype fordelt i hele befolkningen og blant personer med innvandrerbakgrunn fra Pakistan og Somalia. Personer 16–70 år. Prosent.

	Hele befolkningen	Bakgrunn fra Pakistan	Bakgrunn fra Somalia
Frittliggende hus	46	23	9
Rekke- og kjedehus	11	15	17
To-, tre- eller firemannsbolig	10	6	9
Store hus med mange boliger	32	54	58
Kombinert bolig- og næringsbygg	2	2	4
Vet ikke	0	0	3

Kilde: Blom og Henriksen 2008, side 41. Basert på tabell 5.1. – Levekår blant innvandrere 2005 & 2006 og levekårsundersøkelsen 2004.

Mer enn halvparten av hele befolkningen bor i frittliggende hus, rekke- eller kjedehus. Om lag én av tre bor i større hus med mange boliger og blokk. Ser vi derimot på befolkningen med innvandrerbakgrunn⁴ fra Pakistan eller Somalia, er andelen som bor i større hus med mange boliger (blokker), langt større. En mindre andel bor i frittliggende hus, rekke- eller kjedehus. Det gjelder i størst grad personer med innvandrerbakgrunn fra Somalia.

⁴ Utenlandsfødte eller barn av utenlandsfødte (etterkommere).

Den samme fordelingen gjenspeiler seg i fordelingen i eie- og disposisjonsform (tabell 3.2).

Tabell 3.2 Disposisjonsforhold til bolig i befolkningen og blant innvandrere med bakgrunn fra Pakistan og Somalia. Personer 16-70 år. Prosent.

	Hele befolkningen	Bakgrunn Pakistan	Bakgrunn Somalia
Selveier	56	49	7
Borettslag/boligaksjeselskap	20	36	9
Leier eller disponerer på annen måte	23	14	84
Vet ikke	2		1

Kilde: Blom og Henriksen 2008, side 42. Basert på tabell 5.2 - Levekår blant innvandrere 2005 & 2006 og levekårsundersøkelsen 2004.

Tre av fire husholdninger bor i en selveierbolig eller i bolig i et borettslags- eller boligaksjeselskap. Av dem med innvandrerbakgrunn fra Pakistan er andelen i selveier eller borettslag hele 86 prosent, men av hushold med bakgrunn fra Somalia er det kun 16 prosent som bor i selveier eller borettslag. Den store majoriteten av somalierne, 84 prosent, leier bolig eller disponerer bolig på en annen måte. Dette illustrerer at det er betydelige forskjeller mellom innvandrergrupper etter hvilken posisjon de har på boligmarkedet.

Forskjellene er også store når det gjelder hvem man leier bolig fra (se tabell 3.3.). Mens nesten halvparten av somalierne (44 prosent) leier av kommunen, staten eller fylket, gjelder dette kun én av tre fra Pakistan og under 10 prosent av befolkningen som helhet.

Tabell 3.3 Eiendomsforhold til leid bolig i befolkningen og blant personer med bakgrunn fra Pakistan og Somalia. Personer 16-70 år. Prosent.

	Hele befolkningen	Bakgrunn Pakistan	Bakgrunn Somalia
Kommunen	7	32	44
Staten eller fylket	3	2	2
Privat stiftelse	4	14	6
Bedrift eller organisasjon	12	9	11
Private eller andre	74	41	36
Vet ikke	0	2	1

Kilde: Blom og Henriksen 2008, side 43. Basert på tabell 5.3. Levekår blant innvandrere 2005 & 2006 og levekårsundersøkelsen 2004.

Personer med pakistansk bakgrunn leier i større grad av venner eller slektninger enn det befolkningen som helhet gjør, og i særlig større grad enn det somaliere gjør (jf. tabell 3.4). Personer med innvandrerbakgrunn, og særlig somaliere, er spesielt avhengig av kommunen som leverandør av bolig og er i mindre grad i stand til å skaffe bolig på det private markedet eller gjennom nettverk.

Tabell 3.4 Vennskap eller slektskap til privat boligeier blant leietakere i befolkningen og innvandrere bakgrunn fra Somalia og Pakistan. Personer 16-70 år. Prosent

	Hele befolkningen	Bakgrunn Pakistan	Bakgrunn Somalia
Ja	34	56	8
Nei	66	44	91
Vet ikke	0	0	0

Kilde: Blom og Henriksen 2008, side 43. Basert på tabell 5.4. Levekår blant innvandrere 2005 & 2006 og levekårsundersøkelsen 2004.

Det finnes ikke noe register over hvor mange barn eller barnefamilier som bor i kommunale boliger i Oslo. Boligbygg anslår at om lag 5000 barn i Oslo bor i kommunale boliger.⁵ Barnefamiliene utgjør i så måte ikke flertallet av de kommunale leietakerne. Boligbygg Oslo KF har over 10 000 boliger. Av disse er 6 303 heleide kommunale boliger, mens 3 795 er enten andelsleiligheter eller selveierseksjoner i borettslag og sameier. I tillegg har Boligbygg 50 aksjeleiligheter eller annet, og noen få innleide boliger (Boligbygg 2011). I kommunens budsjett for 2012 er det lagt opp til en ekspansiv utvikling i kommunale boliger i den neste 3–4-årsperioden. De kommunale leilighetene i dag er dominert av mindre ett- og toromsleiligheter, og Boligbygg oppgir at det er en målsetting at kommunen skal skaffe flere større leiligheter blant annet for store barnefamilier. Boligbygg vil prioritere å kjøpe opp leiligheter utenfor Oslo indre øst, der det i dag er en opphopning av kommunale leiligheter, og prioritere nye leiligheter i borettslag og selveierkomplekser.

NOVAs prosjekt om barns levekår har sammenlignet et lavinntektsutvalg⁶ og et kontrollutvalg fra alle inntektsgrupper og viser at lavinntektsfamiliene i større grad enn kontrollutvalget bor i leid bolig, 22 prosent mot 8 prosent (Grødem 2008). I lavinntektsutvalget er det forskjeller etter om familien har norsk eller ikke-vestlig bakgrunn (tabell 3.5). Mens 58 prosent av familiene med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn leide av kommunen, gjaldt dette bare 16 prosent av de norske familiene.

⁵ Anslagene fra Boligbygg er gitt over telefon i samtale med Boligbyggs markedssjef.

⁶ Lavinntektsutvalget er trukket fra familier som har en inntekt under 60 prosent av medianinntekten, jf. EUs fattigdomsmål.

Tabell 3.5 Leieform til boligen, 2006, etter om familien er innvandrere eller norske. Leietakere i lavinntektsutvalget. Prosent.

	Ikke-vestlig innvandrere	Norske
Åpne marked	27	44
Kommunal bolig	58	16
Slekt, venner	7	29
Andre	8	11
N	77	159

Kilde: Hentet fra Grødem 2008, s. 67.

Flyttehyppighet

Flytting kan ha flere årsaker. Levekårsundersøkelsen fra Oslo viser at de fleste flytter fordi de kan, ikke fordi de må, og de fleste som får en annen bolig, får en som for dem er bedre og mer tjenlig (Bråthen mfl. 2007). Det er allikevel de som er dårligst stilt, som flytter mest. Flytting kan også være mer eller mindre frivillig, men det er kun et lite mindretall i levekårsstudien fra Oslo som begrunner flyttingen med at de ble tvunget til det av økonomiske årsaker (ibid.).

Kavli (2007) viser at personer med innvandrerbakgrunn flytter hyppigere enn personer uten innvandrerbakgrunn. Hennes undersøkelse er basert på intervjuer med somaliske, pakistanske og norske foreldre med barn i skolealder. Mer enn halvparten av de somaliske familiene har flyttet minst én gang i løpet av de siste fem årene. 20 prosent oppgir å ha flyttet tre ganger eller mer, til sammenligning med 4 prosent av norske og 6 prosent av pakistanske. Det mest ytterliggående tilfellet i Kavlis studie er en somalisk familie med syv barn som har flyttet syv ganger i løpet av de siste fem årene. De eldste barna i denne familien har byttet skole fire ganger. Det er større flyttehyppighet blant familier med enslig forsørger. Av de familiene som har flyttet mer enn to ganger, er 44 prosent enslige forsørgere. Av de familiene som har minoritetsbakgrunn, og som har flyttet tre ganger eller mer, er 64 prosent enslige forsørgere (ibid.).

Grødem (2008) viser også at det har vært mer flyttinger i lavinntektsutvalget sammenlignet med kontrollutvalget i NOVAs undersøkelse. 27 prosent av barna i lavinntektsutvalget har flyttet minst én gang i perioden 2003–2006, mot 14 prosent i kontrollutvalget. Grødems funn bekrefter funnene fra levekårsrapporten for Oslo, at for barn i skolealder er flyttehyppigheten langt høyere for dem som er i fattige familier enn andre (Bråthen mfl. 2007).

Ønske om mer plass og/eller bedre bostandard er den mest utbredte årsaken til flytting uavhengig av landbakgrunn i Kavlis undersøkelse. Bildet er sammensatt. Kavli har også sett på om flyttingen ble opplevd som frivillig eller ufrivillig. Ufrivillig flytting ble definert som resultat av ønske om lavere boustgifter, leiekontrakten hadde utløpt, leieforhold ble sagt opp, eller fordi familien har blitt diskriminert i nærmiljøet. Dette

forekom blant aleneforeldre, familier med dårlig økonomi og familier med somalisk bakgrunn. 30 prosent av familiene med somalisk bakgrunn hadde opplevd ufrivillig flytting (Kavli 2007).

Grødem (2008) finner at mange av flyttingene later til å være oppgradering av bolig, i den forstand at det er færre som bor i leid bolig i 2006 sammenlignet med 2003, og at det er en økning i familier som bor i selveierbolig. Kjennetegn ved boligen i 2003, heller enn kjennetegn ved familien eller familiesituasjonen, ser ut til å ha mest å si for familiens beslutning om å flytte eller ikke. De som bodde i de dårligste boligene, hadde størst sannsynlighet for å flytte.

NOVAs prosjekt Barns levekår kom med en ny rapport i 2010, som viste utvikling i utvalget i perioden 2003 til 2009 (Sandbæk og West Pedersen 2010, red.). Viggo Nordvik har sett på hvordan barna i utvalget bodde i 2009, og boligkarrieren i løpet av perioden 2003–2009. Hovedtendensene er at lavinntekts-husholdene har fått bedre boforhold i tidsperioden, selv om en liten gruppe henger etter. Inntekt og inntektsfattigdom har betydning for hvilke boforhold barnefamilier oppnår. Kontrollgruppen har bedre boligkvalitet, mindre trangboddhet og eier sin bolig i større grad enn det lavinntektsutvalget gjør. Nordvik ser også på om det er endringer knyttet til boforholdet med hensyn til om familiene eier eller leier bolig. Blant husholdene med de laveste samlede inntektene over perioden er det litt mer enn en fjerdedel som har leid bolig hele tiden. Kontrollert for inntekt eier innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn i lavinntektsutvalget i langt mindre grad egen bolig enn det de med norsk bakgrunn gjør (Nordvik 2010).

Trangboddhet

I storbyene er boligene i gjennomsnitt mindre enn ellers i landet (Kavli 2007). Det er særlig utfordringer knyttet til tilgang på store nok leiligheter for store barnefamilier. Mange av de kommunale boligene er små ett- eller toromsleiligheter. Kun 18 prosent av Oslos samlede boligmasse består av boliger med fem rom eller mer (Oslo kommune 2004).

Trangboddhet er definert som at man bor alene i en ettromsleilighet, eller at man er flere personer enn det er rom i boligen (kjøkken og bad telles ikke med). Opprinnelig var man opptatt av trangboddhet fordi det kunne medføre et helseproblem. I dag er det sannsynligvis en indikator på at man enten ikke har økonomi til noe større, eventuelt at man rett og slett ikke prioriterer stor bolig (Bråthen mfl. 2007).

I SSB sin levekårsundersøkelse blant innvandrere finner de at på nasjonalt nivå er det en lav andel i befolkningen som bor trangbodd etter de objektive kriteriene. Men blant deler av innvandrerbefolkningen er trangboddhet normen.

Tabell 3.6 Andel trangbodde etter objektive kriterier blant befolkningen og innvandrere med bakgrunn fra Pakistan eller Somalia. 16-70 år. Prosent.

	Hele befolkningen	Pakistan	Somalia
Bor trangt	12	58	65
Bor ikke trangt	88	42	35

Kilde: Blom og Henriksen 2008, side 43. Basert på tabell 5.5. Levekår blant innvandrere 2005 & 2006 og levekårsundersøkelsen 2004.

Levekårsundersøkelsen i Oslo (Bråthen mfl. 2007) finner at andelen som bor trangt, er 11 prosent. Det er variasjoner i befolkningen relatert til landbakgrunn. Personer med opphav fra Somalia eller Pakistan bor i langt større utstrekning trangt, henholdsvis 69 og 62 prosent. I Kavli sin undersøkelse (2007) blant somaliske og pakistanske barnefamilier i Oslo finner hun at tre av fire bor i en bolig der det er flere personer enn antall rom.

Trangboddhet har også vært et tema i NOVAs prosjekt om barns levekår. Grødem (2008) finner at både det å ha ikke-vestlig innvandrerbakgrunn og det å være en toforeldrefamilie der ingen er i arbeid, øker sannsynligheten for å bo i en bolig med mindre enn ett rom per person. Det samme gjelder familier med mange barn og familier med lav inntekt. Risikoen for trangboddhet minsker noe med barnas alder.

SSB levekårsstudie blant innvandrere ser også på boligproblemer, subjektivt vurdert med hensyn til boligens størrelse. Sammenlignet med de objektive kriteriene er forskjellene her mindre, men fremdeles skiller husholdninger med personer fra Somalia seg ut med en lavere andel som opplever boligen som passe stor, og høyere andel som opplever boligen som for liten.

Tabell 3.7 Subjektiv oppfatning av boligens størrelse blant befolkningen og blant personer med bakgrunn fra Pakistan og Somalia. 16-70 år. Prosent.

	Hele befolkningen	Pakistan	Somalia
Passe stor	76	77	53
For liten	18	17	46
For stor	6	6	1
Vet ikke	0	0	0

Kilde: Blom og Henriksen 2008, side 44. Basert på tabell 5.6. Levekår blant innvandrere 2005 & 2006 og levekårsundersøkelsen 2004.

Kavli (2007:50) har sett på andeler som opplever ulike problemer med boligen. Det er store variasjoner mellom de tre gruppene hun har studert: familier med norsk, pakistansk og somalisk bakgrunn. Kun 4 prosent av de norske er svært eller ganske misfornøyd med boligen. Blant pakistanske er 76 prosent i hovedsak fornøyd med boligen. Blant somaliske familier svarer tre av ti at de er misfornøyd med boligens standard. Tilfredsheten med nåværende bolig er markert lavere blant dem som leier,

enn blant dem som eier. Somaliske familier skårer gjennomgående langt høyere både på generell misnøye med boligen, boligstørrelse og ulike sider ved boligens standard. Sett under ett konkludere Kavli med at den ikke-vestlige delen av innvandrerbefolkningen oftere er trangbodd og har oftere problemer med boligen enn resten av befolkningen. Forklaringene knyttes gjerne til: ulik ressurstilgang, ulike prioriteringer og vurderinger og ulik behandling (diskrimineringsforklaringer).

Diskriminering på boligmarkedet

I 2009 gjennomførte NIBR en undersøkelse om etniske minoriteter og forskjellsbehandling i leiemarkedet (Søholt og Astrup 2009). De undersøkte erfaringer med diskriminering i leiemarkedet, med søkelys på fire grupper innvandrere: somaliere, irakere, bosniere og chilenerne. Innvandrere fra Somalia og Irak har opplevd relativt mye diskriminering på boligmarkedet. Leietakere med somalisk bakgrunn opplevde at hudfarge var en barriere, og at nasjonal bakgrunn var et hinder for å få leie bolig. Undersøkelsen fant også at utleieryt uttrykte at leietakere med muslimsk tilhørighet var lite attraktive. For irakiske og somaliske leietakere var også det at de ofte var store familier en faktisk barriere. Leieboligene i markedet som de hadde råd til, passet ikke til husholdningsstørrelsen. Mange av utleieboligene var små. Leietakere med irakisk og somalisk bakgrunn fikk også langt flere avslag på søknad om å leie bolig enn andre.

Undersøkelsen finner også forskjellsbehandling knyttet til kontraktsinngåelse av bolig. Det er særlig somaliere som opplever at de kan inngå kontrakt under forutsetning av at de betalte mer enn det som var oppgitt i kontrakten, vilkårlige endringer i husleie i kontraktsperioden, vilkårlige oppsigelser og leie av dårlige boliger.

Rapporten viser at noen innvandrergrupper er i en ekstra utsatt posisjon når det gjelder tilgang på bolig, og i så måte blir mer avhengig av kommunen i fremskaffelse av bolig.

Utkastelse og bostedsløshet

I Norge har det i det siste tiåret vært en viktig målsetting å bekjempe bostedsløshet, inkludert utkastelser fra bolig. Oslo kommune har etter bystyrevedtak satset på å redusere bostedsløshet og knytte boligfremskaffelse tettere mot bydelene de siste årene. Kommunen har blant annet satset på å utvikle et bredere kommunalt tilbud med utrednings- og oppfølgingsmuligheter med det mål å redusere bostedsløshet. Et av disse tiltakene var *Samarbeidsprosjektet ferre utkastelser*. I sitt arbeid kartla prosjektet alle i de tre Oslo indre øst-bydelene som mottok begjæring om utkastelse i prosjektperioden 2004–2006, samt antall husholdninger der utkastelse ble gjennomført. I 2004 var barn involvert i hver femte begjæringssak (Bydel Gamle Oslo 2006). Til sammen utgjorde dette 422 familier i 2004 og 313 familier i 2005. 57 prosent av familiene i 2005 var

husholdninger med en enslig forsørger. I 2005 endte 56 av disse med utkastelse, der av 45 av sakene var familier som var eller hadde vært kjent for sosialkontoret. Det var en viktig målsetting for bydelene å hindre at barnefamilier ble kastet ut av sine boforhold uten å ha et nytt boforhold å flytte til. At en så stor andel var kjent for sosialkontoret, gir grunnlag for å anta at sosialkontoret var involvert i sakene. Allikevel viser kartleggingen at et ikke ubetydelig antall barnefamilier opplever å bli kastet ut av boligen sin.

Velferdsstatsavhengige barnefamilier

Barn med innvandrerbakgrunn er overrepresentert blant barn som tilhører husholdninger med *vedvarende* lav inntekt (Epland og Kirkeberg 2009). Epland og Kirkeberg finner at sannsynligheten for å tilhøre en husholdning med vedvarende lav inntekt er mer enn ti ganger så høy for et ikke-vestlig innvandrerbarn enn for et barn med norsk bakgrunn (ibid.). Dette gir økt risiko for sosial eksklusjon. For å se på muligheten for sosial mobilitet, som sannsynligvis også vil gi utslag på bosituasjonen, er det interessant å se på hvor avhengige familier med ulik landbakgrunn er av sosiale stønader (definert som velferdsstatsavhengige når mer enn 50 prosent av inntekten er offentlige overføringer). Selv om andelen økonomisk utsatte barn faller med familiens botid i Norge, finner Epland og Kirkeberg innvandrergrupper med svært høy fattigdomsrisiko selv etter mange års botid i landet. Dette gjelder spesielt innvandrere fra Somalia og Irak.

Tabell 3.8 Andel velferdsstatsavhengige innvandrerbarn 0-17 år. Landbakgrunn og hovedinntektstakers botid. 2007.

	Andel velferdsstatsavhengige			
	I alt	Botid 4 år	Botid 5-9 år	Botid 10 år +
Russland	34	58	35	12
Tyrkia	37	43	39	37
Bosnia-Hercegovina	18	15	22	17
Somalia	69	80	76	62
Afghanistan	49	69	50	25
Sri Lanka	16	32	31	15
Irak	61	60	59	65
Iran	38	46	49	34
Pakistan	30	38	28	30
Vietnam	24	18	36	24
Barn med norsk bakgrunn	8	-	-	-

Kilde: Epland og Kirkeberg 2009, side 62. (SSB-data).

At barnefamilier forsterker sin velferdsstatsavhengighet, kan tyde på at disse i liten grad har muligheter til å eie sin egen bolig, og at kommunal bolig for noen av disse kan være en bolig familiene blir boende i lenge.

Oppsummering

Kunnskapsgjennomgangen gir et oversiktsbilde av boforhold blant barnefamilier. Lav inntekt og etnisitet er to dimensjoner som fremheves i forbindelse med potensiell risiko for vanskelige boforhold. Det er få kvalitative undersøkelser som har boforhold som en dimensjon i studier av barnefattigdom. I denne undersøkelsen har et formål vært å få mer innsikt i boligforholds betydning for barns oppvekst. Litteraturgjennomgangen har vært brukt i utarbeidelsen av intervjuguiden for de kvalitative intervjuene. Følgende hovedpunkter kan oppsummeres fra litteraturgjennomgangen:

- Andelen barnefamilier med vedvarende lav inntekt har økt de siste årene, enslige forsørgere og personer med ikke-vestlig bakgrunn er overrepresentert.
- De fleste barnefamilier i Norge, også lavinntektsfamilier, eier egen bolig. Syv av ti barnefamilier i den laveste inntektsgruppen eier egen bolig versus åtte av ti barnefamilier generelt. Syv av ti enslige forsørgere eier egen bolig.
- Det er en liten gruppe barnefamilier som leier bolig, og en særlig selektert gruppe som leier kommunal bolig. Lavinntektsgrupper leier i større grad enn andre, og lavinntektsgrupper med ikke-vestlig bakgrunn leier i større grad av kommunen. Barnefamilier i kommunal bolig rapporterer om flere problemer med boligen enn øvrige familier med lav inntekt.
- Det er store ulikheter i boligtyper mellom ulike grupper. Mens nær 60 prosent av befolkningen bor i frittliggende hus eller rekke- og kjedehus, gjelder dette nær 40 prosent av husholdninger med pakistansk bakgrunn og under 30 prosent av hushold med somalisk bakgrunn. En betydelig andel med pakistansk, men særlig de med somalisk, bakgrunn bor i store hus med mange boliger (f.eks. blokker). Det er forskjeller mellom ulike grupper når det gjelder disposisjonsform. Mens 76 prosent av befolkningen som helhet eier egen bolig, gjelder dette 85 prosent med pakistansk bakgrunn og kun 16 prosent av hushold med somalisk bakgrunn.

- For hushold med somalisk bakgrunn er det normen å leie bolig (85 %), og i motsetning til befolkningen for øvrig (7 %) leier de i stor grad av kommunen (44 %).
- Blant leiere med pakistansk bakgrunn kjenner majoriteten den de leier av, mens dette kun er tilfelle for en svært liten andel av dem med bakgrunn fra Somalia. Familier med innvandrerbakgrunn flytter hyppigere enn familier generelt. Barnefamilier med somalisk bakgrunn flytter langt hyppigere enn barnefamilier med pakistansk bakgrunn og med norsk bakgrunn. Barn i lavinntektsfamilier flytter hyppigere enn øvrige barnefamilier. En lav andel av befolkningen er trangbodd, men blant etniske minoriteter er trangboddhet utbredt. 55 prosent med pakistansk bakgrunn og 65 prosent med somalisk bakgrunn er trangbodde etter objektive kriterier.
- Leietakere med innvandrerbakgrunn erfarer diskriminering på leiemarkedet, men det er variasjoner mellom landgrupper. Somaliere og irakere er særlig utsatt. Mange barn i familien er en faktor som begrenser muligheter på leiemarkedet.

4 Barnefamiliers opplevelse av å bo i utleiebolig – casestudie fra Oslo

I de følgende kapitlene presenteres resultatene fra den kvalitative studien blant barnefamilier som leier kommunal utleiebolig i Oslo. Det er flere grunner til at Oslo er valgt som case. Som vist i kapitlet over er andelen barnefattigdom størst i Oslo. Det er også store forskjeller internt i Oslo kommune, og den bydelen med høyest andel barnefattigdom var Bydel Gamle Oslo med 31,5 prosent (Nuland mfl. 2010). For det andre er Oslo med god margin Norges mest flerkulturelle by. I Oslo finnes innbyggere med bakgrunn fra 168 ulike land (Bråthen mfl. 2007). Samlet sett bor 36 prosent av innvandrerbefolkningen i Norge i Oslo (Aalandslid 2007). Hver fjerde innbygger har innvandrerbakgrunn – over 130 000 personer (Kavli 2007).

Å velge Oslo som utgangspunkt for det kvalitative delprosjektet hadde derfor flere fordeler. Oslo er mest utsatt når det gjelder barnefattigdom, og størrelsen på innvandrerbefolkningen er betydelig. Mye av erfaringen som kan hentes ut fra en undersøkelse gjennomført i Oslo, vil også være nyttig for kommuner i andre deler av Norge.

Resultatene fra intervjuene med de elleve informantene i den kvalitative studien presenteres i fire kapitler, først et kapittel om bosituasjon og boligstandard, deretter et kapittel om boligkarriere og flyttemønster. Det tredje kapitlet handler om bomiljø som ramme for barns oppvekst og det siste om offentlig hjelp og kjennskap til bolig-sosiale virkemidler.

5 Bosituasjon og boligstandard

Fysiske forhold ved boligen er viktig som del av opplevelsen av om boligen er tilpasset familienes boligbehov. Boligens fysiske kjennetegn, for eksempel størrelse, standard og beliggenhet, er en del av de materielle forhold familiene lever under (Grønningsæter og Nielsen 2011). I dette kapitlet ser vi på hvordan familiene i utvalget bor i dag, og i hvilken grad familiene opplever problemer med boligen. Følgende forhold ved boligen blir tatt opp: trangboddhet, problemer knyttet til fukt, trekk og kulde som påvirker boligens standard, materiell standard på boligen, trafikkstøy og nabostøy.

Hvordan bor de nå?

De kommunale leilighetene informantene bor i, er ulike. Dette gjenspeiler at den kommunale boligmassen i Oslo kommune er variert. Det totale antallet kommunale leiligheter i Oslo er cirka 10 000 og består av om lag 6000 heleide kommunale leiligheter og i underkant av 4000 leiligheter i borettslag og sameier (Boligbygg 2011). Det er store bydelsvariasjoner med hensyn til antall kommunale boliger per innbygger og konsentrasjon av kommunale boliger i samme område. I gjennomsnitt er det om lag 20 kommunale utleieboliger per 1000 i Oslo. I bydelen Sagene er det 75, i Gamle Oslo 45 og i bydelen Grünerløkka 40. Grorud er den eneste av de øvrige bydelene som har en andel over gjennomsnittet, med litt over 20 per 1000. Over halvparten av de kommunale boligene er konsentrert i indre Oslo øst (Bråthen mfl. 2007:65).

Grovt sett kan vi kategorisere boligene etter to dimensjoner: boligtype og beliggenhet. I boligtype trekker vi et skille mellom hvorvidt det er leiligheter i kommunale gårder der alle boligene i gården eller oppgangen er kommunale leiligheter, eller boliger som er enkeltstående hus, rekkehus eller leiligheter i borettslag og sameier. Med hensyn til beliggenhet er det mulig å skille mellom boliger i indre by og i drabantby. I utvalget for undersøkelsen er det familier som representerer alle disse dimensjonene (tabell 5.1). Majoriteten av familiene bor i indre by, og av disse bor alle i en kommunal gård. I drabantbyene er det større variasjon i boligtype. Én familie bor i en leilighet i en kommunal gård, én i enkeltstående leilighet i ordinært borettslag og én familie i et rekkehus i et borettslag. Det er likevel en forskjell mellom de kommunale gårdene i indre by og den i drabantbyen. Mens de kommunale gårdene i indre by i all hovedsak

ligger i områder dominert av andre kommunale gårder, ligger den kommunale gården i drabantby i et område med en mer sammensatt boligstruktur.

Tabell 5.1 Fordeling av utvalget med hensyn til boligtype, antall rom og beliggenhet. Antall.

	Kommunal gård	Hus, rekkehus eller enkeltstående leilighet i borettslag eller sameie
Antall familier	8	3
1-roms	1	0
2-roms	2	0
3-roms	2	2
4-roms	3	1
Indre by	7	0
Drabantby	1	3

I tabell 5.1 har vi presentert boligene informantene har fått tildelt av kommunen. Syv av familiene bor i kommunale gårder i indre by, der det også er flere kommunale gårder i nabolaget. En familie bor i en eldre drabantby, men i en kommunal gård og i et område av drabantbyen hvor det finnes en del andre kommunale boliger. Leilighetene varierer i størrelse fra å ha ett til fire rom. Det er kun én familie som bor i en ettromsleilighet. Denne leiligheten hadde faren i familien fått tildelt før han etablerte familie. Familien har søkt om å få tildelt en større leilighet, både med begrunnelse i størrelse og at det er et belastet område, men har fått tilbakemelding om at de ikke vil bli prioritert til en annen leilighet. En av familiene er kategorisert som å bo i en fireromsleilighet, men på intervjudispunktet bor denne familien på seks i en toromsleilighet. Dette er en midlertidig ordning mens den tildelte boligen blir utbedret for vannskader. Den midlertidige situasjonen har imidlertid vart i mer enn to måneder, og familien er frustrert over at de ikke får informasjon om når utbedringen av boligen vil bli ferdig. En viktig dimensjon for forelderen er at de må betale husleie for den tildelte boligen, mens de i realiteten bor på to rom. Dette oppleves urettferdig.

Det er ulik størrelse på rommene i de forskjellige leilighetene. Normen i de kommunale gårdene i indre by er at det er små leiligheter som nesten alle informantene opplever at i liten grad er tilpasset barnefamiliens størrelse og behov. I fem av de syv familiene er det flere personer i familien enn det er rom i leiligheten (vi kommer tilbake til trangboddhet under). Noen av leilighetene har balkong, og noen har felles bygårdsrom. Flere av informantene i indre by er misfornøyd med uteområdene; Fysisk standard, manglende lekeområder, belastet miljø er faktorer som fremheves. To av familiene bor i en kommunal gård i et nabolag der kommunale gårder ikke dominerer. Forskjellen fra de andre gjelder ikke bare beliggenhet, men også at de to boligene er bygget i noe nyere tid enn de øvrige. Også i disse to leilighetene er det flere personer enn det er rom

i leilighetene. I ettromsleiligheten bor det en familie på tre, og i treromsleiligheten bor det en familie på fem.

Tre av familiene bor i enkeltstående leiligheter i et borettslag/boligsameie eller rekkehus som ligger i drabantby. De tre leilighetene er nokså forskjellige. To av leilighetene er trangbodde etter objektive kriterier, mens den tredje har like mange rom som personer. To av informantene i drabantbyene opplever leiligheten som lite egnet til familien. For den ene handler dette i hovedsak om størrelse, mens det for den andre i hovedsak handler om den materielle standarden på leiligheten.

Boligens størrelse og trangboddhet

Mange av informantene opplever at de har dårlig bostandard, og ofte er det størrelsen på leilighetene som blir trukket frem som en viktig årsak til at de opplever at boligen ikke er tilpasset familienes behov. Nesten alle informantene beskriver utfordringer relatert til at de bor trangt og tett. I familier med mer enn ett barn er det vanlig å fra to til fire barn deler soverom.

Boligstørrelse kan vurderes både objektivt og subjektivt. SSB definerer hushold som trangbodde dersom boligen de bor i, har færre rom enn antall husholdsmedlemmer (http://www.ssb.no/02/sa_innvand/sa103/kap8.pdf). Etter dette objektive kriteriet bor alle informantene i utvalget bortsett fra tre i hushold som er trangbodde (tabell 5.2). Det er variasjon i hvor stor grad boligene er trangbodde. De som bor i kommunale gårder, bor mest trangbodd. Det er særlig familiene med mange barn som bor trangt. Samtidig er det den ene familien med mor og far og ett lite barn i en ettromsleilighet som fremstår som i størst grad å ha utfordringer knyttet til liten plass i leiligheten. Dette er en leilighet på godt under 50 kvadrat, hvor det ikke er mulig å bruke bod til oppbevaring av ting på grunn av fare for innbrudd og hærverk.

Tabell 5.2 Familier fordelt på personer i husholdet og rom i boligen. Antall.

	Familiens størrelse							
	2 personer	3 personer	4 personer	5 personer	6 personer	7 personer	8 personer	9 personer
1-roms		1						
2-roms	2							
3-roms		1	1	1	1			
4-roms				1	1	1		1

Vi ønsket også å se på den subjektive opplevelsen av boligens størrelse og spurte familiene hvordan de selv opplevde denne. De tre som bor i hushold som ikke kan defineres

som trangbodde etter objektive kriterier, opplever likevel boligen som liten og trang. Dette kan nok ha med at boligene er små i kvadratmeter. To av disse husholdene er enslige forsørgere med ett barn. Begge familiene har løst romsituasjonen slik at forelderen sover i stuen, mens barnet har fått soverommet. Begge informantene fra disse husholdene opplever at denne løsningen som var helt grei da barna var mindre, blir mer problematisk ettersom barnet blir eldre. I det tredje husholdet er det én voksen og to barn i en treroms. Her deler barna soverom. Informanten opplever at dette foreløpig er en grei løsning, men forutser at dette blir en utfordring når barna blir eldre.

Tre av familiene som etter objektive kriterier bor trangt, opplever ikke selv at leiligheten er for liten. Den ene familien er en enslig mor med fem barn som bor i en leilighet med tre soverom, og den andre familien er en enslig mor med fire barn i en leilighet med tre soverom. Selv om noen av barna må dele soverom, og også foreldrene med de minste barna, sier disse informantene at leiligheten har grei størrelse. Begge familiene har erfaringer med å bo i leiligheter med mindre plass, så det er mulig å tenke seg at tidligere erfaringer gjør at leiligheten de bor i dag, oppleves å ha grei størrelse selv om den objektivt sett er trangbodd. Informanten fra den tredje familien forklarer det med at de har en annen kulturell bakgrunn og holdninger til det å bo tett og sammen med mange familiemedlemmer. De er en familie med to foreldre og fem barn, men det er kun ett av barna som er under 18 år. De voksne barna har fremdeles boligen som hjem, men familien gir uttrykk for at det er en verdi i det å kunne bo sammen, og opplever ikke størrelsen på leiligheten som noe problem:

«Vi synes selv at leiligheten har grei størrelse. Vi har litt annet syn på å bo hele familien, mange sammen. Det er ikke helt som norsk kultur. Leiligheten har passende størrelse.»

Dette viser at subjektiv opplevelse av trangboddhet ikke nødvendigvis er sammenfallende med det objektive kriteriet om antall rom per person. Størrelsen i antall kvadratmeter, muligheten for organisering av personer på rommene i leiligheten spiller også inn. I tillegg er det noen av informantene som gir uttrykk for en større toleranse (og glede) av å bo tett sammen med andre enn det de øvrige informantene gjør. Vi må gjøre oppmerksom på at dette er de voksne informantenes synspunkter og ikke barnas opplevelse. Samtidig er hovedinntrykket fra intervjuene at de fleste husholdene i studien er trangbodde etter objektive kriterier, men at informantene også subjektivt opplever å være trangbodde. De fleste gir uttrykk for at både for få rom og størrelsen på leiligheten gjør at den er lite egnet til familiens behov og skaper utfordringer i hverdagen. I et senere kapittel vil det bli behandlet særskilt hvordan liten plass og det å bo tett oppleves å påvirke barnas liv.

Problemer knyttet til fukt, trekk og kulde

I tillegg til boligens størrelse er leilighetens fysiske stand og problemer knyttet til fukt, trekk og kulde aspekter som ofte brukes som indikasjoner på boligproblemer og mål på boligstandard. Fem av informantene opplever problemer knyttet til fukt, muggsopp eller råte i boligen. Studier har vist at barn som bor i boliger med fuktskader eller problemer med muggsopp, har forhøyet risiko for å oppleve luftveisproblemer (Nafstad mfl. 1998). To av informantene er svært opptatt av at dette direkte påvirker familiens helsetilstand og livskvalitet. De beskriver at de fysiske forholdene i leiligheten fører til sykdom. Det er luftveisproblemer og astma som fremheves. Begge disse familiene viser til kontakt med fastlege eller bydelsoverlege som har rådet dem til å flytte på grunn av helserisiko ved å bli boende.

Et av husholdene består av en familie på tre som bor i en ettromsleilighet. Som tidligere omtalt ble leiligheten tildelt far da han var enslig, men nå bor han der sammen med kone og en liten datter. Intervjuet ble foretatt hjemme hos familien, og intervjueren ble vist rundt i leiligheten. Det var tydelige problemer både knyttet til fukt og dårlig ventilasjon. I og med at det var en ettromsleilighet, var det åpen kjøkkenløsning, liten stue og en liten alkove med plass til en liten dobbeltseng. Barnet sov i stuen. Kjøkkenet lå innerst i leiligheten uten kjøkkenvifte eller utlufts muligheter. I den lille leiligheten foregår det meste av familiens liv og aktiviteter i stuen. På grunn av fare for at tøy blir stjålet i vaskekjelleren, blir det også tørket tøy inne i leiligheten. Både på badet, kjøkkenet, i stuen og i sovealkoven var det problemer med fuktskader og utslag av muggsopp. Faren fikk intervjueren til å føre hånden langs veggene for å kjenne at den dårlige ventilasjonen førte til at det hele tiden var kondens på veggene. Mor i familien hadde utviklet astma etter at hun flyttet inn, og nå var foreldrene bekymret for at barnet også hadde luftveisproblemer. Fastlegen hadde sendt inn klage til boligkontoret på vegne av familien om at det var helseskadelig for dem å bo der. De hadde likevel fått avslag på å bli prioritert til ny bolig. Informantene opplevde problemet som så alvorlig at det påvirket deres hverdag i boligen. De var redd for å lage mat hjemme fordi dette ville føre til fukt og lukt i boligen. På grunn av dette følte de seg nødt til å kjøpe mye ferdigmat og take away. Dette opplevde de som en dårlig løsning for seg selv og barnet, både fordi det var usunn mat, og fordi det var dyrt. Familien hadde svært lav inntekt, men følte at de måtte gjøre dette på grunn av konsekvensene for innneklimaet ved å lage mat i egen bolig. Faren sier:

«Vi ønsker oss et hus eller en leilighet der det er mulig å lage egen mat hjemme uten at vi blir syke.» (informant, far)

Den andre informanten forteller at det er problemene med innneklimaet som har gjort at hun meldte seg til å delta i undersøkelsen. Hun er svært opprørt over problemer med Boligbygg og manglende forståelse for at fuktproblemer i boligen og påfølgende

muggsopp må utbedres. Dette er en mor med tre barn som bor i et rekkehus. Informanten er svært fornøyd med boligens størrelse og beliggenhet, men opplever at både hun og to av barna blir syke av å bo der. Alle barna hadde luftveisproblemer før de flyttet til boligen, men dette er blitt mye verre etter at de flyttet til huset. Hun sier også at når barna overnatter borte en helg, blir luftveisproblemene betraktelig bedre. Intervjuet ble foretatt hjemme hos informanten, og det var merkbart dårlig inneklima i boligen samt tydelige utslag av fuktskader. Også denne informanten har fått uttalelse fra lege om luftveisproblemer hos barna. Informanten har ikke ønske om å flytte fra boligen, men ønsker at problemene i boligen skal utbedres. Hun opplever at det er vanskelig å få kontakt med ansvarlige hos Boligbygg og å få forståelse for utfordringene med boligen. Personer hun har vært i kontakt med, sier hun bør fjerne muggsopp-utslag med Klorin, mens informanten mener dette ikke gjør noe med de reelle problemene i leiligheten som blant annet handler om ventilasjon og en vegg som er ødelagt av fuktskader.

Både hos denne informanten og andre informanter er det utydighet om hvem som har ansvar for utbedring av problemer i boligen. En annen ting er at begge disse leilighetene mangler kjøkkenvifte og mangler direkte utlufts muligheter. Den ene informanten sier hun har fått beskjed om at hun må installere kjøkkenvifte selv, og mener dette er urimelig. Hun mener kjøkkenvifte må følge leiligheten.

Problemer med badene i de kommunale boligene ble tatt opp av flere informanter. Det er fem informanter som sier de har fuktskader på badet. Tre av disse har bad som ikke har muligheter for utlufting, og det er problemer med fukt og vannskader. Utfordringen var særlig stor i en familie med mange barn. Bad og dusj ble brukt mye, samtidig som badet manglet muligheter for utlufting ved bruk av vindu eller vifte. For noen av disse familiene gir ikke dette bare fuktproblemer på badet, men høy luftfuktighet i hele leiligheten.

En annen familie bodde ikke i leiligheten på intervjudispunktet på grunn av utbedring av vannskader på badet. Problemet ble oppdaget da de flyttet inn i leiligheten. Informanten forteller at da hun dusjet første gang, rant det vann inn hos naboen under:

«Første dag da jeg skulle dusje, kom naboen og banket hardt på døren og ropte at vi ikke måtte dusje, det kom vann nede hos dem. Jeg ringte Boligbygg, men de ville ikke høre på meg. Jeg bodde der i 1 måned – og så ringte de [naboen] politiet. Jeg måtte jo dusje – kunne ikke la være å vaske barna. Det var også fukt i taket. Politiet kunne ikke gjøre noe, men Boligbygg kom. De var sinte fordi vi hadde dusjet 'hvorfor har du dusjet?'. Vi hadde jo sagt fra, hvordan kan vi bo uten å kunne dusje i en måned?»

Historien illustrerer både at det er skader i enkelte av leilighetene, men også at informantene opplever problemer i kommunikasjonen med boligeier, i dette tilfellet Boligbygg.

Fem av informantene hadde altså historier om ulike problemer relatert til fukt, vannskader, mugg og sopp. Seks av informantene opplevde ikke denne typen problemer. Dette betyr ikke at de ikke var opptatt av inneklima. Flere av informantene var opptatt

av dette, og fortalte at de la til rette for god lufting for å sikre et godt innneklima. To av informantene sa at de var opptatt av å lufte ut leiligheten skikkelig på dagtid. Mange fremhevet at det er viktig med rengjøring og godt vedlikehold for å sikre godt innneklima. Også de fem familiene som opplevde problemer med innneklima, fortalte om tiltak for å gjøre innklimaet så godt som mulig, blant annet ved å lufte. Alle de som opplevde utfordringer med innneklima, fukt og sopp, var bekymret for hvilke konsekvenser dette kan få for barna.

Trekk og kulde ble opplevd som problematisk av to informanter. Begge disse informantene ble intervjuet hjemme i leiligheten. Informantene viste i begge tilfeller at det trakk fra vinduene. Dette betydde også utfordringer med at det kom inn vann ved nedbør. Intervjuene ble gjennomført på slutten av vinteren, og flere familier trakk frem utfordringen med dyre strømregninger knyttet til oppvarming. Fire av informantene forteller at de har strøm inkludert i husleien, og derfor er dette en forutsigbar utgift. Det er tre familier som har strøm i tillegg til husleie, og de forteller at en lang og hard vinter har ført til store strømregninger som de har problemer med å betale.

Materiell standard

Det var stor variasjon i informantenes opplevelse av den materielle standarden på boligen. Den kommunale boligmassen er variert, både med hensyn til hvor gamle boligene er, og hvor godt de har blitt vedlikeholdt. Når familiene definerer materiell standard, er det flere ting som blir brukt som forklaringsvariabel: for det første leilighetens fysiske tilstand med hensyn til alder på innredning i kjøkken og bad samt muligheter for oppbevaring i skap og bod, for det andre problemer knyttet til vedlikehold.

Det er særlig de som bor i kommunale gårder, som opplevde at boligen hadde dårlig materiell standard. Den dårlige standarden er knyttet til at leilighetene er gamle, vurderes i liten grad å være pusset opp, og at informantene sier at de har flere ting som er ødelagt (for eksempel kjøkkenskap, dører og servanter). Skapplass og gode løsninger er vektlagt av flere informanter. For store familier er det viktig at det er løsninger som gir mulighet for å holde orden. En av informantene sier:

«Vi er ikke helt fornøyd med leiligheten. Det er veldig dårlig med skapplass, og alt er veldig gammelt. [...] Det ser ikke pent ut i leiligheten. Taket trenger å bli malt.»

Informanten er generelt misfornøyd med den materielle standarden.

Bildet er likevel sammensatt. En annen informant som også bor i en kommunal bygård, opplever den materielle standarden på selve leiligheten som bra, mens standarden på gården er dårlig. Hun sier:

«Leiligheten var nyoppusset når jeg flyttet inn. Den er veldig fin. Jeg var heldig med leiligheten.»

Informantene som bor i selvstendige leiligheter eller rekkehus i borettslag, opplever også at standarden på boligene er dårlig. Likevel er inntrykket at standarden i disse leilighetene er noe bedre enn i de kommunale gårdene. Men en av informantene som bodde i en enkeltstående kommunal bolig i et borettslag, var misfornøyd. Hun sier:

«Jeg opplever standarden på huset som dårlig. Det er fukt og sopp i boligen. Badet er verst, men også sopp og råte i to soverom. Det er trekk, og har måttet tape alle dørterskler fordi ungene fikk flis i bena av å gå på tersklene. Det mangler lister flere steder, eller det er dårlige lister. Gulvet er mange steder dårlig, og der gynger når man går på det.»

For flere av familiene er det knyttet frustrasjon til uklarheter om hva man må ordne selv, og hva man kan forvente av kommunen som utleier. I leiligheter som Boligbygg har ansvar for, er hovedregelen at leietaker har ansvar for alt vedlikehold inne i leiligheten. Flere av familiene uttrykker allikevel frustrasjon knyttet til at materiell standard var dårlig, og at mye var gammelt og/eller ødelagt allerede da de flyttet inn. Noen av informantene synes derfor ikke at de må stå ansvarlig for å utbedre leiligheten selv. En av informantene sier:

«Det er også en del dørhåndtak som er ødelagte, slik at dørene ikke fungerer. Det er en fireromsleilighet. Men har også fire rom som mangler skikkelig dørhåndtak. Jeg har sendt inn klage og ringt. Men de [Boligbygg] svarer at det må være vi som har ødelagt dørene. Men vi har jo ikke det! Det var jo bare ikke gjort ordentlig. Det er ikke gjort på en skikkelig måte, og noen må komme og gjøre jobben ferdig. De har sagt nå at det skal ordnes, men det skjer ingenting.»

Hvorvidt familiene er fornøyd eller misfornøyd med standarden, henger også til en viss grad sammen med hvilke forventninger de hadde da de flyttet inn i boligen. En av informantene mener standarden var i tråd med forventningene:

«Standarden i boligen er helt grei. Det er en gammel bolig, og den så gammel ut når vi flyttet inn. [...] Det har nok vært noe oppussing av leiligheten, men det bærer preg av å være gammel, og en del ting i den, skap og sånn, er gammelt. [...] Jeg tenkte at det var vanlig at flyktninger får gamle og lite tilpassete leiligheter, så leilighetens standard var egentlig litt i tråd med det jeg forventet.»

I de kommunale blokkene er det også utfordringer knyttet til vedlikehold av fellesområder som trappeoppgang og bakgård. Få har vaktmestere, og det er flere som uttrykker frustrasjon over at det i liten grad er formulert husordensregler, og i den grad slike eksisterer, er det få som følger opp at disse blir fulgt. En informant sier:

«Boligbygg tenker ikke så mye på å kontrollere. Mange legger igjen søppel rundt omkring. Finner igjen søppelposer i trappene. Det blir dårlig lukt. Men det er ingen som sjekker. Ingen som følger opp. Ingen konsekvenser om du bryter reglene. Synes det er dumt. Det er jo viktig at det er rent selv om det er kommunalt.»

I en av familiene var det også problemer med at naboer ikke tok vare på leiligheten sin. Under intervjuavtalen hjemme hos familien ble det vist at naboileiligheten hadde blitt stengt på grunn av kakerlakker. Familien opplevde at siden naboen tok så dårlig vare på sin leilighet, fikk de også problemer. De var engstelig for at kakerlakkene skulle komme inn i deres leilighet. De hadde ønsket seg mer kontroll fra Boligbygg for å sikre at ikke slikt forekom.

Nabostøy og trafikkstøy

Hvor boligen er plassert geografisk, har også betydning for barns oppvekstvilkår. Ytre forurensing, som støy og partikler i luften, har betydning for inneklimate og trivsel i egen bolig. Hvordan man oppfatter nabolaget man bor i, særlig med hensyn til ro og orden, trygghet og kriminalitet har mye å si for trivsel. Når det gjelder nabostøy og trafikkstøy, er det forskjeller mellom informanter som bor i kommunale gårder, hovedsakelig i indre by, og informanter som bor i enkeltstående leiligheter eller rekkehus i borettslag. De som bor i områder med stor tetthet av kommunale boliger, har større utfordringer med boligens plassering enn de øvrige informantene.

Det er variasjon i hvordan informantene i kommunale gårder vil beskrive nabolaget sitt. Tre av informantene opplever i liten grad plager med nabostøy og trafikkstøy og er relativt fornøyd med boligens beliggenhet. Fem av informantene i kommunale gårder beskriver større utfordringer med nabolaget. Det er ikke et entydig bilde som presenteres. Samtidig som det er utfordringer knyttet til bråk og støy fra naboer, forteller enkelte informanter at de har noen gode naboer, og at barna har kamerater:

«Jeg har blitt kjent med andre i gården. Naboene er pakistanske, og vi har veldig nært forhold til dem. Barnet mitt kan gå med de andre ungene til skolen og løper inn og ut. De kjenner andre barn i gården. Men det er en mann i gården barna er redd. Han er alkoholiker. Politiet har vært der, og de [barna] synes han er skummel. Det er mye folk som sliter i gården og i området. Jeg holder meg inne på kvelden.»

To av informantene forteller om utfordringer knyttet til naboer og beliggenhet, og tre av informantene opplever problemer med støy, bråk og dårlig bomiljø som så vanskelig at de ønsker å flytte. Dette sitatet viser noe av denne frustrasjonen:

«Det er en stor kommunal blokk med bare kommunale leiligheter. Vi bor i den verste blokka av alle. [...] Hele blokka er veldig dårlig. Det er veldig blanding av forskjellige beboere, både familier, rus og mye bråk. Alle bor sammen, og det er veldig dårlig bomiljø. Mye ungdommer som bruker dop. Barna er vettskremte. De tør ikke gå ut av leiligheten uten at vi [foreldrene] er med.»

For en av familiene er det utfordringer knyttet til at de ikke kan bruke boden som følger med leiligheten, på grunn av innbrudd. Problemer knyttet til dårlig bomiljø i gården fører dermed til en forsterkning av utfordringer ved trangboddhet fordi leiligheten blir trang av at de må oppbevare alt i den:

«Vi har en bod i kjelleren, men tør ikke bruke den fordi det er innbrudd hele tiden. Vi har tatt opp dette med Boligbygg, som har svart at vi må oppbevare alt av verdi inne i leiligheten.»

De tre familiene som bor i enkeltstående leiligheter i borettslag/sameie eller rekkehus, bor alle i drabantby. Alle mener at nabolag og uteområder i området er positive aspekter ved boligen. Flere av dem sier at de har hyggelige naboer, det er fine områder for lek for barna utenfor boligen, og de kan trygt leke ute og gå til skolen selv:

«Det er et bra område å bo med barn. Det er et rekkehusområde med noen blokker ikke så langt unna. Det er mye natur og grøntområder, veldig rolig og lite trafikk. Det er andre barn, men også mange eldre. Det er veldig snille naboer.»

Også bildet av nabostøy og trafikkstøy er sammensatt. Det er helt tydelig utfordringer med bomiljø og nabolag i de kommunale gårdene i indre by. Det er særlig nabostøy og bomiljø som av noen oppleves som så store belastninger at de ønsker å flytte. Samling av mange mennesker som på ulike vis er vanskeligstilt på boligmarkedet i en gård eller på et område, gir tydelige utfordringer for bomiljøet. Beboere i kommunale gårder er i dag en svært selektert gruppe, og dette medfører at mange av beboerne har ulike sosiale og helsemessige problemer. Noen av informantene gir uttrykk for at det er utfordringer i bomiljøet, men som vi har vist, er det andre aspekter ved beliggenhet eller leilighet som gjør at de ønsker å bli boende. Vi vil komme nærmere tilbake til dette i kapitlet om bomiljø.

Boligproblemindeks

I NOVAs rapport om barns levekår (Sandbæk 2008) brukes fem kriterier for rapportering av aspekter ved boligen: om boligen var for liten, om beboerne var plaget av fukt, trekk eller kulde, om boligen hadde dårlig materiell standard, og om beboerne

var plaget av nabostøy eller trafikkstøy. Disse fem subjektive målene ble satt sammen til en indeks. Man så på hvor mange som ikke hadde noen av disse problemene, og hvor mange som hadde ett, to, tre eller flere problemer. De fant at i perioden 2003 til 2006 hadde familiene endret boligstandarden sin, og nærmere 60 prosent av lavinntektsutvalget i undersøkelsen hadde ingen av boligproblemene. Dersom familiene hadde boligproblemer, var det mest vanlig å bare ha ett av dem. Basert på intervjuene våre har vi kategorisert informantenes familier etter de samme kriteriene (tabell 5.3).

Tabell 5.3 Intervjuede familier sortert etter boligtype og rapporterte boligproblemer.

Boligtype	Bolig for liten	Fukt/trekk/kulde	Dårlig materiell standard	Trafikkstøy	Nabostøy	Antall problemer
Kommunal gård	Ja	Ja	Ja	Vet ikke	Nei	3
Kommunal gård	ja	Ja	Ja	nei	Ja	4
Hus/rekkehus eller enkeltstående leilighet i borettslag eller sameie	ja	Ja	Ja	nei	Nei	3
Kommunal gård	Ja, men grei	Nei	Nei	Ja	Ja	3
Hus/rekkehus eller enkeltstående leilighet i borettslag eller sameie	Nei	Ja	Ja	Nei	Nei	2
Kommunal gård	Nei, men grei	Ja	Ja	Ja	Ja	4
Hus/rekkehus eller enkeltstående leilighet i borettslag eller sameie	Ja, men grei	Nei	Ja	Nei	Nei	2
Kommunal gård	Nei, ikke nå, men vil	Nei	Nei	Nei	Ja	1
Kommunal gård	ja	Nei	Nei	Nei	Nei	1
Kommunal gård	Nei, men trangt	Nei	Nei	Nei	Nei	0
Kommunal gård	Ja	Nei	Ja	Nei	Nei	2

Når det gjaldt spørsmålet om boligen er for liten, var det ikke like enkelt å kategorisere alle familiene vi hadde intervjuet. Som tabell 5.3 viser, er det flere som har svart enten at leiligheten er for liten eller ikke for liten, men samtidig lagt på en tilleggsopplysning at de synes det er greit. Det er også en familie som ikke opplever at boligen er for liten i dag, men at boligen vil bli for liten når barna blir større.

Sammenlignet med lavinntektsutvalget i NOVAs undersøkelse er normen i vårt utvalg å oppleve flere problemer med boligen, og åtte av elleve har flere problemer. Det er kun én av familiene som ikke har noen av boligproblemene, og to som bare

har ett boligproblem. Til tross for at hovedinntrykket for hvert av de forskjellige boligproblemene har vært at utfordringene er større i de kommunale gårdene, viser boligproblemindeksen at de tre familiene som opplever færrest boligproblemer, bor i kommunale gårder.

Det er to av barnefamiliene som har så mange som fire av de fem boligproblemene. Den ene av familiene bor i en kommunal gård blant andre kommunale gårder i indre by, og den andre bor i en kommunal gård blant andre borettslag eller bebyggelse i drabantby. En av disse familiene svarer som følger når vi spør om hva som var bra med leiligheten:

«Ingenting er bra. Det er veldig liten plass. Det er ingen ventilasjon. Det er ingen kontakt med nordmenn. Det er mye bråk. Vanskelig med andre innvandrerfamilier fra andre land. Vi føler oss veldig isolert. Naboene snakker ikke norsk, og vi snakker ikke samme språk. Det er ikke noe kontakt. Det er mye bråk, så innimellom er det problemer for datteren vår å få sove. Naboer respekterer hverandre ikke. Det er ingen regler.»

Til sammen viser dermed boligprisindeksen at omfanget av boligproblemer varierer mellom familiene, men også mellom familier som bor i samme type kommunal bolig. Sammenlignet med andre studier av lavinntektsfamilier og bolig er det blant familiene vi har intervjuet, en langt større andel som opplever flere og for noen ganske mange boligproblemer.

Oppsummering og diskusjon

Vi har vist at det er nokså store forskjeller i hvordan familiene bor, både når det kommer til boligtype, boligens størrelse og beliggenhet. Oppsummert kan vi si at:

- nesten alle familiene bor trangbodd etter objektive kriterier, og mange opplever at boligen er for liten.
- syv av familiene opplever at boligen har dårlig materiell standard, og fem rapporterer om dårlig fysisk standard. For det første gjelder dette problemer knyttet til fukt, mugg og dårlig ventilasjon. For det andre er det dårlig fysisk standard knyttet til manglende vedlikehold og nedslitte leiligheter. Tre av familiene beskriver de fysiske forholdene i leilighetene som så dårlige at de fører til sykdom.
- flertallet av våre informanter opplever at det er problemer knyttet til vedlikehold av boligen, og det er også usikkerhet og til en viss grad uenighet om hvem som har ansvar for ulike vedlikeholdsoppgaver.

- det er ulike opplevelser og erfaringer knyttet til nabostøy og trafikkstøy. Utfordringene fremstår som størst i kommunale gårder i indre by, og for tre familier er utfordringene knyttet til nabobråk så store at de ønsker å flytte. Blant familiene som ikke bor i kommunale blokker, men i enkeltstående leiligheter i borettslag, sameie eller rekkehus, er hovedinntrykket at det i liten grad er problemer knyttet til nabo- og/eller trafikkstøy.
- normen i familiene vi har intervjuet, er å oppleve flere boligproblemer samtidig, men inntrykket er allikevel variert. Mens tre familier ikke har noen boligproblemer eller kun ett boligproblem, er det to familier som har fire eller fem boligproblemer. Til tross for at et hovedinntrykk av hvert av de forskjellige boligproblemene har vært at utfordringene er større i de kommunale gårdene, viser boligproblemindeksen at de tre familiene som opplever færrest boligproblemer, bor i kommunale gårder.

6 Boligkarriere og flyttemønster

Informantenes tidligere erfaringer på boligmarkedet påvirker hvordan de vurderer boligmarkedet og boligsituasjonen i dag. Det gir seg utslag både i forventninger og i hvordan de agerer for å dekke eget boligbehov. Informantenes tidligere boligerfaringer har konsekvenser for deres barns oppvekst. Hvor ofte har de flyttet, hvordan har de bodd, hvilken standard har de hatt på boligen, og hvordan tenker foreldrene om fremtiden? I dette kapitlet ser vi nærmere på hva som er tidligere boerfaringer hos informantene. I intervjuene er dette oftest avgrenset til de siste fem årene. Informantene er også spurt om hvordan de opplevde (og opplever) tilgang på bolig, og hvordan de gikk frem da de etablerte seg i nåværende bolig.

Botid i nåværende bolig

Informantene har ulik erfaring når det gjelder bolig. Botiden i nåværende bolig varierer fra noen måneder til 23 år (tabell 6.1). Det er kun to av familiene som har bodd i boligen i mer enn fem år. Det mest vanlige i kommunal bolig i Oslo er å ha femårskontrakt. Likevel er det få av informantene som gir uttrykk for bekymring for at de eventuelt ikke vil få forlenget kontrakt. Noen av informantene har bodd i andre kommunale boliger før de flyttet til nåværende kommunale bolig. De har fått forlenget kontrakt. En av informantene sier at boligkontoret har sagt at selvsagt vil hun få forlenget kontrakt dersom hun ønsker det. Samtidig ser vi at mange av dem som får et endret boligbehov, har problemer med å få tildelt ny bolig tilpasset familiens behov, og i noen tilfeller handler nok dette om at Boligbygg forsøker å stimulere til gjennomstrømning i boligene. Informantene i undersøkelsen har på intervjuetidspunktet en så utsatt økonomi og boligsituasjon at de vil kvalifisere til videre tildeling av kommunal bolig. Informanten som har bodd i leiligheten i 23 år, har livstidskontrakt. Dette var praksis for kommunal bolig tidligere, men er ikke lenger det.

Tabell 6.1 Botid i bolig og familier. Antall.

Botid	Antall familier
1 år	3
2 år	2
3 år	1
4 år	1
5 år	2
Mer enn 5 år	2

Tidligere boerfaringer

Informantene kan deles i to grupper når det gjelder boerfaringer. På den ene siden har vi informanter som i all hovedsak har erfaringer fra å leie kommunal bolig, på den andre siden informanter som har erfaringer fra det private leiemarkedet før de fikk tildelt kommunal bolig.

Seks informanter har hovedsakelig erfaring fra kommunal leie. I denne gruppen finner vi de to etnisk norske informantene og fire informanter med flyktning- og innvandrerbakgrunn. Noen av informantene med flyktningbakgrunn har liten erfaring fra boligmarkedet i Norge. For to av informantene er nåværende bolig første bolig etter asylmottaket. Informantene har liten kunnskap om hvordan boligmarkedet i Norge fungerer, og forteller at de fikk hjelp til å skaffe seg bolig da de var på asylmottaket og deltok i introduksjonsprogram.

«Vi flyttet til leiligheten rett fra asylmottaket. Vi søkte om kommunal leilighet og fikk tilbudet om denne. Jeg fikk beskjed i introduksjonsprogrammet at vi måtte gjøre det.»

For to av informantene med innvandrerbakgrunn er dette den andre kommunale boligen de bor i. Begge søkte om ny kommunal leilighet fordi leiligheten de bodde i, ikke var egnet for familien. For den ene familien var det veldig lang ventetid for å få en ny bolig. Familien har fem barn, hvorav en datter som har spesielle behov. Bomiljøet rundt den gamle leiligheten med mye trafikkstøy og bråk var u hensiktsmessig for barnet. Informanten sier at det tok fem–seks år før de fikk tildelt en ny leilighet, som er leiligheten de nå bor i. Flyttingen innebar at barna måtte bytte skole. De har bodd i denne leiligheten i åtte år. De eldste barna i familien er nå voksne, og disse barna har bodd hele barndommen i ulike kommunale boliger.

Den andre informanten, som bor i sin andre kommunale leilighet, sier at det var størrelsen på den første kommunale leiligheten som ble en utfordring. De fikk tildelt en ny kommunal bolig som var større. Familien har til sammen bodd om lag ti år i

kommunale boliger. Informanten sier at hun la vekt på å få tildelt ny bolig i samme område slik at barna slapp å bytte skole.

De to etnisk norske informantene har også begrenset erfaring på det private boligmarkedet. Begge informantene har bodd i kommunale boliger eller botilbud siden de var unge. Den ene har tidligere hatt Ungbo-leilighet, og den andre fikk som helt ung, da hun fikk sitt første barn, tilbud om et botilbud for mødre. Informanten som først bodde i et mødretilbud, fikk først innvilget kommunalt boliglån til å kjøpe bolig. Hun opplevde da at det var vanskelig å etablere seg i boligmarkedet i slutten av 80-årene og søkte heller om kommunal bolig. Det fikk hun nokså raskt og har bodd der siden. Hun forteller at det var veldig stort den dagen de fikk leiligheten, og hun føler sterkt eierskap til leiligheten i dag:

«Jeg husker godt den første dagen jeg og sønnen min flyttet inn. Vi lå på gulvet på tepper. Vi hadde jo ingenting. Men vi hadde leilighet. Det var så stort. Jeg synes det var så flott å sove i egen leilighet.»

Denne informanten skiller seg fra de andre vi har intervjuet, ved at hun har livstidskontrakt med kommunen. Hun sier at det å ha trygghet om boligsituasjonen har vært viktig for henne. Det gir stabilitet for henne og hennes yngste sønn.

Fem av informantene har erfaringer fra å leie privat før de flyttet inn i den kommunale boligen. Alle fem har innvandrerbakgrunn, og flere av dem har erfart at dette har begrenset deres muligheter på leiemarkedet. Det er særlig informantene med somalisk bakgrunn som forteller at de flere ganger har erfart at de ikke kommer i betraktning til leiligheter når utleier får vite at de har somalisk bakgrunn. Den samme erfaringen gjelder det å ha mange barn.

En informant forteller at det å leie privat var en midlertidig løsning. De ventet syv år før de fikk en kommunal bolig. I denne perioden leide de privat.

To av informantene fra Somalia og østlige Afrika har erfaring fra å leie privat en periode før resten av familien flyttet til Norge. De forteller begge om dårlig tilgang på leiligheter og at det var dyre husleier. Den ene informanten forteller at han i to år lette etter leilighet og var på mange visninger. Han hadde jobb og inntekt og la ofte igjen telefonnummeret sitt og sa han var interessert, men opplevde aldri at det var noen utleiere som ringte tilbake. Han ble til slutt nødt til å leie et rom i en bygård der det i all hovedsak bodde rusmisbrukere:

«Jeg betalte 8000 kroner for en ettroms på 20 kvadratmeter. De som bodde på andre siden av gangen, solgte narkotika. På natten var det lang kø utenfor og alltid folk som hang rundt og ventet på å kjøpe rus. Det var veldig mye bråk, krancling og fyll. Jeg bodde der i over to år, og det var vanskelig, men jeg fikk jo ikke noe annet. Det er vanskelig å finne bolig.»

Felles for begge informantene er at de fikk kommunale boliger etter familieegjenforening i Norge. Far har kommet først til Norge, og så har familien kommet etter. Den ene informanten sier at familien måtte ha et opphold i en liten midlertidig leilighet som var svært trang, mens de ventet på at en kommunal bolig skulle bli ledig.

To av informantene med erfaringer fra det private markedet er enslige forsørgere med somalisk bakgrunn. Begge forteller om at det er vanskelig å få bolig når du er fra Somalia og har mange barn. De har hatt kontakt med utleiery, men når det kommer frem at de er fra Somalia, kommer de ikke i betraktning. Det samme gjelder når de sier at de har flere barn. Konsekvensen er at begge erfarer at deres muligheter begrenses og de ender opp i dårlige boligløsninger for familien i belastede bomiljøer og med useriøse utleieaktører. Den ene informanten sier de ble tilbudt rom i rekkehus sammen med en rekke andre familier. Hver familie hadde ett rom, og så delte man kjøkken og stue. Til sammen bodde det fem familier der og 35 barn. Informanten takket nei etter å ha vært der og sett. En slik bosituasjon ville være umulig. Før familien til slutt flyttet inn der de bor i dag, hadde de flyttet mye, leid privat to ganger i tillegg til å ha bodd i flere midlertidige tilbud fra kommunen, for eksempel i mødre hjem eller på hospits. Det har vært en veldig vanskelig situasjon. Denne informanten har også erfart å være bostedsløs sammen med barna.

Erfaringene fra det private leiemarkedet til begge disse informantene som er alene med barn, er preget av møter med private utleiere som leier ut boliger med dårlig standard:

«Vi leide privat i fire år. Det var veldig grusomt. Kommunen klaget også på forholdene, men det hjalp ikke. Det var mye forskjellige folk, skrik, bråk, musikk, ingen som vasket i oppgangene, klær ble stjålet i vaskekjeller, mye narkotika og alkohol. Det var helt forferdelig. [...] Det var kakerlakker over det hele. Da vi flyttet hit, tok jeg ikke med meg noe inventar fordi jeg var redd for at kakerlakkene skulle følge med. Det ble klaget til huseieren, men ingenting skjedde.»

Informanten hadde tilskudd fra sosialkontoret til husleien, og kommunen var klar over at det var et svært belastet miljø i utleiegården. Informanten forteller at kommunen klaget, men at dette ikke førte frem. Informanten sier at det var svært viktig for henne å få barna vekk fra dette bomiljøet, men at det var vanskelig å få noe annet. Etter to år fikk de leie hos en annen privat utleier, men der opplevde de problemer med en nabo som mente det var for mye støy med en stor barnefamilie i gården. Denne informanten er svært glad for å ha fått tildelt kommunal bolig til seg og barna.

Å motta støtte fra sosialkontoret til bolig kan føre til ekstra utfordringer for leietaker. Også den andre informanten som er alene med barna, forteller at hun har erfaringer med at utleier prøver å utnytte at de har bistand fra kommunen, for eksempel ved å hevde at ting var ødelagt i leiligheten, og kreve at utgifter skulle dekkes av sosialkontoret. Et annet aspekt ved dette er at leietaker har lite kjennskap til egne rettigheter og

blir dårlig behandlet av utleier. Informanten forteller om en opplevelse hos utleieren hun hadde tidligere.

«Vi leide privat før. En leilighet i ett borettslag. Bodde der i to år. Jeg hadde sagt fra til huseieren at det var sopp i leiligheten. Han gjorde ingen ting. Jeg sa til slutt fra til styret i borettslaget. Da ble han sur, men skulle pusse opp. Han sa jeg skulle flytte og bo hos venner mens han pusset opp. Da jeg hadde flyttet ut, skiftet han lås og sa jeg ikke fikk flytte tilbake. Jeg fikk stoppet betaling, men fikk ikke tilbake depositum.»

Informanten har lite kjennskap til egne rettigheter som leietaker og ender med å miste leiligheten. Samtidig har hun kontakt med sosialkontoret, men det er ingen som bistår henne slik at hun beholder leiligheten, og hindrer utleier i å stenge henne ute fra denne – til tross for at sosialkontoret også har bidratt med tilskudd til bosituasjonen. Denne informanten, som har fem barn, ble bedt om å bo hos venner. Det sier seg selv at det er vanskelig å få bo midlertidig hos noen når familien består av seks personer. Som flyktning vil du også ha begrenset nettverk, og mange av vennene er i en lignende boligsituasjon. Denne informanten opplevde også at da hun henvendte seg til sosialkontoret for hjelp, ville heller ikke de gi henne hjelp til å finne et sted å bo. Hun sier:

«Også sosialkontoret sa jeg måtte bo hos venner til etter sommeren, saksbehandleren kunne ordne bolig etter ferien. Da bodde jeg på gata og hos venninner forskjellige steder i byen. Vi er jo mange, så det var vanskelig å kunne bo hos folk. Vi bodde også ute.»

Resultatet av manglende oppfølging fra sosialkontoret var at familien var bostedsløs i flere måneder. Etter sommeren fikk de hjelp til midlertidig bolig. Familien fikk ulike overnattingstilbud, men til slutt tilbud på et mødre hjem via henvisning fra sosial vaktjeneste ved Legevakten. Dette var siste opphold før de fikk tildelt kommunal bolig. De to enslige somaliske mødrene er de med de verste opplevelsene i det private boligmarkedet. Det er også deres barn som har flyttet mest de siste årene. For begge disse familiene har det å få tildelt en kommunal bolig medført en stabilisering av boligsituasjonen.

Flyttehyppighet

Som vist i forrige avsnitt er det stor variasjon i boerfaringer blant informantene. Dette gjelder også erfaringer med å flytte. Fem av familiene har ikke flyttet i løpet av de siste fem årene. Fire av familiene har kun flyttet én gang, og det var den gangen de flyttet inn i boligen de bor i nå. Det er kun to av informantene som forteller at familien har flyttet mye. Dette er de to informantene som også har de dårligste erfaringene fra det

private leiemarkedet. De er begge fra Somalia, er enslige mødre og har mange barn. Den ene av familiene har flyttet to ganger i løpet av de siste fem årene, mens den andre familien har flyttet fire ganger. I den siste familien har det eldste barnet byttet skole fem ganger, og informanten opplever det som slitsomt og lite gunstig for barna at de ikke har fått oppleve å gå på samme skole med de samme vennene gjennom oppveksten:

«Barna har lyst til å bo her. De har ikke lyst til å flytte hele tiden. [...] De blir veldig lei seg, mister venner og må begynne i ny klasse. [...] Barna må få gå på en fast skole og bo et rolig sted. Den eldste sønnen min skjønner alt. Han sier: 'Ikke gråt, mamma. Når jeg blir stor, skal jeg jobbe og hjelpe deg kjøpe leilighet, og vi skal på fast et sted. Ikke gråt.'»

Konsekvensene av å ha en så ustabil bosituasjon er at barna ikke får mulighet til en trygg og forutsigbar tilværelse og bli integrert i et nærmiljø med skolegang og venner. For de to informantene som har opplevd mest flytting, har dette i stor grad skyldtes manglende mulighet til å få egnede boliger med regulerte utleieforhold.

Tilgang på bolig, motivasjon for å leie av kommunen og fremtidsutsikter

Flere av informantene har erfart at det er vanskelig å få tilgang til egnede boliger på det private markedet. Alle informantene i utvalget har lav inntekt. Høye boligpriser, manglende egenkapital og inntekt gjør at mange vurderer mulighetene for å delta i eiemarkedet som urealistisk. Lav inntekt og for noen også opplevelse av diskriminering i leiemarkedet gjør at mange heller ikke vurderer at de har gode muligheter i det private leiemarkedet. Som vist over har noen erfaringer med at det leiemarkedet som er tilgjengelig, er et useriøst utleiemarked. Dette forsterkes av at en del av informantene med innvandrerbakgrunn har svært liten kjennskap til hvordan boligmarkedet fungerer, inkludert kjennskap til egne rettigheter som leietaker. For informantene med flyktningbakgrunn har ofte kjennskapen til boligmarkedet vært det de har fått vite gjennom kontakt med ulike offentlige aktører. For mange fremstår mulighetsrommet i det private boligmarkedet som svært begrenset, og det å søke kommunal bolig som en av få muligheter til å få tilgang til en stabil boligsituasjon. En av informantene sier:

«Vi har ikke råd til å bo noe annet sted. Vi ønsket en kommunal leilighet og vil ikke bo privat, for vi ønsker ro, slippe å flytte mye og få et stabilt bomiljø for barna. Det var motivasjonen vår for å få kommunal bolig. Men vi angret litt på det i dag.»

Sitatet over er fra en informant hvor hensynet til stabilitet for barna var en viktig motivasjon for å søke kommunal bolig. Boligsituasjonen har likevel ikke blitt slik de

ønsket, dette skyldes i hovedsak at boligen ligger i et belastet område, og at bomiljøet er så ille at de ikke synes det er riktig å bli boende av hensyn til barna. De ønsker nå å flytte videre. Noen andre informanter gir uttrykk for at forventningene til den kommunale boligen ikke har blitt tilfredsstilt, men de blir boende fordi de ikke opplever å ha økonomi til å flytte til en privatleid bolig eller kjøpe en egen bolig. En innvending mot nåværende kommunalbolig er at de ikke opplevde å ha en reell mulighet til å velge bolig da de fikk tildelt boligen. Syv av informantene opplevde at da de fikk tilbud om kommunal bolig, var det et tilbud om å ta den boligen de fikk tilbud om, eller ingenting. I mangelen på andre alternativer har informantene og deres familier endt opp i den boligen de bor i nå. Tilbudet om bolig har også for noen av familiene kommet etter lang ventetid. Under er det eksempler fra to informanter:

«Vi ville ikke ha leiligheten når vi ble tilbudt den, men kommunen presset oss. De sa at hvis vi takket nei, så ville vi ikke få tilbud om noe annet. Det var denne eller ingenting. Vi hadde ventet syv år på å få kommunal leilighet.»

«Det tok veldig lang tid før vi fikk leiligheten fra vi søkte. Det var det eneste tilbudet vi fikk. De [kommunen] sa at dette var det eneste tilbudet vi ville få. Det var ikke noe annet valg.»

Disse sitatene viser at noen av informantene opplever at de må si ja til boliger som de ikke synes egner seg for deres familie, fordi de i realiteten ikke har noe valg.

Når hushold bytter bolig, handler det ofte om et ønske om forbedring av boligsituasjonen. Når informantene forklarer hvorfor de ønsket å flytte i kommunal bolig, er det også uttrykk for ønsker om å forbedre boligsituasjonen, for eksempel få større plass og bedre bostandard, bedre bomiljø og lavere boutgifter. Tre av informantene sier at bosituasjonen de hadde før de flyttet inn i kommunal bolig, var så vanskelig med hensyn til bomiljø at de ble nødt til å flytte, og bomiljøet i den kommunale boligen er bedre. For flertallet har ønsket om lavere boutgifter vært viktig. For mange er det som tidligere nevnt et ønske om mer stabilitet i boligsituasjonen.

Når informantene blir spurt om hvordan de vurderer fremtiden, svarer seks at de synes boligen og bosituasjonen er grei, og vil bli boende. Informantenes vurdering er tuftet på flere faktorer. For flere er barna en svært viktig del av vurderingen eller ønsket om ikke å bytte bolig. Det handler for eksempel om viktigheten av at barna skal slippe å bytte skole, positive aspekter ved nabolag eller andre positive trekk ved boligen som veier opp for ting de er misfornøyd med. Alle informantene som bor i selvstendige boligheter i ordinære borettslag eller rekkehus, vurderer fordeler med nabolaget som det viktigste for at de ønsker å bli boende. For noen av informantene som sier de ønsker å bli boende, handler avveiningen om at alternativet, å leie bolig privat, enten blir sett på som en dårlig løsning fordi de selv har dårlige erfaringer fra å leie privat, eller en løsning som er utenfor rekkevidde på grunn av lav inntekt.

To informanter sier at de nok vil ønske å bli boende, til tross for at det er utfordringer knyttet til boligen. Dette handler om at leilighetene er små og til dels har dårlig standard. De vurderer likevel at det er en viktig kvalitet å bli i samme bolig.

Tre informanter opplever bosituasjonen så prekær at de vil flytte, og har ønsket å flytte i en periode. Dette handler om boligen i seg selv, størrelsen og materiell standard på boligen og frykt for å oppleve helseproblemer knyttet til leilighetens fysiske standard. Men for alle tre er i tillegg bomiljøet det som kanskje gjør bosituasjonen mest uholdbar i dag. Familiene jobber aktivt for å få byttet bolig, men opplever at situasjonen er vanskelig, og får avslag på bytte av kommunal bolig. Vi vil komme tilbake til dette i kapitlet om kontakten med det offentlige hjelpeapparatet.

Hva er fremtidig boligønske/drømmebolig?

For mange er det ting ved boligen de ikke er fornøyd med i dag, men bytte av bolig fremstår som noe nokså fjernt. Det er ikke alle som har like konkrete drømmer, og ønskene om fremtidig bolig beskrives som regel med utgangspunkt i hvordan de bor i dag, og i problemer i nåværende bolig de ønsker å slippe å hanskes med. Det er særlig tre informanter som ønsker seg et nytt sted å bo, men der drømmen i hovedsak er å slippe å bo der de bor i dag. For den ene familien er dette knyttet til at leiligheten er for liten.

Det er allikevel viktig å presisere at noen er fornøyd med dagens situasjon. To av informantene ønsker å bli boende der de bor i dag, men har ønsker om forbedringer av boligen. De er fornøyd med området de bor i, men opplever at boligen trenger å pusses opp. En tredje informant trekker frem at familien ikke har tenkt på fremtiden, fordi det viktigste for dem i dag er å lage et godt hjem for familien der de bor nå, og de har mer enn nok med å tenke på hvordan de skal få ting til å fungere i dag. Denne informanten har hatt kortest botid i utvalget og hadde ikke bodd lenge i boligen da intervjuet ble gjennomført, så han er fornøyd med at de har fått en bolig som har plass til hele familien på ni personer, og ønsker å være løsningsorientert og ta en dag av gangen. Når han blir spurt om han har tenkt på mulighetene for å eie egen bolig, svarer han:

«Det er vanskelig. Vi er jo en stor familie, kona mi jobber ikke, og hun må lære seg norsk. Vi må ha inntekt. Når vi begge kommer i jobb, så kanskje. Blir litt som når sønnen min kommenterte når mange demonstrerte fordi de ikke hadde brød. Og han sa: 'Kan de ikke spise kake?' Vi tenker bare på brød nå. Vi kan tenke på kake i fremtiden.»

En fjerde informant er også i stor grad fornøyd med boligen hun har i dag, og forteller at hun ønsker å ta initiativ for å medvirke til at bomiljøet blir bedre, blant annet ved

å få naboene med på å gjøre bakgården til et hyggelig sted for barna, slik at de ønsker å leke der.

Bomiljø er viktig for flere av familiene, og fem informanter trekker frem et godt og rolig bomiljø som et viktig aspekt ved en drømmebolig. Fire av informantene ønsker å bytte bolig fordi bomiljøet der de bor i dag, ikke oppleves som bra nok for barna, fordi det er mye bråk, det er utfordrende å bo sammen med rusmisbrukere når man har barn, og de føler ikke at bomiljøet er trygt.

Felles for flertallet av familiene er at de ønsker å bli boende i samme skolekrets, så barna slipper å bytte skole. Når sagt alle familiene med innvandrerbakgrunn trekker frem viktigheten av å bo et sted med norske naboer, norske barn og en sammensetning av familier som både består av etnisk norske familier og innvandrerfamilier. De er opptatt av at barna skal lære seg norsk gjennom å ha norske venner og oppleve at de vokser opp i Norge. De har også et ønske om at boligen skal bidra til at også de som foreldre og voksne skal føle seg bedre integrert i det norske samfunnet. To av informantene ser gjerne for seg å flytte ut av Oslo, og en tredje informant vil gjerne flytte til en annen del av byen.

Det er også to informanter som definerer drømmeboligen ut fra et ønske om mer plass. For den ene informanten som er en alenemor med fem barn, er det særlig et ønske om å få muligheten til å bo et sted der barna, spesielt de eldste barna, får eget soverom.

Flertallet av informantene håper de i fremtiden får en fast inntekt som gjør at de vil ha muligheten til å kjøpe sin egen bolig. For de fleste ligger et slikt ønske ganske langt frem i tid (vi vil komme tilbake til muligheten for å eie leilighet i kapitlet om bolig sosiale virkemidler). For flere av familiene, særlig dem som har flyttet mye, er ønsket om å eie motivert ut fra et håp om å få en stabilitet i bosituasjonen slik at barna slipper å oppleve å flytte ofte.

Et gjennomgående trekk ved samtlige informanters vurderinger knyttet til fremtidig boligønske er med andre ord en bolig som bidrar til en god bosituasjon fra barna, enten om det er knyttet til bomiljø, skolekrets, størrelse eller standard.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett på hvor lenge familiene har bodd i boligen, hva som er deres tidligere boerfaringer, hvor hyppig de har opplevd å flytte, tilgang på bolig og hvilke tanker de har om å bli boende. Vi finner at

- botiden i nåværende bolig varierer fra noen måneder til en person som har bodd 23 år i samme bolig. Det er kun tre av informantene som har bodd i boligen i fem år eller mer. Noen har lengre botid i kommunal bolig.

- seks informanter har primært erfaringer med å leie bolig av kommunen, fem har tidligere erfaringer fra det private leiemarkedet.
- noen informanter med flyktning- og innvandrerbakgrunn har lite kunnskap om hvordan boligmarkedet i Norge fungerer, og om egne rettigheter som leietaker.
- informanter med kjennskap til det private leiemarkedet har dårlige erfaringer både med hensyn til standard og bomiljø. Informanter med somalisk bakgrunn har erfaringer med stigmatisering og diskriminering i boligmarkedet.
- kun to informanter og deres familier har flyttet mer enn to ganger de siste fem årene. Tilgang på bolig oppleves som vanskelig. Høye priser på det private boligmarkedet og behov for store leiligheter i kombinasjon med lave husholdsinntekter begrenser informantenes muligheter. For noen av informantene med somalisk bakgrunn begrenses mulighetene ytterligere av diskriminering.
- for de fleste informantene fremstår kommunale boliger som eneste mulighet for å gi familien en stabil boligsituasjon.
- i vurdering av fremtiden som kommunal leietaker svarer seks informanter at de synes bosituasjonen er grei, og vil bli boende. To informanter sier at de ønsker å bli boende til tross for at det er problemer med boligen og bomiljøet. Tre informanter opplever bosituasjonen så prekær at de vil flytte, og har forsøkt å få ny bolig i en periode. Et samlet inntrykk er at informantene har nokså nøkterne forventninger på grunn av at de har få muligheter i dagens boligmarked til å skaffe seg en annen bolig enn den de bor i i dag.
- flere av informantene har fremtidige boligønsker de håper de får muligheten til å realisere. For tre av dem handler det om forbedringer av boligen de har i dag, men for de andre åtte er det snakk om en ny bolig. Flere av informantene ønsker å få muligheten til å eie egen bolig, men dette er ikke noe de ser på som realistisk på kort sikt. Fremtidige boligønsker defineres i all hovedsak ut fra barnas situasjon, de ønsker å bidra til at barna får en god oppvekst. Innvandrerfamiliene er særlig opptatt av at det skal være norske barn i nabolaget slik at barna blir flinke i norsk. Andre aspekter som trekkes frem som viktige for en fremtidig bolig, er et godt og trygt bomiljø, samme skolekrets slik at barna slipper å bytte skole, størrelse på leilighet som gir barna mulighet til å få eget soverom, eller en god standard på leiligheten som ikke påvirker barnas helse negativt.

7 Bomiljø som ramme for barns oppvekst

Begrepet bomiljø inkluderer både det fysiske og det sosiale bomiljøet. Med det fysiske bomiljøet tenker vi på materiell standard, hvordan det ser ut i oppgang eller boområdet, tilgang til lekeplasser eller grøntområder, trafikkforhold, støy og andre miljøbelastninger. Med sosiale faktorer tenker vi på den sosiale (og demografiske) sammensetningen i nærmiljøet, opplevelsen av sosiale problemer i nærmiljøet, opplevelsen av trygghet, skoleforholdene og fritidsaktiviteter for barna. Vi skal gå nærmere inn på hvilke rammer bomiljøet gir for barnas oppvekst.

I kapitlet vil vi først presentere hvordan informantene beskriver bomiljøet der de bor. Hvilke aspekter ved bomiljøet er de opptatt av? Hva opplever de at er utfordringer ved bomiljøet der de bor? Videre vil vi gå inn på hvordan de opplever at bomiljøet påvirker barna. En del av dette handler om barnas fritid, leksearbeid og samvær med venner og ikke minst hvordan informantene tror at barna deres opplever bomiljøet. Til sist vil vi presentere foreldrenes strategier for å håndtere bomiljøutfordringer.

Beskrivelse av bomiljøet

Vi har tidligere vist at mange av informantene opplever at boligen de bor i, har dårlig materiell standard. Nesten alle opplever også at boligen er trangbodd. Når det gjelder bomiljø, finner vi en større variasjon. Hovedskillet går mellom dem som bor i områder med stor konsentrasjon av kommunale boliger, og dem som bor i kommunalt disponerte boliger i ordinære borettslag.

Tre av informantene bor i kommunalt disponerte leiligheter eller i rekkehus i ordinære borettslag. Åtte informanter bor i kommunale leiligheter i kommunale gårder hovedsakelig i indre by og med flere kommunale gårder i nærmiljøet. To av disse gårdene skiller seg ut. Den ene informanten bor i en kommunal gård i et område med mange ordinære borettslag. Den andre informanten bor i en kommunal gård i en av de eldre drabantbyene, men samtidig med flere kommunale gårder i nærmiljøet. De som bor i kommunale bygårder med stor konsentrasjon av kommunale gårder i området, opplever større utfordringer med bomiljøet enn de tre som bor i kommunalt disponerte boliger.

Informantene gir ikke noe svarthvitt bilde av bomiljøet. En av informantene som bor i kommunal gård i indre by, sier at han synes bomiljøet er greit. Han mener de

som bor i bygården hans, respekterer hverandre. Det er en narkoman i oppgangen, og informanten sier at han snakker med ham. Informanten forteller også at det er en del unge med alkoholproblemer, og at det er mye snakk om rus og bruk av khat i nærmiljøet, men generelt synes han ikke han ser så mye til det. Han avslutter beskrivelsen med å si at barna er ikke redd for å bo der. En annen informant beskriver at det ikke er mye bråk i den gården hun bor i, og at hun setter pris på at det er sentralt og kort vei til byen og butikker. Samtidig beskriver hun at uteområdene i gården er dårlige, og det mangler lekeapparater for barn. Det er en del uro knyttet til rus, men hun opplever ikke mye bråk om natten. En tredje informant bor i en bydel med stor andel kommunale leiligheter, men i området hvor familien bor, er det mange ordinære borettslag også. I deres oppgang bor det hovedsakelig familier. Informanten er veldig fornøyd med å ha fått tildelt boligen. Hun og barna bodde tidligere i en privat utleiegård hvor hun opplevde at det var mye bråk og utrygt på grunn av mange personer som ruset seg eller var psykisk ustabile. Hun opplever leiligheten og området som veldig bra i forhold til det hun hadde tidligere. Hun forteller at det er en narkoman dame i oppgangen som roper ubehagelige ting etter barna hennes og har en hund som er skummel. De øvrige i oppgangen er rolige og familier som ikke forstyrrer andre. Hun beskriver at sammen med naboen har hun tatt initiativ til å vaske oppgangen og holde det pent. Hun beskriver et nærmiljø med parker og fine uteområder for ungene. De organiserte fritidsaktivitetene til ungene ligger et stykke unna så de må reise med buss, men hun opplever ikke dette som problematisk. Dette sier noe om et utgangspunkt hos disse informantene. De vet at kommunale boliger er et knapphetsgode, og at det oftest medfører å leve sammen med en del mennesker som har sosiale problemer av ulik art. Disse tre informantene mener det er håndterbart, og at det er andre kvaliteter ved stedet de bor på, som de setter pris på. Samtidig bor sannsynligvis disse tre informantene i kommunale gårder der de opplever noe færre sosiale problemer i nærmiljøet enn de øvrige fem informantene i kommunale gårder.

De øvrige fem informantene i kommunale gårder gir en mer entydig negativ beskrivelse av bomiljøet. En informant sier at leiligheten hun bor i, er liten, men at den er fin, og at hun liker den. Det som bekymrer henne, er situasjonen i gården og området hun bor i. Hun beskriver at det er «mye folk som sliter» i gården. Dette medfører hyppige utrykninger til gården av politi og ambulanse. Det er den sosiale sammensetningen i gården av personer med alkohol- og andre rusproblemer, kriminalitet og ustabilitet som er utfordringen. Informanten forteller en historie om en annen mor i gården som reagerte på at naboen spilte veldig høy musikk, og situasjonen endte med at naboen jaget henne rundt i området med et skytevåpen. Hun forteller at barna i gården er spesielt redd for en eldre alkoholiker som er utagerende. En annen del av hennes beskrivelse er støy fra andre beboere. Noe av dette handler om høy musikk. De fysiske uteområdene i gården beskrives som «greie» og med lekeområder, men at det er ofte de ikke kan brukes av barnefamilier fordi narkomane og det informanten

kaller «gangstere», oppholder seg der. Informanten beskriver at fellesområdene i gården er slitte og ikke ser bra ut fordi det ikke er noen som vasker trappene, bortsett fra en mor fra en ikke-vestlig familie. Det finnes ikke lister eller systemer for dette, og ifølge informanten fører det til at ingen gjør noe. Hun beskriver også at når lyspærer går i oppgangen, kan det ta lang tid før de blir skiftet, fordi ingen vet hvem som skal gjøre det. Skolen i nærmiljøet har høy innvandrerandel, og denne moren opplever at det kan bli et problem på sikt. Samtidig opplever denne informanten samholdet på tvers av etnisitet i gården som god, og at barna har følge til skolen og familiene kontakt.

En femte informant beskriver dårlig fysisk bomiljø både i blokken han bor i, og i området. Befolkningen i nærmiljøet består av mange unge, hvorav mange har rusproblemer, og i tillegg barnefamilier. En stor andel av dem som bor i nærmiljøet, har etnisk minoritetsbakgrunn, og informanten mener det ikke er noen barnefamilier med etnisk norsk bakgrunn i de kommunale gårdene. Mange av barnefamiliene har dårlige eller manglende norskferdigheter. Informanten sier at de er plaget med innbrudd i gården, og at mange ungdommer samler seg i oppgangen. Det er også mange ungdommer som ikke hører hjemme i gården, som oppholder seg der. Det er mye bråk og uro, særlig i helgene. Informanten opplever at det ikke finnes systemer eller kontroll for at regler i bomiljøet følges. Han beskriver miljøproblemer som manglende renhold i oppganger, røyking i heiser og ganger samt søppel som stilles i oppgangen eller ligger utenfor og lukter.

Mange av informantene fremhever at uteområdene i gårdene er slitte. Dette handler om mangelfullt vedlikehold og også lite tilrettelegging for barn. En annen dimensjon er at flere informanter opplever uteområdene som utrygge fordi mange med rusproblemer eller andre sosiale problemer tar over områdene.

En skjev etnisk befolkningssammensetning fremheves også av tre andre informanter. Alle informantene som er spesielt opptatt av dette, har selv etnisk minoritetsbakgrunn. De beskriver utfordringer relatert til kommunikasjon og manglende fellesspråk, men også konflikter mellom familier og personer som har samme bakgrunn.

En av informantene er opptatt av at nærmiljøet preges av mange barn og unge som vokser opp i fattigdom i et ellers rikt samfunn. Barna møter dårlige rollemodeller i form av gjengmedlemmer og kriminelle i området.

Mange av informantene fremhever at det er relativt mange fritidstilbud til barna i disse områdene. En av informantene vektlegger at selv om det er mange sosiale problemer i bydelen hun bor i, så skal bydelen ha ros for vektlegging av tilbud til barn og unge. Dette var en informant med etnisk norsk bakgrunn. For informanter med ikke-vestlig bakgrunn er det en del som sier at barna er med på organiserte fritidsaktiviteter, men også mange hvor vi ikke får konkrete svar på dette. Noen sier det er nok at barna er med på skolen og SFO/aktivitetsskolen. Mange av informantene er opptatt av skolen. Mange av informantene fra områder med skjev etnisk befolkningssammensetning er bekymret for at nærskolen har få elever med etnisk norsk bakgrunn.

De tre informantene som bor i kommunalt disponerte leiligheter i borettslag, bor i det man kan definere som gamle drabantbyer. De er alle fornøyd med bomiljøet. Det er nærmiljøkvaliteter som en mangfoldig befolkning med både innvandrere og nordmenn som fremheves sterkest. En av informantene med afrikansk bakgrunn sier:

«Området leiligheten ligger i, er veldig bra for barna, og de trives. Det er trygt. Barna kan leke ute. Det er mange norske barn, og det er norske naboer».

Andre dimensjoner er å være fornøyd med uteområder, med at det er pent i nærmiljøet, at det oppleves trygt, at nærmiljøskolen er bra, og at det er fritidstilbud. Selvsagt er det miljøutfordringer også i disse områdene. Én av de tre informantene i borettslag sier at utenfor selve blokken hvor hun bor, er det ikke lekeplass, og hun synes en trafikkert vei er tett på. Dette gjør at de minste barna ikke kan være ute alene. Samtidig er hun er fornøyd med området for øvrig, skolen og fritidstilbud. Av dem som bor i kommunalt disponerte leiligheter i borettslag, er ikke sosiale problemer en faktor i beskrivelse av bomiljøet. Det som fremstår som den største bekymringen for disse informantene, er boligens standard. En av informantene som er svært fornøyd med nabolaget og nærmiljøet, sier:

«Boligens beliggenhet og størrelse er bra for oss, men det er standarden som gjør at den ikke passer. Det er trekk, dårlig ventilasjon i bad og kjøkken, og inneklimate er ikke bra for barna som har astma».

Utfordringer relatert til bomiljøet

Bomiljøet påvirker barnas oppvekstvilkår. Vi har som vist over bedt informantene om å beskrive bomiljøet, men som del av dette har vi også snakket om hva som er utfordringene med tanke på barna. Mange fremhever situasjoner og elementer som skaper støy og uro i bomiljøet, og som dermed gjør barn (og også foreldre) engstelige og utrygge. En av informantene sier at bomiljøet bærer preg av at mange i kommunale gårder har sosiale problemer og trenger hjelp. Han sier:

«Det er mange i kommunale gårder som trenger mer enn bolig. De må hjelpe folkene også».

En mor forteller hvordan barnet opplever utrykninger fra politiet til gården som skummelt, og at sønnen blir redd. Flere snakker om at barna ikke kan gå ut alene, at det er utrygt i området. Noen av informantene forteller om enkeltpersoner eller grupper i gårdene som kan virke truende på barna. Enkelte informanter forteller at det er noen spesifikke personer barna er redd for og ikke tør gå forbi alene. En av informantene sier at det ofte er ansamlinger av ungdommer som ofte ruser seg i oppgangen, og det gjør at også store barn må følges ut av og inn i leiligheten. Noen sier at nærområdet

generelt er belastet, og at barna derfor er urolige. Noen sier også at barna vegrer seg for å ta med venner hjem fordi området oppleves som sosialt belastet og skummelt. Som vi også har vist, er det noen enkelte som helt klart bor i områder med sosiale problemer, men som vektlegger at dette ikke gjør at barna er engstelige eller redde.

Flere av informantene med ikke-vestlig bakgrunn fremhever utfordringer i bomiljøet relatert til at det er en etnisk skjev sammensetning i de kommunale gårdene og ofte også i nærmiljøet og på skolen. Dette handler om manglende fellesspråk i gården som gjør det vanskelig å kommunisere, og det handler om utfordringer med å forstå regler i bomiljøet. Samtidig er den største bekymringen til de informantene som er opptatt av dette, at barna ikke skal lære ordentlig norsk og hemmes i integreringen i det norske samfunnet. Dette gjelder også for skolen. Flere er opptatt av hva det gjør med bomiljøet at for mange av beboerne ikke har et felles språk for å snakke sammen. To av informantene nevner også at det er mange konflikter mellom personer i bomiljøet, ofte somaliske familier som krangler med andre familier.

Oppsummering

Det ser ut til å være store forskjeller i opplevelsen av bomiljøet mellom dem som bor i områder med mange kommunale gårder, og dem som bor i kommunalt disponerte rekkehus eller leiligheter i ordinære borettslag. Informantene som bor i kommunalt disponerte boliger i ordinære borettslag, er mer fornøyd både med det fysiske og sosiale bomiljøet. Deres hovedbekymring er relatert til selve standarden på boligen. Av informantene som bor i kommunale gårder i indre by, er det mange som opplever utfordringer både med det fysiske og sosiale bomiljøet. Vi kan oppsummere deres beskrivelser i følgende stikkord:

- Fysisk slitte fellesområder og uteområder, manglende lekeområder og miljøutfordringer som søppel og støy
- Stor eksponering for sosiale problemer, for eksempel rus, men også andre sosiale problemer som unge i drift, fattigdom og kriminalitet. Uro for dårlige rollemodeller for barna.
- Skjev etnisk sammensetning, stor konsentrasjon av personer med ikke-vestlig bakgrunn i nærmiljø og skole
- Utfordringer relatert til manglende felles språk i bomiljøet og konflikter mellom beboere
- Informanter med ikke-vestlig bakgrunn er bekymret for at bomiljøer med svært høy andel innvandrere i nærmiljø og skole hemmer barnas mulighet for integrering i det norske samfunnet.

Bomiljøet som ramme for barns oppvekst

Både det fysiske og sosiale bomiljøet danner en ramme for barnas oppvekst. Vi skal se nærmere på hvordan bomiljøet påvirker barnas liv og deres muligheter for livsutfoldelse.

Hvordan bomiljøet påvirker barna

Trangboddhet og lav materiell standard på boligen vil selvsagt prege bomiljøet i selve boligen. En av informantene sier at dette legger føringer for barnas muligheter for å leve aktive liv. De kan ikke i samme grad ha med seg venner hjem fordi det er dårlig plass, samt at det gir utfordringer når de skal gjøre lekser (dette skal vi komme tilbake til). Dette er utfordringer som er felles for de fleste informantene uavhengig av hvor de bor, og deres etniske bakgrunn. De to etnisk norske i utvalget, sammen med en somalisk informant, er de eneste som opplever at den materielle standarden på boligen er bra, men at det er relativt dårlig plass. To av informantene som har mange barn, sier at det blir mye uro i leiligheten, og at det er slitsomt. Den ene forteller hvor vanskelig det er å få barna til å roe seg om kvelden når flere barn må dele rom.

«De store snakker, og de små får ikke sove. Det blir masse konflikt, og så blir jeg sint og roper. Det er ikke bra for barna. Og så er de trøtte om morgenen».

Det er også to andre informanter som tar opp at de er bekymret for at støy fra omgivelsene og naboer fører til at barna ikke får nok søvn, og at det er uheldig for dem. Dette handler om støy som musikk, roping og uro i nærmiljøet. Flere nevner at det er spesielt mye uro og støy i helgene. En annen konsekvens av denne formen for uro og støy er at barna blir urolige og engstelige.

Mange av informantene sier at de legger begrensninger på at barna får være ute alene uten voksne fordi de opplever området som utrygt. Dette ser også ut til å gjelde for skolebarn som ellers vil kunne være ute å leke alene. At barn alltid må passes av voksne og i liten grad får tid uten voksenkontroll, vil selvsagt påvirke barna. Likevel virker det som om de fleste større barn og ungdommer deltar på aktiviteter i nærmiljø uten voksenkontroll. Men engstelse hos barn og foreldre vil selvsagt kunne påvirke barnas bevegelsesfrihet.

Flere av dem som bor i kommunale gårder, er bekymret for hvilken langtidseffekt å bo i sosialt belastede områder kan ha på barna. To av informantene nevner eksplisitt bekymring for at barna skal havne i feil miljø og i gjenger. En annen dimensjon som foreldrene i områder med høy innvandretetthet er opptatt av, er muligheten for barna til å praktisere norsk i skolen. Flere er bekymret for at dette hemmer mulighetene for å bli integrert i det norske samfunnet. Som vi skal komme tilbake til, er det flere som kompenserer for dette ved skolevalg. Ved å bo i områder med svært høy innvandrerandel opplever de at familiens og barnas muligheter i det norske samfunnet begrenses.

Barn og lekser

Som vist tidligere opplever de fleste av informantene at boligen er trangbodd. Dette kan også ha konsekvenser for barnas mulighet for å finne ro og sitte skjermet for å konsentrere seg for eksempel om skolearbeid. Vi har spurt spesifikt om skolebarnas leksevaner og om hvor egnet boligforholdene er for at barna får gjort leksene sine.

De fleste informantene sier at barna får gjort lekser, selv om boligforholdene medfører noen begrensninger. En mor mener at det er både ro og plass til å gjøre lekser i leiligheten, men barna som er til stede i rommet under intervjuet, gir sterkt uttrykk for at det at de må dele rom, gjør det vanskelig å finne roen. Mange av informantene sier at lekser gjøres på kjøkkenet, men dette ser ut til å være en ønsket løsning. Foreldrene gir uttrykk for at barna ønsker å være i fellesrommet og nær foreldre, slik at de kan be om hjelp. En annen av informantene sier:

«Det er verken plass eller ro hjemme til å gjøre skolearbeid».

Dette er en informant som har flere barn og en relativt liten leilighet. En annen informant opplever samme situasjon:

«Det er liten plass, så vanskelig når fem barn skal gjøre lekser. De forstyrrer hverandre».

Å ha liten plass hjemme gir begrensninger for barnas mulighet til å gjøre lekser. En av informantene sier at de bevisst har valgt at barna skal gå på leksehjelp, og satser på at de får gjort alle leksene der. At barna skal gjøre leksene hjemme, opplever de som urealistisk. For enkelte av informantene skaper det at de selv har begrensede norskferdigheter og kanskje lite utdanning, utfordringer i oppfølgingen av barnas skolearbeid.

Venner med hjem

Vi har snakket med informantene om barn og fritid og hvorvidt barna har venner med hjem. Flere av informantene sier at barna, særlig de største barna i familien, er med på fritidsaktiviteter. En informant sier at hun som enslig forsørger ikke har kapasitet til å følge den yngste til fritidsaktiviteter, selv om barnet har lyst til å delta. Organisering av bringing og henting blir for strevsomt. Hun mener at det yngste skolebarnet som går på SFO/aktivitetsskolen, får et tilstrekkelig tilbud om aktiviteter der. Det eldste barnet som er tenåring og selv kan dra på trening, spiller fotball. Også en annen informant sier at ett av barna spiller fotball. En annen mor har et barn som deltar i annen type organisert idrett. Andre sier ikke mye om dette, men i flere intervjuer er det tydelig at barna ikke deltar på organiserte fritidsaktiviteter. Desto viktigere er samvær med venner i nærmiljø og hjemme. Intervjuene viser at mange av informantene mener at størrelse og standard på boligene har noe effekt på hvorvidt barna har med venner hjem. En informant sier:

«De har sjelden med venner hjem, for det er ikke noe sted å være hjemme. Det er barn overalt».

Det er særlig dette med trangboddhet som informantene opplever setter grenser for at barna har venner med seg hjem. Flere av informantene sier at barna likevel har med venner hjem, men noen informanter sier at barna sjelden eller aldri har besøk av venner. I disse tilfellene presiserer foreldrene at barna er sammen med venner andre steder. Noen av foreldrene tror også barna vegrer seg for å ta med venner hjem på grunn av den materielle standarden på leiligheten. En informant sier:

«De har ikke med venner ofte. De får lov, jeg vet ikke hvorfor. Kanskje de opplever at det ikke er i orden her [dårlig standard]. De har venner, de er sosiale barn, men de er ute eller med andre hjem».

En av informantene sier at barna ikke tar med venner hjem på grunn av området de bor i, og de menneskene som bor der. De vil heller være sammen med venner andre steder. En annen forteller at når barna har venner med hjem, så må de hente dem utenfor blokka og følge dem både inn og ut. Han presiserer at det er viktig å sørge for at barnas venner har kommet helt ut av blokka. Dette er en familie som er plaget med at oppgangen blir brukt som oppholdssted for ungdom som også ruser seg. Barna hans og vennene opplever at blokka de bor i, er skummel, og de tør ikke være utenfor eller gå inn i oppgangen alene. En av informantene har midlertidig svært dårlig plass fordi boligen de egentlig er tildelt, blir pusset opp. Hun sier at det eldste skolebarnet likevel har besøk av venner og overnattingsbesøk. En av informantene har flyttet et stykke vekk fra det tidligere nærmiljøet og barnas skole. Hun sier at det nå stort sett er slik at barna kun får besøk av venner i helgene fordi det ikke er så nært som før.

Barnas vurdering av bolig og bomiljø

Informantene som bor i kommunalt disponerte boliger i borettslag, sier at barna er veldig fornøyd med bomiljøet. Den ene informanten har hatt en annen leilighet i samme området tidligere og hadde spesifikt sagt fra ved boligbytte at hun av hensyn til barna ville fortsette å bo i samme område. Disse informantene sier at barnas (som deres egen) bekymring er relatert til selve boligen. Den ene informanten har en bolig hvor de største barna disponerer egne rom. De to andre informantene har mer trangbodde boliger, og barna er svært misfornøyd med at de ikke har egne rom. Den ene informanten forteller at datteren som er tenåring, blir veldig lei seg fordi hun aldri får noe privatliv. Hun har ikke eget rom og er misunnelig på venner som har det. Moren er bekymret for hvordan dette skal gå når datteren begynner på videregående skole og trenger mer ro for å konsentrere seg om skolearbeid.

Den ene informanten som bor i kommunal gård, har flyttet fra en privat utleiegård til en kommunal leilighet. Hun er svært fornøyd med å ha fått en kommunal leilighet som er større, hvor det er mye roligere omgivelser og bedre bomiljø. Den kommunale gården ligger i et område med en blanding av borettslag og kommunale leiligheter og med en mangfoldig befolkningssammensetning. Hun forteller at da de skulle flytte, var barna misfornøyd fordi det medførte at det ble noe lengre vei til skole og venner. Men det at de fikk bedre plass og et mindre belastet boområde, har gjort at de er veldig fornøyde. Også en annen informant sier at bedre plass har gjort barna mer fornøyd med boligen tross dårlig standard og belastet område.

Flere av informantenes beskrivelser tydeliggjør at barn måler seg mot andre. Mange av barna opplever at de er fattige, at de har dårlig materiell standard på boligen, og at de har liten plass i forhold til andre. En av informantene forteller at barna reagerer på at det er så mange ting i leiligheten som ikke fungerer. Barna har oppfordret henne til å delta i undersøkelsen slik at dette kunne komme frem. Andre har det ikke slik hjemme og sier som tidligere vist at standarden på leiligheten er grei. To av informantene sier at de tror barna lar være å ta med venner hjem fordi de bor i et så belastet område.

Selv sagt er området boligen ligger i, av betydning for barna. Vi har tidligere i kapitlet vist hvordan noen foreldre mener barna opplever utrygghet og manglende bevegelsesfrihet i området de bor i.

I denne undersøkelsen er det foreldrenes opplevelser av hva barna mener, som kommer til uttrykk. Dersom barna selv hadde blitt intervjuet, hadde det kanskje kommet frem andre perspektiver og synspunkter. Samtidig gir foreldrenes opplevelser et innblikk i hva som kan være utfordringer for barn som vokser opp i belastede områder. Det vi ikke får informasjon om i denne studien, er for eksempel hvordan barn opplever foreldrenes strategier og valg av oppfølging av barna og ivaretagelse av hjemmet.

Foreldrestrategier

Forskning på barnefattigdom har vist at foreldre gjør mye for å skjerme barn for konsekvenser av fattigdom (Thorød 2006). Denne studien viser også at informantene i dette utvalget har en rekke strategier for å dempe konsekvensene av å vokse opp i utsatte boforhold. Skolesituasjonen i nærmiljøet er noe som opptar nesten alle informantene. To av familiene som har byttet bolig de siste fem årene og flyttet ut av skolekretsen, har vektlagt av barna skulle fortsette på samme skole som tidligere. Dette har vært viktig for at barna skulle oppleve kontinuitet i livet og beholde de samme klassekameratene. For en av informantene var det viktig at barna ble værende på samme skole, også fordi dette var en skole med en blanding av elever med etnisk norsk bakgrunn og minoritetsbakgrunn. En av informantene som bor i et område med høy innvanderandel både i

nærmiljø og nærskolen, har valgt å la barna gå på en annen skole i bydelen av samme årsak: å sikre at barna også får norske klassekamerater og får praktisert norsk. Han vektlegger at det er viktig at barna får lære og praktisere norsk for at de skal klare seg i det norske samfunnet. Også andre informanter sier at de har tatt strategiske valg for å sikre at barnet får praktisere norsk og blir integrert i det norske samfunnet. For en av familiene betyr dette at barna får litt lengre reisevei til skolen, men det anser de som en riktig investering. En av informantene som har barn i småskolen, forteller at hun har startet en prosess for å flytte i løpet av en toårsperiode, nettopp med tanke på at det er viktig at barnet kommer over på en skole med flere etnisk norske elever og et annet miljø før han blir ungdom.

Mange av informantene forteller at de har organisert seg slik i boligen at de eldste barna så langt det er mulig får eget rom. For de fleste familiene med mange barn er det vanskelig å få dette til, men to av informantene har klart det. Ofte betyr det at foreldre (og mange av informantene er enslige foreldre) sover sammen med ett eller to av barna. De informantene som er alene med ett barn, velger å selv sove i stuen for at barnet skal få eget rom.

Samtidig er det tydelig i intervjuene at informantene strever med å forklare for barna sine at de i mange tilfeller bor kummerlig i forhold til andre. Mange jobber med å få en annen bolig, men alle informantene har det til felles at de har svært dårlig økonomi og dermed få muligheter på boligmarkedet.

Oppsummering

Informantene skildrer hvordan de opplever at både fysisk og sosialt bomiljø påvirker barnas liv og oppvekst. I flere intervjuer kommer det frem at barna vurderer egne boforhold i lys av hvordan andre i nærmiljøet og skolen har det. Hovedlinjene fra dette kapitlet kan oppsummeres i følgende punkter:

- Fysiske rammer og standard på boligen påvirker barnas helse, men dårlig standard kan også føre til at barna vegrer seg for å ta med venner hjem.
- Trangboddhet kan gi begrensninger for barnas mulighet til å gjøre lekser, til å trekke seg tilbake og til å ta med venner hjem.
- For informanter som bor i kommunale gårder, er den største bekymringen et belastet sosialt bomiljø hvor barna eksponeres for sosiale problemer, rus og kriminalitet.
- Uro, konflikter og utrygghet i nærmiljøet kan begrense barnas livsutfoldelse.

- Informanter med ikke-vestlig bakgrunn er bekymret for at bomiljøer med svært høy andel innvandrere i nærmiljø og skole hemmer barnas mulighet for integrering i det norske samfunnet.
- Informanter som bor i kommunalt disponerte boliger integrert i ordinære borettslag, verdsetter kvaliteter ved bomiljø og nærmiljø svært høyt som ramme for barnas oppvekst. En balansert befolkningssammensetning er en viktig dimensjon ved bomiljøet.
- Foreldrene lager strategier for å dempe konsekvenser av vokse opp med vanskelige boforhold. Dette er for eksempel å prioritere at eldre barn får eget rom, velge andre skoler enn nærmiljøskolen for å unngå en skole med høy innvandrerandel og beholde skole ved flytting for å gi barna stabile skoleramme.

8 Offentlig hjelp og kjennskap til boligsosiale virkemidler

Å få bo i kommunale boliger er forbeholdt vanskeligstilte på boligmarkedet. I Oslo er det knapphet på kommunale boliger. Dette betyr at beboerne i kommunale boliger er en selektert gruppe basert på ulike sosiale og helsemessige kriterier. De mest vanskeligstilte blir prioritert. Det gjør også at utvalget av barnefamilier som er intervjuet i denne undersøkelsen, er selektert, først fordi barnefamilier som bor i kommunale boliger, er vanskeligstilt på boligmarkedet, og i tillegg fordi de som har ønsket å delta i denne studien, ofte gir uttrykk for at de har meldt seg til studien som følge av at de opplever sine boligforhold som vanskelige.

Informantene i utvalget er for det første avhengig av offentlige ytelser for inntekts-sikring og for det andre avhengig av hjelp fra kommunen til å skaffe seg bolig. Møte med velferdsstatens tjenester er derfor viktig. I dette kapitlet presenteres den økonomiske situasjonen til de ulike informanthusholdene, hvilke erfaringer de har med offentlige tjenester, samt i hvilken grad de har kunnskap om og erfaringer med boligsosiale virkemidler.

Avhengig av velferdsstatlige ytelser

Økonomi har selvsagt betydning for muligheter i boligmarkedet. Alle informantene redegjør for en økonomisk situasjon som viser at de er avhengig av offentlige ytelser. Bråthen og medforfattere (2007:110) bruker begrepet velferdsstatsavhengighet om personer som er avhengig av offentlige ytelser, og der overføringene utgjør en større andel av totalinntekten enn yrkes- og kapitalinntekten (Bråthen mfl. 2007:110). Med andre ord sier uttrykket noe om grad av egenforsørgelse og selvhjulpenhet. Blant informantene er det ingen på intervjudtidspunktet som har inntekt fra arbeid som hovedinntektskilde. Inntektssikringsordningene varierer, fra sosialhjelp og kvalifiseringsstønad til arbeidsavklaringspenger, dagpenger og overgangsstønad. Et flertall av informantene er enslige forsørgere (enslige mødre). Dette er syv av informantene. Ikke alle, men flere får barnebidrag i tillegg til offentlig inntektsoverføring. De fem øvrige informantene er i hushold med to foreldre. To av de enslige forsørgerne har

overgangsstønad som hovedinntektskilde. Ingen av de to mødrene er i dag aktiv i utdanning eller kompetansetiltak, men er hjemmeværende med barna. Begge husholdene er også store barnefamilier med henholdsvis fem og fire barn. Det virker ikke som de to informantene har hatt noen oppfølgingssamtaler med NAV for å få informasjon om intensjonene med overgangsstønad som virkemiddel for at enslige forsørgere gjennom kvalifisering for arbeidsmarkedet kan bli selvforsørget. Det ser ut til å være større rom for at mødrene kan nyttiggjøre seg mulighetene som ligger i ordningen, for eksempel støtte til barnepass (Kavli mfl. 2010). Begge informantene har ikke-vestlig bakgrunn. Den ene har erfaring fra yrkeslivet og sier hun ønsker å komme i arbeid når det yngste barnet er blitt større. Barnet har opplevd en del sykdom. I den andre familien er moren i en litt annen situasjon. Hun mottar overgangsstønad i dag, men opplever ikke seg selv som frisk nok til å komme i arbeid når perioden snart er over.

To av de enslige forsørgerne har ingen inntekt på intervjudispunktet. Den ene fordi hun nylig hadde endret sivilstatus og ikke hadde fått sendt søknad om overgangsstønad, men hun er allerede i gang med utdanning og har tidligere også søkt om studiestøtte. Hun er motivert og optimistisk med tanke på jobbmuligheter når hun har fullført utdanningen. Den andre moren hadde søkt om sosialhjelp og venter på svar på søknaden. Hun er ikke i noe utdanningsløp i dag, men har et ønske om å få seg jobb og inntekt i fremtiden og skape en sterkere forankring til Norge:

«Jeg ønsker at jeg kan få en jobb. Men da må jeg lære mer norsk. Jeg må få meg utdanning. Barna snakker jo norsk. Jeg vil at de skal det. Vi skal bo her, ikke i Somalia. Barna mine har en fremtid her.»

To av de enslige mødrene er med i kvalifiseringsprogrammet og er allerede i en prosess for å nærme seg arbeid. Den ene har praksisplass, og den andre går på skole og norskopplæring. Begge har tidligere arbeidserfaring, men har av forskjellige grunner falt ut av arbeidsmarkedet en periode og har nå kommet inn i et løp som skal få dem tilbake.

Den siste enslige moren får arbeidsavklaringspenger. Hun har ikke hatt jobb på flere år, men venter nå på å få praksisplass:

«Jeg har hatt alt av ordninger en kan ha. Vært i NAV fra jeg var 18, og det er på tide å komme seg ut nå!»

Blant informantene hvor det er to foreldre i husholdet, er det bare én familie der begge foreldre har en inntektssikringsstønad. Her mottar far dagpenger og mor arbeidsavklaringspenger. Økonomisk skiller denne familien seg ut med bedre økonomi enn de øvrige familiene. Faren i familien har gått på kurs hos NAV og er optimistisk når det gjelder muligheten for at han snart skal få en jobb. Dette vil også påvirke mulighetene på boligmarkedet.

I de tre andre husholdene med to foreldre er mødrene hjemme med barn uten inntekt eller stønad, mens far er i kvalifiseringsprogrammet. For to av parene har mor kommet

til Norge på familieforening nylig og har ikke opptjent rettigheter til permisjon for å være hjemme med barna, eller familien har valgt at mor skal være hjemme med barna. Det er grunn til å tro at familiene mottar kontantstøtte, fordi barna er under tre år. Mødrene i begge familiene er dårlig i norsk, men deltar ikke på norskkurs. I den ene familien er fremdeles barnet under ett år, og familien håper de vil få barnehageplass når barnet blir ett år, slik at moren kan starte på norskopplæring. I begge familiene er faren med i kvalifiseringsprogrammet og har praksisplass. Begge fedrene er optimistisk med tanke på å få seg en jobb, men har vært i mange praksisjobber og opplever at det er vanskelig å gå fra å ha praksisplass til å få en fast jobb. For den ene av fedrene har dette endret seg nå, og han har fått tilbakemeldinger om at han vil bli ansatt der han har praksisplass i dag.

I den tredje familien er mor hjemmeværende og mottar omsorgslønn for å ta vare på et barn med spesielle behov. Faren deltar i kvalifiseringsprogrammet.

Lav inntekt er for mange av familiene hovedårsaken til at de leier kommunal bolig. Vi har ikke hatt tilgang til å undersøke familienes økonomi, men vi har i intervjuene spurt familien om hvordan de selv opplever sin økonomiske situasjon. Med unntak av den familien som har to forsørgere som begge mottar stønad, preges de andre av svært knapp økonomi. Ved spørsmål om hvor mye de har igjen etter at husleie er betalt, er beløpet som oppgis, svært lavt, særlig for familiene med mange barn. Det må allikevel tas med at når vi har spurt om inntekt etter husleie er betalt, så blir nok ikke barne-trygd og eventuell kontantstøtte tatt med i regnestykket. For noen av familiene kan barnetrygd være et svært viktig bidrag til familieøkonomien.

Fattig er ikke alltid et begrep som folk er fortrolig med å bruke om seg selv. Men når vi spør om hvordan de opplever familieøkonomien, svarer syv av informantene at de opplever det som svært vanskelig å få det til å gå rundt, og tre sa at de opplever seg som fattige:

«Vi har det trangt økonomisk. Etter skatt har vi 10 000 kroner igjen av stønaden og 970 kroner i barnetrygd å leve for. Det skal dekke husleie, strøm, mat og alt til babyen. Vi får ikke noe mer hjelp fra NAV. Vi har ingen penger, og vi har problemer med å ha nok penger til mat.» (familie med mor, far og spedbarn)

«Jeg er fattig. Jeg har ingen penger» (enslig forsørger med fem barn)

«Det er så dyrt det man trenger til barna. Vinterklær, alle ulike typer sko og sånn. Tenker først og fremst på hvordan vi skal klare å ha råd til alt det nå. Økonomisk er det veldig vanskelig. Jeg har 13 000 i måneden i stønad. Men så skal vi betale mye i strøm og husleie. Det blir lite igjen, og livsopphold til ni personer blir en del. Men jeg har ikke noe valg. Må bare tenke på barna. Kjøper brukte klær og brukte sko.» (familie med mor, far og syv barn)

Ytterligere tre informanter opplever at det er vanskelig, men at de allikevel får ting til å gå rundt. En informant skiller seg ut ved at det er viktig å klare seg selv, vil ikke motta sosialhjelp og synes selv at familien klarer seg greit:

«Jeg vil ikke ha hjelp. Jeg synes det er nedverdiggende å få hjelp fra sosialkontoret. Vi klarer oss jo alltid. Jeg vil ikke ha sosialhjelp.» (enslig mor med ett barn)

Dette til tross er situasjonen i dag at alle informantene er avhengig av offentlige stønader, og stønadene utgjør mer eller mindre all inntekt i familienes husholdning.

Møte med offentlige tjenester

Intervjuene synliggjør at mange av informantene møter utfordringer både i å forstå velferdsstatens ordninger, rettigheter og plikter, og at de møter utfordringer i kommunikasjonen med velferdsstatens bakkebyråkrater. Dette gjelder alle informantene, men særlig dem med ikke-vestlig bakgrunn som har kommet til Norge i voksen alder. I denne studien er dette i hovedsak personer med somalisk bakgrunn. Dette er kjent fra annen forskning på marginaliserte grupper og innvandrere om deres kontakt med velferdsstatens tjenester. Det er forskjeller på hvordan ulike grupper lykkes i å kommunisere med byråkrater (Kavli mfl. 2010:108). Å være en aktiv bruker krever det som Jessen (2005:16) beskriver som byråkratisk kompetanse: innsikt i og kunnskap om forvaltningen, sosiale ferdigheter og evne til å argumentere og fremstille sin sak i tråd med regelverkets praktisering. For innvandrere og andre marginaliserte grupper kan evnen til å kommunisere effektivt med systemet være begrenset. I studien ser vi at mange av informantene har hatt mye kontakt med ulike offentlige aktører, men at det er tydelig at informanten opplever ikke å bli tatt på alvor, hørt eller få frem sitt anliggende.

De viktigste offentlige instansene knyttet til boligen er boligkontoret og Boligbygg. Boligkontoret har vedtaksmyndighet når det gjelder tildeling av boligen, mens det er Boligbygg som forvalter de kommunale boligene. Blant flertallet av informantene er det frustrasjon knyttet til dialogen med både boligkontoret og Boligbygg. Unntaket er tre av informantene som er fornøyd med boligen og fornøyd med den hjelpen familien har fått. De som er frustrert over kontakten med boligkontoret og Boligbygg, er alle informanter som enten føler misnøye fordi de ønsker seg en annen bolig, eller fordi de er misfornøyd med boligens standard. De har tatt kontakt med Boligbygg eller boligkontor, men opplever at de ikke blir tatt på alvor. Det mest alvorlige er informanten som melder om at det er vannlekkasje i boligen, men hvor personen hos Boligbygg sannsynligvis ikke forstår alvoret i situasjonen. Flere av disse historiene vitner om problemer knyttet til kommunikasjon. En av informantene trekker for eksempel frem

frustrasjonen ved at de ikke blir forklart hvorfor ting blir gjort som de blir gjort, og at systemet er vanskelig å forstå.

Det er tre informanter som er svært misfornøyd med boligen fordi de ikke opplever at den er tilpasset familiens behov. Misnøyen er knyttet til bomiljø, trangboddhet og materiell standard. Vi har allerede vist til misnøye med manglende valgmuligheter ved tildeling av bolig. Disse tre informantene har sendt inn flere søknader om ny bolig, men opplevd å få avslag. Sitatene nedenfor illustrerer noen av disse erfaringene:

«Vi har mye kontakt med boligkontoret. Vi har fått avslag på søknad fem ganger. Det er vanskelig med dialog. Boligkontoret har aldri tid. Vi får ikke møter. De kommer aldri på besøk. Det er vanskelig med kommunikasjon. [...] Vi får bare avslag fordi vi ikke er prioritert. Men får jo ingen forklaring. De sier de prioriterer å bosette de som kommer rett fra asylmottak.»

«Jeg har søkt om ny kommunal leilighet i tre år, men får bare avslag. Jeg har bestemt meg for å gå til advokat for å få hjelp. Boligkontoret sier det er ingenting de kan gjøre for meg. [...] De sier jeg har nok plass, men de har aldri vært på besøk for å se hvordan vi har det.»

«Vi har klaget mye på leiligheten. Vi har sendt inn minst fem–seks klager. Vi har klaget både på at vi mottar trusler fra naboer, og fordi vi opplever at vi blir syke av å bo her. Vi får bare avslag. Boligkontoret sier at de ikke har noe annet å tilby. De sier at om vi vil bo et annet sted, så får vi leie en bolig privat.»

Disse sitatene forteller oss ikke bare at familiene opplever å få avslag på søknadene sine, men også at mye av dialogen foregår via søknader og klager som er skriftlige. Kommunikasjonen med boligkontoret har i all hovedsak foregått uten personlig møte, og informantenes erfaringer er basert på telefonsamtaler eller skriftlig kommunikasjon. Flere av informantene har et ønske om i større grad å bli sett av personene i systemet og at noen skal kunne komme hjem til dem for å se hvordan de har det. En av informantene har sendt inn klager på nåværende bolig og søknad om ny bolig flere ganger, men har aldri opplevd at noen fra bydelen eller kommunen har kommet hjem til familien for å gjøre en vurdering av hva som ligger til grunn for klagen eller søknaden. Noen opplever at de ikke blir trodd, eller at situasjonen deres ikke blir tatt på alvor. Samtidig er det sannsynlig at boligkontorene opplever å ha få muligheter til å imøtekomme informantene med nye tilbud. I dette prosjektet er det ikke intervjuet kommunalt ansatte i boligkontor, men andre undersøkelser (for eksempel Nordvik mfl. 2011) viser at flere kommuner inkludert Oslo har utfordringer når det gjelder å ha tilstrekkelig med kommunale boliger til å dekke behovet.

Flere informanter gir uttrykk for at det er uklare grenser mellom hva beboerne har ansvar for, og hva som er kommunens/Boligbyggs ansvar. Fem informanter hadde for eksempel sendt inn søknader om utbedringer og vedlikehold eller klager på bomiljøet.

I disse tilfellene var det misnøye med boligen, men til forskjell fra de tre andre som er sitert over ønsket disse fem familiene å bli værende i boligen. For flere av disse familiene er misnøyen knyttet til aspekter ved boligen de mener kommunen som utleier er ansvarlig for å ordne opp i, samtidig mottar de avslag på søknadene/klagene med henvisning til at dette er ting de må ta tak i selv. Sitatet er et eksempel fra en av disse familiene:

«Det er uenighet mellom meg og Boligbygg om vedlikehold. Jeg mener at når jeg leier, og premisset for at jeg får leie, er at barna mine har dårlig helse og jeg er enslig mor, så kan ikke Boligbygg kreve at jeg skal stå for alt vedlikehold. Jeg skjønner at jeg har ansvar for ting jeg ødelegger, men ikke fuktskader og sopp i boligen som var her når vi flyttet inn. Kontaktpersonen min på Boligbygg mener at jeg kan male selv og utbedre det som ikke er bra.»

Det er med andre ord uklarthet knyttet til hvem som har ansvar for hva av vedlikehold, det er uklart hva leietakerne kan forvente at blir ordnet opp i, og det er uklart hva de har krav på. Vi har ikke noe grunnlag for å si noe om i hvilken grad det er snakk om urealistiske forventninger fra beboernes side, eller om det er snakk om mangel på hjelp fra kommunens side. Men erfaringene er et signal om at det er utfordringer knyttet til dialogen mellom leietakerne og kommunen, enten med boligkontor eller med Boligbygg. Historiene viser også at flere av informantene har liten kjennskap til det å bo i denne type leiligheter og liten erfaring med å vedlikeholde boliger. Flere av familiene kunne ha behov for mer oppfølging i boligen og tilgang til vaktmester som kan bistå i vedlikeholdsarbeid. Dette er ting beboerne må lære, men i dag mangler de noen som kan lære dem disse tingene.

Informantene ga innblikk i prosessene rundt innsending av søknader og avslag. En utfordring for flere av innvandrersfamiliene er at de har dårlige norskkunnskaper og synes det er vanskelig å sende inn søknader skriftlig. Dette sitatet viser hvordan en av informantene erfarte søknadsprosessen og hjelpen fra boligkontoret:

Det vanskeligste er at de vil ha alt skriftlig. De sier bare: 'send søknad'. Men jeg synes det er vanskelig å skrive. [...] Når jeg sender søknad, får jeg avslag. Ingen kommer for å se hvordan vi har det. Fordi jeg ikke får til å skrive brev, har jeg spurt boligkontoret om hjelp til å skrive søknad. Det kom en dame hjem til oss for å hjelpe meg, men hun sa at det var det ikke behov for. Hun sa at boligkontoret visste alt om leiligheten, så det var ikke nødvendig å skrive noen ting. Kunne bare krysse av på skjemaet. Men når jeg sendte søknaden, fikk jeg avslag, og de sa at det var fordi søknaden ikke var fylt bra nok ut. Damen på boligkontoret skulle jo hjelpe meg, men hun gjorde ingenting.»

I tillegg til at det kan være utfordringer som følge av dårlige norsksferdigheter, er det noen av informantene som trekker frem at de har problemer med å forstå det norske systemet for bolig. Det er et uttrykk for at disse leietakerne har manglende bakgrunn for

å klare seg i dette systemet. De mangler det som Jessen kaller byråkratisk kompetanse som vi beskrev innledningsvis. Det gjelder særlig familiene som kommer fra Somalia, og som har bodd i Norge i kun noen år. Sitatet nedenfor viser at en av informantene mest av alt ønsker noen som tar seg tid til å forklare henne systemet og hvordan ting fungerer.

«Det er et problem at saksbehandlere og de på sosialkontoret ikke har tid til å snakke. Jeg og mange somaliske kvinner trenger hjelp og veiledning. De må høre på oss og forklare systemet for oss. Vi er jo nye her, og vi forstår ikke. Nå er det bare tvang, og gjør sånn, og gjør sånn. Det er ingen som forklarer. Vi søker penger, og det er ikke tid til mer. Vi trenger dialog. De er kun opptatt av penger, men det er ikke tid til veiledning. Jeg ønsker meg at vi kunne snakke sammen. Om de hadde spurt meg om hva jeg vil, så hadde det nok gått bedre.»

Denne informanten er opptatt av å klare seg selv og bli selvhjulpent. Men for at hun skal klare det, er hun avhengig av at det er noen i det offentlige apparatet som hjelper henne til å forstå hvordan ting foregår, ikke bare hjelpe henne med å fylle ut skjemaer.

Sitatet viser også at det for noen av informantene ikke bare er boligkontoret de er i kontakt med. Noen er i dialog med sosialkontoret, andre med NAV gjennom kvalifiseringsprogrammet. Vi sitter allikevel igjen med et inntrykk av at bosituasjonen i liten grad blir tematisert i møte med andre deler av kommunen enn boligkontoret, med unntak av sosialkontoret som blir involvert i de tilfellene der familiene har behov for økonomisk bistand til boutgifter.

Fire informanter trekker frem kontakten med barnevernstjenesten. Mens tre av informantene er skeptisk til barnevernet, er én av informantene svært fornøyd med den hjelpen hun har fått. Denne informanten opplevde at barnevernet tok initiativ til å samle alle hun hadde kontakt med i kommunen, til et fellesmøte om hjelpen hun hadde behov for. På dette fellesmøtet var både barnevernstjenesten, skole, barnehage, NAV-kontoret og boligkontoret representert. Moren opplevde at møtet fungerte veldig bra for å lage en plan for oppfølgingen av hennes problemer. Møtet førte blant annet til at boligkontoret kom på hjemmebesøk for å se på boligen og vurdere om det skulle gjøres noe der.

De tre andre informantene er skeptisk til barnevernstjenesten. To av disse har somalisk bakgrunn og sier at de sammen med mange somaliske mødre er redd for barnevernstjenesten og redd for at barnevernet skal ta barna. Begge trekker også frem viktigheten av at somaliske familier skal forstå systemet bedre:

«Somaliere skjønner ikke systemet her. Det er helt annerledes. De forstår ikke hvordan de skal leve her. Nå skjønner jeg det. Man må prøve å forstå. [...] Men mange somaliere er så redd barnevernet. At barnevernet skal ta barna. Jeg sier at ingen tar barna om man følger reglene. Men det er andre regler her.»

Samlet sett får vi et inntrykk av at familiene møter et fragmentert system (med unntak av én familie). Familiene har i liten grad en førstelinje de kan henvende seg til for hjelp i boligspørsmål, eller en førstelinje som har kapasitet til å drive med veiledning og oppfølging. Flere av familiene har et behov for mer kunnskap om hvordan hele velferdssystemet fungerer. Det er allikevel viktig å presisere at bildet er sammensatt. Det er som tidligere nevnt tre av familiene som opplever å ha fått god hjelp av det offentlige systemet i forbindelse med boligen. Blant de andre åtte familiene er det også flere informanter som trekker frem enkeltpersoner som de virker å ha tillit til, men de møter et *system* som de både synes er vanskelig å forstå og å forholde seg til. Fordi de ikke forstår systemet, opplever de at ting skjer uten at de forstår hvorfor, og det skaper frykt og irritasjon. Til tross for at disse informantene er i kontakt med flere deler av det offentlige systemet, er det allikevel nokså gjennomgående at de har behov for mer veiledning og hjelp til regler, rettigheter og å få vite hvordan ting fungerer.

Kjennskap til boligsosiale virkemidler

Den boligsosiale politikken består av en rekke ulike virkemidler. Både i bostøtteordningen og i diskusjoner knyttet til bruk av startlån og boligtilskudd trekkes barnefamiliene frem som en prioritert og viktig målgruppe. Vi ønsket derfor å finne ut hvor godt familiene vi intervjuet, kjente til disse boligsosiale ordningene.

I 2009 kom det nye regler for den statlige bostøtten som administreres av Husbanken. Regelendringene ble motivert ut fra et sterkt ønske fra myndighetene om å utvikle ordningen til å bli et mer effektivt virkemiddel i arbeidet med å bekjempe fattigdom. Barnefamilier ble fremhevet som en viktig målgruppe for bostøtten.

Bostøttens funksjon i dagens boligsosiale politikk er tredelt (Nordvik mfl. 2011):

- Den skal sette hushold i stand til å fortsette å bo i en god bolig også ved økninger i boutgiftene og ved inntektsbortfall (eksempelvis ved pensjonering).
- Den skal sette hushold i stand til å flytte inn i en bolig som tilfredsstillende våre oppfatninger om hva som er samfunnsmessig gode og verdige boforhold.
- Den skal bidra til å redusere omfanget av fattigdom ved å tilføre økonomiske ressurser til hushold med lave inntekter og relativt høye boutgifter.

Nesten alle familiene vi har snakket med, mottar bostøtte. Det er kun to som ikke mottar bostøtte. Det ene tilfellet skyldes for høy inntekt og det andre tilfellet for lav

husleie.⁷ At flertallet mottar bostøtte, er ikke overraskende i og med at flere bydeler i Oslo legger som kriterium for tildeling av kommunal bolig at det søkes om statlig bostøtte, samt eventuelt kommunal bostøtte (Nordvik mfl. 2011). Det er forskjeller i hvor mye hver familie får i bostøtte, og familiene selv er usikre på om de får statlig eller kommunal bostøtte eller begge. I og med at det for flere av familiene gis bostøtte som et beløp som trekkes direkte fra husleien og gjør den lavere (og dermed ikke betales ut til familien som støtte), er det grunn til å tro at flere får statlig bostøtte supplert med kommunal bostøtte. For flere av familiene gjør bostøtten at husleien blir betydelig lavere enn den ville ha vært uten bostøtte.

Regelendringene i bostøtten fra 2009 fjernet en del av kravene til boligen for tildeling av bostøtte. En av årsakene er at bostøtte ikke skal føre at man blir låst til kommunale boliger på grunn av økonomiske virkemidler (hindre innelåsnings effekter). Det er allikevel ingen av familiene i denne undersøkelsen, som trekker frem at de har vurdert eller fått hjelp til å vurdere hvordan de eventuelt ville klart seg på det private leiemarkedet med bostøtte som bistand for å ha mulighet til å dekke husleien.

Startlån og boligstilskudd er boligsosiale virkemidler som skal kunne medvirke til at flere skal få mulighet til å eie sin egen bolig. Det har for eksempel vært en målsetting at bostøtten skal kunne fungere sammen med boligstilskudd og startlån for at vanskeligstilte skal kunne etablere seg i eid bolig. For eksempel har noen kommuner utviklet «pakker» av boligsosiale virkemidler for å kunne bidra til at store barnefamilier skal kunne etablere seg i egen eid bolig, der pakkene inkluderer både bostøtte (statlig og kommunal) og kommunale boligsubsidier for å bøte på lav inntekt (Nordvik mfl. 2011:128). Det er allikevel satt krav til noe egenfinansiering eller inntekt for at familier som mottar startlån, skal kunne betjene lånet. Det gjør at det i praksis ofte blir lagt til grunn at familien enten må ha inntekt fra arbeid eller være mottakere av en varig ytelse for at de skal kvalifisere seg til å motta startlån.

Flertallet av familiene vi har snakket med, har hørt om startlån og boligstilskudd, men det er kun et fåtall som har snakket med kommunen om mulighetene til å kvalifisere seg til dette. Det er en utbredt oppfatning blant familiene at de må ha inntekt fra jobb før de kan søke om startlån. Ytelsene de mottar i dag, er ikke tilstrekkelige. Selv om noen av familiene er mottakere av overgangsstønad som er en ytelse som ofte blir gitt over flere år, så har ikke disse familiene en opplevelse av at overgangsstønaden kan brukes som beregning for å kunne få startlån. Vanskelig tilgang på jobb og fast inntekt gjør derfor at flertallet opplever muligheten til å få startlån og å få oppleve å eie egen bolig som en fjern drøm. Det fremstår som tydelig at det er ingen av familiene som har fått en individuell vurdering av sin boligsituasjon med tanke på hvilke muligheter

⁷ Den statlige bostøtten fra Husbanken bygger på en såkalt gapformel. Basert på inntekt og sammensetning av husholdet beregnes en egenandel som husholdet forventes å dekke selv. Bostøtten dekker (normalt) 70 prosent av differansen mellom denne egenandelen og faktisk boutgift. Selv om hushold får bostøtte, blir det de selv betaler, mer enn egenandelen (Nordvik mfl. 2011).

de har for å kunne etablere seg i egen eid bolig. De har heller ikke fått noen helhetlig vurdering av sin boligsituasjon.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett på familienes økonomiske situasjon, erfaringer med hjelpen fra offentlige tjenester og kunnskap om boligsosiale virkemidler. Vi finner at:

- offentlige stønader utgjør for samtlige familier hovedinntektskilden. Vi har med andre ord møtt en selektert gruppe barnefamilier på boligmarkedet.
- alle familiene har lav inntekt, og et flertall har utfordringer knyttet til å få familieøkonomien til å gå rundt. De er familier som vi kan si opplever fattigdom.
- et flertall av familiene føler en del misnøye knyttet til kontakten med det offentlige hjelpeapparatet. Det er særlig kontakten med boligkontoret og Boligbygg som trekkes frem. Misnøyen er knyttet til hvordan søknader og klager blir behandlet, og flere hadde ønsket mer personlig kontakt og at boligkontoret kom på hjemmebesøk som del av å behandle søknader og klager.
- flere av informantene synes det er vanskelig å forstå hvordan systemet for kommunal bolig fungerer. Dårlige språkferdigheter gjør det vanskelig med dialog i og med at søknader og kommunikasjon i stor grad skal foregå skriftlig.
- informantene kjenner til bostøtteordningen, men de kjenner i liten grad til de øvrige boligsosiale virkemidlene. Det som er tydelig, er at ingen har fått en individuell vurdering av sin boligsituasjon med tanke på hvilke muligheter de har for å kunne etablere seg i egen eid bolig, eller fått en helhetlig vurdering av sin situasjon på boligmarkedet.
- vanskelig tilgang på jobb og fast inntekt gjør at flertallet opplever muligheten til å få startlån og å få oppleve å eie egen bolig som en fjern drøm.

9 Oppsummering og diskusjon

Denne studien utdyper og illustrerer hvordan ulike sider ved barnefamiliers boforhold kan påvirke både livskvalitet og levekår hos barn og ha konsekvenser for sosial inkludering. Boforholdet handler da både om den fysiske boligen, boligstandard og størrelse, og hvor boligen er plassert. En viktig del av boligens plassering er bomiljøet og nærmiljøet. Intervjuene med barnefamilier som bor i kommunale utleieboliger i Oslo, viser at mange har til dels svært dårlig boligstandard (forstått som dårlig vedlikehold, fukt og mugg) og bor trangt. I tillegg opplever de fleste informantene i de kommunale gårdene at de bor i et belastet bomiljø og i nærmiljø hvor en stor andel av befolkningen har dårlige levekår. En del av de kommunale gårdene er plassert i områder hvor en stor andel av befolkningen har innvandrerbakgrunn. Foreldre med somalisk og pakistansk bakgrunn i studien er bekymret for at belastede bomiljøer og segregering hemmer barnas mulighet for sosial inkludering i det norske samfunnet på sikt. I kontrast til dette har vi sett at de som bor i kommunalt disponerte boliger i borettslag og sameier utenfor indre by og i områder med en jevnere befolkningssammensetning, verdsetter bomiljø- og nærmiljøkvaliteter høyt.

Et sammensatt bilde

Det er ikke lett å identifisere hva det er ved barnas oppvekstvilkår som har konsekvenser for levekår både her og nå og på lang sikt. Det å ha inntekt under fattigdomsgrensen, ha ikke-vestlig bakgrunn og det å leie bolig (særlig kommunal bolig) over tid henger ofte sammen. De aller fleste barnefamilier eier sin egen bolig. Det å leie bolig over lang tid i Norge er økonomisk ufordelaktig. Barnefamilier som leier bolig over lengre tid, har ofte lave inntekter og kanskje andre forhold som påvirker ressursituasjonen i familien og barnas oppvekstvilkår. Vi vet at det er vanskelig å få tildelt kommunal bolig, noe som igjen betyr at leietakere i kommunale boliger er en selektert gruppe med hensyn til økonomi, sosiale og helsemessige problemer. Alle informantene i den kvalitative studien har relativt lav inntekt og en løs tilknytning til arbeidsmarkedet. Alle er avhengig av offentlige ytelser for inntektssikring. Majoriteten av informantene har innvandrerbakgrunn, enten somalisk eller pakistansk. Dette betyr at barna vokser opp med en hjemmesituasjon som karakteriseres av relativt dårlig økonomi og foreldre

med svak eller ingen tilknytning til arbeidsmarkedet. Dette vil selvsagt ha konsekvenser både for familiens levekår og deres muligheter på boligmarkedet. Bildet er med andre ord sammensatt, og det kan være vanskelig å identifisere hvorvidt boligforholdene i seg selv har en selvstendig virkning på levekårene og muligheten for sosial inkludering. Vår kvalitative studie er begrenset, men den gir viktig kunnskap om hvordan et utvalg foreldre med vanskelige boforhold tenker om sin situasjon, og hvordan det eventuelt påvirker barna. Det gir innspill til problemstillinger som det er viktig å utforske nærmere. Det gjelder for eksempel hvorvidt og eventuelt hvilken rolle boligforhold har som selvstendig faktor i potensielle marginaliserings- og ekskluderingsprosesser. Følgelig gjelder det også hvilke strategier som kan være aktuelle for å stoppe slike mekanismer. Vi vil avslutningsvis oppsummere noen hovedfunn i denne studien og reflektere over noen mulige vurderinger og anbefalinger på bakgrunn av denne kunnskapen.

Hovedfunn i rapporten

Det å vokse opp i leid bolig i Norge (i den norske boligmodellen med en sterk eierlinje) kan være en faktor som øker risikoen for å ha vanskelige boforhold.

Vi kan oppsummere hovedfunnene i rapporten i fem punkter:

- Foreldre opplever at dårlige fysiske forhold i boligen og trangboddhet begrenser barnas liv. Det kan gi dårlig helse, være en begrensende faktor for oppfølging av skolearbeid og samvær med venner.
- Det største problemet oppleves å være et belastet bomiljø og segregering. Foreldrene er urolig for hvordan et sosialt miljø med utrygghet, konsentrasjon av sosiale problemer, dårlige levekår og skoler med svært høy andel elever med ikke-vestlig bakgrunn påvirker barnas livssjanser i det norske samfunnet.
- Familier som leier boliger integrert i vanlige bomiljøer med generelt høyere levekår i nærmiljøet, gir uttrykk for sterk verdsetting av nærmiljøkvaliteter som trygghet, uteområder, skolesituasjon og barnas mulighet for samvær med andre barn.
- Det fremkommer en rekke foreldrestrategier for å dempe konsekvensene av vanskelige boforhold. Eldre barn blir så langt som mulig prioritert til eget rom. Noen velger andre skoler enn nærskolen for å unngå en skole med høy andel elever med ikke-vestlig bakgrunn: Ved flytting velger noen å beholde barna i samme skole for å gi stabilitet og trygghet.
- Barnefamiliene har gjennomgående liten kjennskap til boligsosiale virkemidler utover bostøtten og liten tro på egen mulighet til å eie egen bolig. Flere av

informantene etterlyser mer oppfølging fra hjelpeapparatet og en helhetlig vurdering av deres bo- og livssituasjon.

Vurderinger

Betyr dette at ingen bør leie bolig? Det er ikke en relevant konklusjon, selv om vi ikke kommer utenom at det å leie bolig over tid innenfor den norske boligmodellen er økonomisk uheldig og bidrar til å hemme mulighetene for fremtidig boligkarriere. De aller fleste historiene til barnefamiliene handler likevel ikke om disposisjonsform, men om standarden på boligene. Mange er frustrert over dårlig standard på boligen og lite egnede boliger – for de fleste at de er for små for familien. De aller fleste er trangbodde etter objektive kriterier. Det er en utfordring for kommunen som utleier til en utsatt gruppe å sikre gode boligforhold. Selvsagt representerer det å leie bolig en mer utsatt posisjon på boligmarkedet. Noen få familier har også flyttet mye, med den usikkerhet og endring det medfører for barna. Samtidig er det få som gir uttrykk for usikkerhet om hvorvidt de får lov til å leie videre etter at kontraktsperioden går ut. Nesten alle opplever at de har fått forsikringer om at de ikke vil miste bolig. For mange er den kommunale utleieboligen et godt alternativ til et useriøst privat utleiemarked. En del av informantene med afrikansk bakgrunn har opplevd ikke å ha mulighet for å få en god bolig på det private utleiemarkedet og har endt opp med å leie lite egnede boliger i svært belastede boligkomplekser. Noen har opplevd svært utrygge leieforhold og manglende oppfølging av husleielovens bestemmelser. Dette tilsier at det er helt nødvendig med sterkere oppfølging av utsatte grupper med ikke-vestlig bakgrunn som har problemer med å finne seg bolig på egenhånd. Det bør også vurderes om det finnes tilstrekkelige sanksjonsmuligheter overfor utleiere som ikke gir leieboerne ordentlige leieforhold og dårlig vedlikeholdte boliger. Det offentlige hjelpeapparatet som ofte er inne med garanti eller støtte til depositum, samt husleie, bør da ha et sterkere ansvar for å følge opp at disse barnefamiliene har ordentlige boligforhold. Også kommunale utleiere må ta på alvor ansvaret for å sikre leietakerne gode boliger og prioritere vedlikehold. Beboerne i kommunale utleieboliger er en selektert gruppe, og dette betyr også at kommunene som boligeier bør ha en gjennomgang av hvilket ansvar for vedlikehold man kan forvente av leietaker, og en oppgradering av ulike former for oppfølging av beboerne og boligforholdene i disse bomiljøene. I verste fall påvirker dårlig boforhold barnas helsetilstand.

Informantene i denne studien er alle avhengig av offentlig inntektssikring i tillegg til bistand for å skaffe seg en bolig. Noen av informantene gir uttrykk for at de hadde ønsket at noen i det offentlige hjelpeapparatet hadde forholdt seg til deres totale bolig-

og livssituasjon. Ut fra beskrivelsene av livssituasjonen til en del av informantene er det klart at de har behov for hjelp og støtte på flere områder. En total vurdering av den enkelte families situasjon i lys av tilgjengelige økonomiske boligsosiale virkemidler som boligtilskudd og startlån samt øvrige velferdstjenester ville kanskje også gi grunnlag for at flere kunne få bistand til å etablere seg i egen eid bolig. Samtidig er det bomiljø og nærmiljø som er de største utfordringene for mange. Også Oslo kommune selv har i en rapport om de kommunale gårdene konkludert med at det er store utfordringer relatert til bomiljøet i gårdene (Oslo kommune 2009). Levekårssituasjonen i enkelte av nærmiljøene hvor informantene bor, er også en utfordring relatert til barnas totale oppvekstsituasjon. Dette må sees i sammenheng med boligforhold. Intervjuene med barnefamiliene i denne studien gir grunnlag for tre vurderinger:

- Boligforhold bør i større grad inkluderes i strategier for sosial inkludering og utjevning av levekår. Boligforhold og segregering kan ha betydning for muligheten til å bryte marginaliseringsprosesser og komme ut av fattigdom. Denne studien tyder på at dette i særlig grad gjelder personer med ikke-vestlig bakgrunn, og dette illustrerer at boligforhold i større grad bør vies oppmerksomhet i integreringspolitikken.
- Ved bistand til å få bolig eller tildeling av kommunal bolig til barnefamilier må en totalvurdering av familiens situasjon legges til grunn og være avgjørende for bestemmelsen av hvilken bolig som er best egnet, og ikke minst plasseringen av boligen.
- Boligforhold og nærmiljøkvaliteter bør vies større oppmerksomhet i strategier for å hindre sosial reproduksjon av ulikhet for barn som vokser opp i inntektsfattige familier. Gode bomiljøer og nærmiljøkvaliteter kan være et virkemiddel for å kompensere for en lav ressursituasjon i familiene.

Betydningen av sosial kapital i boområder

I rapportens innledning skrev vi at oppvekstsvilkår påvirker hvilke ressurser og hvilken mestringskompetanse personer har med seg for å klare seg på ulike områder senere i livet – i utdanning, i arbeid og ikke minst i helsesituasjonen. Denne studien viser at det er viktig å være bevisst på dette – og ha det som utgangspunkt når en utformer strategier for å bedre levekår og sosial inkludering. I samfunnsvitenskapen er begrepet sosial kapital blitt mer og mer vanlig de siste årene. Dette begrepet brukes ofte for å forklare egenskaper ved et samfunn – sosiale nettverk, tillit i befolkningen og mellom folk, men også mellom folk og institusjoner i samfunnet (Putnam 2000, Norges Forskningsråd 2005). Putnam har også vært opptatt av sosial kapital i form av sosiale nettverk med *sterke bånd* som er forbeholdt personer som har likhetstrekk, og virker

slik at de holder andre utenfor, versus sosial kapital som sosiale nettverk som skaper *broer* i den forstand at de har åpenhet for andre utenfor som har andre kjennetegn (ibid.). Norge er et land med høy grad av sosial kapital i form av sterk tillit i samfunnet. Likevel er det grunn til å diskutere om viktige sosiale nettverk i tilstrekkelig grad har åpenhet for inkludering av personer som ikke deler alle normer, verdier og kulturelle kjennetegn som de majoritetsbefolkningen har. Den enkeltes livssjanser kan begrenses dersom man er utelukket fra betydningsfulle sosiale nettverk som gir innpass på viktige levekårsarenaer i samfunnet. Det kan være relevant å utforske segregerte bomiljøer i dette perspektivet.

Et områdes kollektive sosiale kapital kan være et utgangspunkt. Om du bor i et område hvor mange har en marginal posisjon i viktige nettverk i samfunnet, kan man snakke om områder med kollektiv lav sosial kapital. Sosiologen James Coleman var opptatt av sosial kapital for å forstå hvorfor sosial ulikhet forplanter seg mellom generasjoner. Coleman (1990) definerte sosial kapital som det settet av ressurser som ligger i familierelasjoner og den sosiale organiseringen av lokalsamfunn, og som er nyttige for den kognitive og sosiale utviklingen til et barn eller en ung person. Med dette som utgangspunkt er det nødvendig å spørre hvilke broer som kan etableres fra belastede bomiljøer til positive sosiale nettverk for å styrke mulighetene i det norske samfunnet. Vi har behov for mer kunnskap om hva som påvirker hvilke ressurser og hvilken mestringskompetanse barn tar med seg videre fra en oppvekst i belastede bomiljøer.

Mange foreldre i vår kvalitative studie er opptatt av det som kan defineres som den samlede sosiale kapital i området de bor, og hvordan den påvirker barna deres. Det handler om hvilke rollemodeller barna møter i nærmiljøet, hvilke ressurser som finnes i de nettverkene de inngår i i lokalsamfunnet, tilgangen til kontakt med barn og voksne med norsk bakgrunn og skolesituasjonen. For barn er nabolaget betydningsfullt, her leker de, treffer jevnaldrende, går i barnehage og på skole. Det er en sterk sammenheng mellom det å ha vanskelige boforhold og lav inntekt. Sletten, Fløtten og Bakken (2004) har vist at barn i familier med dårlig råd gjorde det klart dårligere på en del sosiale variabler som kontakt med venner, ensomhet og mobbing. Sletten (2011) har også vist i sin doktorgradsavhandling at ungdom i familier med dårlig råd ser mørkere på sine fremtidsutsikter enn andre.

Studien viser at det er grunn til å ha ekstra oppmerksomhet rettet mot betydningen av boforhold og nærmiljøkvaliteter for barn og ungdom. Vi har vist at større barn ofte prioriteres til eget rom i familier som er trangbodde. Også tidligere forskning på barns levekår viser at det er en vanlig oppfatning at det å ha eget rom er viktigere for større barn enn for mindre barn (Stefansen og Skevik 2006). Hjemmesituasjonen vil kunne ha betydning for hvorvidt større barn og ungdom vil og kan invitere jevnaldrende hjem. Foreldre opplever at dårlige boforhold begrenser både barnas besøk av venner og muligheten for å gjøre lekser og for å trekke seg tilbake og ha egentid. Det er stort behov for å få mer kunnskap om bolig og boligforholds betydning som eventuell

ekskluderingsfaktor for barn, samtidig er større barn og ungdom mer aktive i bomiljø og nærmiljø på egenhånd. Uteområder, skole og nærmiljø er viktige arenaer for deltakelse i sosiale og aktiviteter og sosialisering. Jevnaldersosialisering er viktig for verdier og holdninger (Frønes 2006). Hvilken sosial kapital som ligger i de nettverkene barn og unge har tilgang til i sitt nabolag, vil kunne påvirke deres livssjanser på sikt. Det er behov for mer kunnskap om dette.

Vi har vist at en del foreldre agerer for å kompensere for lav sosial kapital i området når de for eksempel velger andre skoler enn nærskolen til barna sine. Motivasjonen for dette er helt klart at de ønsker en mulighet for å etablere en bro til sosiale nettverk som styrker mulighetene i det norske samfunnet. Boligens fysiske rammer må være i orden, men i et levkårsperspektiv er det like viktig å tenke at barnefamilier som er vanskeligstilt på boligmarkedet, må få hjelp til å etablere seg i ordinære boligområder, unngå segregering og ha strategier for å sikre boligområder hvor barna kan få gode og trygge forhold i nærmiljø og skole. Dette tydeliggjør bolig som en betydningsfull faktor i en mer overordnet strategi for sosial inkludering.

Litteratur

- Almås, R. & Gullestad, M. (1990). *Livshistorier. Seks bidrag til konkurransen «Skriv ditt liv»*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Andersen, A., Løwe, T. & Rønning, E. (2003). *Boforhold i storby: Utredninger til storbymeldingen*, del 4. Statistisk sentralbyrå.
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2006). *Handlingsplan mot fattigdom*. Vedlegg til St.prp. nr. 1 (2006–2007).
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2008). *Handlingsplan mot fattigdom – status 2008 og styrket innsats i 2009*. Vedlegg til St.prp. nr. 1 (2008–2009).
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2011). *Satsing på barn og ungdom. Regjeringens mål og innsatsområder i statsbudsjettet 2011*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- Blom, S. & Henriksen, K. (red.) (2008). *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*. SSB rapport 2008/5. Oslo: SSB.
- Boligbygg (2011). *Gjengs leie. Dokumentasjonsrapport*. Oslo kommune, Boligbygg Oslo KF.
- Bratberg, E., Nilsen, Ø. A. & Vaage, K. (2005). Intergenerational earnings mobility in Norway: Levels and trends. *Scandinavian Journal of Economics*, 107, 419–435.
- Bråthen, M., Djuve, A. B., Dølvik, T., Hagen, K., Hernes, G. & Nielsen, R. A. (2007). *Levekår på vandring. Velstand og marginalisering i Oslo*. Fafo-rapport 2007:05.
- Bydel Gamle Oslo (2006). *Sammen om å redusere utkastelser – et pilotprosjekt. Prosjektrapport for Samarbeidsprosjektet – Færre utkastelser*. Bydel Gamle Oslo, Oslo kommune.
- Byrådssak 1356/03. *Instruks til forskrift av 07.05.2003 om tildeling av kommunal bolig i Oslo kommune med mer*. Oslo kommune.
- Bystyremelding 2/2008. *Bystyremelding om sosiale boligvirkemidler i Oslo kommune*. Oslo kommune.

- Bystyremelding nr 2/2002. *Oppvekst i Oslo*. Oslo kommune.
- Bystyresak 127/2003. *Forskrift om tildeling av kommunal bolig i Oslo kommune – byråds-sak 19 av 23.01.2003*. Behandlet i Bystyrets møte 07/05/2003. Oslo kommune.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Dalgard, O. S. & Tambs, K. (1997). Urban environment and mental health. A longitudinal study. *British Journal of Psychiatry*, 171, 530–536.
- Danielsen, K. (1990). *De gammeldagse piker*. Oslo: Pax forlag.
- Elstad, J. I. (2008). *Utdanning og helseulikheter; Problemstillinger og forskningsfunn*. Helsedirektoratet.
- Epland, J. & Kirkeberg, M. (2009). Barn i lavinntektsfamilier – omfang og utvikling. I T. Fløtten (red.), *Barnefattigdom* (s. 48–68). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Epland, J., Furustad Gladhaug, M., Kirkeberg, M. I., Normann, T. M. & Strøm, F. (2011). *Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2010*. Statistisk sentralbyrå, rapport 5/2011.
- Fløtten, T., Torp, S., Kavli, H., Nielsen, R. A., Syse, J., Grønningsæter, A. B. & Gustavsen, K. (2008). *Kreframmedes levekår. Om arbeid, økonomi, rehabilitering og sosial støtte*. Fafo-rapport 2008:47.
- Frønes, I. (2006). *De likeverdige. Om sosialisering og de jevnaldrenes betydning*. Oslo: Gyldendal Akademiske forlag.
- Fyhn, A. B. & Dahl, E. (2000). *Mot tredje generasjons levekårsforskning: livsløp, inntekt og levekår*. Fafo-notat 2000:1.
- Gautun, H. (2003). *Økt individualisering og omsorgsrelasjoner i familien. Omsorgsmønstre mellom middelaldrende kvinner og menn og deres gamle foreldre*. Dr.gradsavhandling. Universitetet i Oslo, Sosiologisk Institutt. Fafo-rapport 420.
- Grødem, A. Skevik (2008). Flytting boligforhold og boligproblemer. I M. Sandbæk (red.), *Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid*. NOVA rapport 7/2008.
- Grønningsæter, A.B. & Nielsen, R. (2011) *Bolig, helse og sosial ulikhet*. Rapport. IS-1857. Oslo: Helsedirektoratet.
- Gulbrandsen, L. & Nordvik, V. (2007). *Tilbudet av leide boliger*. NOVA Rapport 6/07.

- Hagen, K., Djuve, A. B. & Vogt, P. (1994). *Oslo – den delte byen?* Oslo: Fafo-rapport 161.
- Hansen, I. L. S., Bogen, H., Fløtten, T., Pedersen, A. W. & Sørvoll, J. (2008). *Det er jo ingen som sulter her, men... Kommunale strategier i arbeidet med å forebygge og bekjempe fattigdom.* Fafo-rapport 2008:18.
- Hansen, M. N. (1996) Social and Economic Inequality in the Educational Career: Does the Effects of Social Background Characteristics Decline? *European Sociological Re-view*, 13(3), 8–96, 1–17.
- Hansen, M. N. & Mastekaasa, A. (2006). Social origins and academic performance at university. *European Sociological Review*, 22, 277–291.
- Jessen, J. T. (2005). Forvaltningen og brukerne. I A.-H. Bay, A. Hatland, T. Hellevik & C. Koren (red.), *De norske trygdene. Framvekst, forvaltning og fordeling.* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Johannesen, R. (2004). Leiemarkedet – kjennetegn og prisdannelse. *SSB magasinet*. <http://www.ssb.no/magasinet/analyse/art-2004-02-23-02.html>
- Kavli, H. (2007). *En felles fritid. Livet etter skoletid blant barn og unge i Oslo.* Fafo-rapport 2007:22.
- Kavli, H. & Nadim, M. (2009). *Familiepraksis og likestilling i innvandrersfamilier.* Fafo-rapport 2009:39.
- Kavli, H. C., Nielsen, R. A. & Sandbæk, M. L. (2010). *Stønadssystemet for enslige forsørgere. Hvordan fungerer den for mottakere med innvandringsbakgrunn?* Fafo-rapport 2010:32.
- Laaksonen, M., Tarkiainen, L. & Martikainen, P. (2009). Housing wealth and mortality: A register linkage study of the Finnish population. *Social Science & Medicine*, 69, 754–760.
- Langsether, Å. & Skårberg, A. (2007). *Kommunene som boligeier. Praksis og rutiner ved utleie av kommunalt disponerte boliger.* NOVA rapport 5/2007.
- Nadim, M. & Nielsen, R. A. (2009). *Barnefattigdom i Norge. Omfang, utvikling og geografisk variasjon.* Fafo-rapport 2009:38.
- Nordvik, V. (2006). Boligstandard. I L. Gulbrandsen (red.), *Bolig og levekår i Norge 2004. En artikkelsamling.* NOVA-rapport 3/06.
- Nordvik, V., Hansen, I. L. S., Koren, C. & Lescher-Nuland, B.R. (2011). *Den norske bostøtten. Effekter av en reform.* NOVA Rapport 2/2011.

- Norges forskningsråd (2005). Sosial kapital. Innstilling fra et utredningsutvalg oppnevnt av Norges forskningsråd. Mars 2005.
- Normann, T. M. (2010). Utgifter til bolig i Norge og Europa. Inntekter og boligutgifter vokser i takt. *Samfunnsspeilet* 3, 2010. Oslo: SSB.
- NOU (2009). *Fordelingsutvalget*. Utredning fra et utvalg oppnevnt av Finansdepartementet. NOU 2009:10.
- Nuland, B. R., Reegård, K. & Sandlie, H. C. (2010). *Tiltak for fattige barn og unge – Evaluering av fattigdomstiltakene innenfor tilskuddsordningen Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn*. Fafo-rapport 2010:19.
- Næss, Ø., Claussen, B. & Smith, G. D. (2007). Housing conditions in childhood and cause-specific adult mortality: The effect of sanitary conditions and economic deprivation on 55,761 men in Oslo. *Scandinavian Journal of Public Health*, 35(6), 570–576.
- Oslo kommune (2004). *Store barnefamilier med etnisk minoritetsbakgrunn*. Oslo kommune, Helse- og velferdsetaten.
- Oslo kommune (2009). *Barns oppvekstvilkår i kommunale boliger i Oslo. Rapport fra en intervjuundersøkelse i fire kommunale gårder*. Oslo kommune, Helse- og velferdsetaten.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Redmond, G. (2008). *Children's perspectives on Economic Adversity: A review of the Literature*. Unicef Innocenti Research Centre, Discussion Papers, IDP Number 2008-01. Firenze: UNICEF.
- Ridge, T. (2002). *Childhood poverty and social exclusion from a child's perspective*. Bristol: Policy Press.
- Ringen, S. (1995). Well-being. Measurement and Preference. *Acta Sociologica*, 38, 3–15.
- Sandbæk, M. (red.) (2004). *Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?* NOVA Rapport 11:2004.
- Sandbæk, M. (red.) (2008). *Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid*. NOVA rapport 7/2008.
- Sandbæk, M. & Pedersen, A. W. (red.) (2010). *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000–2009*. NOVA Rapport 10/10.

- Skevik, A. (2004). Lavinntekt og levekårsproblemer – to sider av samme sak? I M. Sandbæk (red.), *Barns levekår. Hva betyr familienes inntekt?* NOVA-rapport 11/04.
- Sletten, M. Aa. (2011). Limited expectations? How 14–16-year-old Norwegians in poor families look at their future. Antatt for publisering i *Young*. I M. Aa. Sletten, *Å ha, å delta, å være en av gjengen. Velferd og fattigdom i et ungdomsperspektiv*. NOVA-rapport 11/11.
- Sletten, M. Aa., Fløtten, T. & Bakken, A. (2004). Vennskapets pris – fattigdom og sosial isolasjon i ungdomstida. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 4(2), 55–76.
- SSB (2003). *Folke- og bolig telling 2001, kommune- og bydelshefter. 0301 Oslo*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Stefansen, K. & Skevik, A. (2006). Barnefamilier i kommunale boliger. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 26(3), 241–252.
- Stortingsmelding nr. 23 (2003–2004). *Om boligpolitikken*. Kommunal- og regionaldepartementet.
- St.prp. nr. 11 (2008–2009) *Ei styrkt bustøtte*. Kommunal- og regionaldepartementet.
- Sund, E. R. & Krogstad, S. (2005). *Sosial ulikhet i helse. En kunnskapsoversikt*. Sosial- og helsedirektoratet.
- Søholt, S. & Astrup, K. C. (2009). *Etniske minoriteter og forskjellsbehandling i leiemarkedet*. NIBR rapport 2009:2.
- Thorød, A. B. (2006). *En normal barndom? Foreldrestrategier for å skjerme barn fra konsekvenser av å leve med lav inntekt*. Oslo: NOVA rapport 2/06.
- Thorød, A. B. (2008). Sosial eksklusjon. I M. Sandbæk (red.), *Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid*. NOVA rapport 7/2008.
- Ulfrstad, L.-M. (2007). Boligpolitikken og velferdsstaten. I E. Brodtkorb & M. Rugkåsa, *Under tak – mellom vegger. Perspektiver på boligens betydning i velferdsstaten*. Gyldendal Akademiske.
- WHO (2004). *Review of evidence on housing and health*. Fourth ministerial Conference on Environment and Health. WHO-Europe.
- WHO (2006). *Report on the WHO technical meeting on quantifying disease from inadequate housing*. WHO-Europe.
- Widerberg, K. (1995). *Kunnskapens kjønn. Minner, refleksjoner og teori*. Oslo: Pax forlag.
- Ytrefhus, S. (2004). *Fattige barn i Norge. Hvem er de og hvor bor de?* Fafo-rapport 445.

- Østby, L. (red.) (2004). *Innvandrere i Norge – Hvem er de og hvordan går det med dem?* Notater 2004/66. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Aalandslid, V. (2007). *Innvandrerers demografi og levekår i 12 kommuner i Norge*. Rapport 2007/24. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Aarland, K. & Nordvik, V. (2008). *Boligeie blant husholdninger med lavinntekt*. NOVA Rapport 15/08.

Vedlegg 1 Informasjonsskriv til kommunalt ansatte

Til xx

Att: xx

Fafo
**Institutt for arbeidslivs-
og velferdsforskning**
Postboks 2947 Tøyen
0608 Oslo
Borggata 2B

Telefon 22 08 86 60
Faks 22 08 87 00
www.fafo.no

Vår ref.: ILH/BNU

Oslo, 31.01.11

Undersøkelse om barnefamilier i kommunalt disponerte boliger – bistand til rekruttering av potensielle informanter

Fafo gjennomfører en undersøkelse om barnefamiliers opplevelse av det å bo i leiebolig. Vi har valgt å avgrense studien til barnefamilier i Oslo som leier en kommunalt disponert bolig. Prosjektet er finansiert av Husbanken.

Undersøkelsen handler om hvordan boligen og nærmiljøet er tilpasset barnefamiliers behov, hvordan type bolig og plassering påvirker barnas oppvekstmiljø, barnefamiliens tidligere erfaringer på boligmarkedet og fremtidige boligønsker, samt bistand og kontakt med offentlige hjelpeapparatet knyttet til bolig og oppvekstvilkår. Svarene vil gi viktig informasjon for utforming av en boligpolitikk og velferdspolitikken tilpasset vanskeligstilte barnefamiliers behov. Undersøkelsen har et eksplisitt fokus på boligens betydning for barns oppvekstvilkår. Til sammen skal det intervjues 12 familier som bor i Oslo. Intervjuene vil bli gjennomført på norsk.

Du har tidligere blitt kontaktet av forsker Bjørn Lescher-Nuland vedrørende rekruttering av informanter til dette prosjektet. Prosjektet er nå vurdert av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) og vi har derfor startet opp prosessen. Vi håper at bydel xx og du har anledning til å bistå oss med å komme i kontakt med potensielle informanter.

Utvalg:

Målgruppen er barnefamilier som bor i en kommunalt disponert leiebolig. Vi ønsker å rekruttere barnefamilier med opprinnelig bakgrunn fra Somalia og fra Pakistan, og barnefamilier med etnisk norsk bakgrunn.

En familie i undersøkelsen består av en eller to foresatte, og ett eller flere hjemmeboende barn under 18 år. Vi ønsker å intervju en foresatt. Det er positivt

dersom det formidles informasjon til familier som har ulik botid i kommunal bolig og ulik bolig karriere.

Rekrutteringsprosedyre:

Vi ber om deres bistand til å rekruttere totalt 3 - 6 familier. Det vil si en eller to familier med pakistansk bakgrunn, en eller to med somalisk bakgrunn, og en eller to med etnisk norsk bakgrunn. **Det er en av de foresatte i familien vi vil intervju.** Rekrutteringen går ut på at dere formidler informasjon om prosjektet til aktuelle informanter. Vi vil sende dere et eget informasjonsskriv til potensielle informanter. Informantene bes der om å ta kontakt med oss enten på telefon eller på e-post for å avtale intervju. De skal ikke melde tilbake til dere om de vil delta. Vi vil være svært fleksible i forhold til sted for gjennomføring av intervjuene. Intervjuene kan foregå hjemme hos familien, hos oss på Fafo i Borggt. 2 b, eller annet sted som eventuell informant måtte ønske.

Det vil være viktig at familiene forstår hvorfor undersøkelsen gjennomføres, og hva svarene vil brukes til. Dette skriver vi også i informantbrevet. Det er selvsagt frivillig for familiene å delta i undersøkelsen, og det er selvsagt mulig å trekke seg fra undersøkelsen også etter at intervjuet er startet.

Intervjuerne hos Fafo har taushetsplikt og behandler personopplysninger etter lovbestemte regler. Bare den forskeren som intervjuer familien vil vite hvem som er intervjuet. For å ivareta konfidensialitet i forbindelse med intervjuet, vil ikke navn eller kontaktinformasjon for noen familier bli oppbevart. Alt datamateriale vil bli anonymisert. Det vil bli produsert en rapport basert på undersøkelsen sommeren 2011.

Forskerne Inger Lise Skog Hansen og Bjørn R. Lescher-Nuland er ansvarlig for gjennomføring av prosjektet, og vil gjennomføre intervjuene. Begge er erfarne forskere som kjenner de etiske kravene til gjennomføringen av slike intervjuer. Har du spørsmål til undersøkelsen kan du ringe prosjektleder Inger Lise Skog Hansen på telefon 22 08 86 91 eller prosjektmedarbeider Bjørn Lescher-Nuland på telefon 22 08 86 62.

Vi håper du har mulighet til å hjelpe oss.

Vennlig hilsen

Inger Lise Skog Hansen
Prosjektleder

Bjørn R. Lescher-Nuland
Prosjektmedarbeider

Vedlegg 2 Informasjonsskriv til potensielle informanter

Kjære deg som har barn og leier en kommunalt disponert bolig

Fafo
Institutt for arbeidslivs-
og velferdsforskning
Postboks 2947 Tøyen
0608 Oslo
Borggata 2B

Telefon 22 08 86 60
Faks 22 08 87 00
www.fafo.no

Oslo, februar 2011

Undersøkelse om barnefamilier i leid bolig

Fafo Institutt for arbeidslivs- og velferdsstudier gjennomfører en undersøkelse om barnefamiliers opplevelse av det å bo i en kommunalt disponert leiebolig. Prosjektet er finansiert av Husbanken.

Vi vil gjerne snakke med deg eller eventuell partner om hvordan dere opplever deres boforhold og hva dere mener er viktig for å gi barn et godt oppvekstmiljø. Spørsmålene vil handle om dette i tillegg til erfaringer på boligmarkedet og deres kontakt med det offentlige systemet knyttet til boligbehov. Undersøkelsen vil gi viktig informasjon til de som utformer boligpolitikken, og bedre grunnlag for å ta hensyn til barnefamiliers behov.

Du får dette informasjonsskrivet via en ansatt i bydelen. Kan du tenke deg å bli intervjuet, **kontakt Bjørn Lescher-Nuland på telefon 22 08 86 62**. Eventuelt send en e-post til bnu@fafo.no. Ønsker du ikke kontakt med prosjektet så svarer du ikke på henvendelsen eller melder til personen du fikk brevet fra om at dette ikke passer for deg.

Intervjuene vil bli gjennomført på norsk, og vil vare 45 minutter til en time. Intervjuet gjøres hjemme hos dere, eller et annet sted dersom dere ønsker det. Det er selvsagt **frivillig** å delta i undersøkelsen. Om du ikke vil intervjues eller besvare enkelte spørsmål er det du som bestemmer. Du kan også trekke deg fra intervjuet underveis dersom du ønsker det.

Vi er svært takknemlig dersom du vil intervjues og fortelle om dine og familiens erfaringer. De er viktige! Vi er interessert i å snakke med deg uansett om dine erfaringer er gode eller dårlige.

Alle som jobber med prosjektet hos Fafo har taushetsplikt og behandler personopplysninger etter lovbestemte regler. Kun den som intervjuer deg vil vite at det er du som er intervjuet. Alle opplysninger vil bli anonymisert og ingen navn eller kontaktinformasjoner oppbevart. Prosjektet er vurdert av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) som er personvernombud

for Fafo. Resultatene fra undersøkelsen vil bli presentert i en rapport sommeren 2011.

Ansvarlig for gjennomføringen av intervjuene vil være forskerne Inger Lise Skog Hansen og Bjørn R. Lescher-Nuland. Begge er erfarne forskere som kjenner de etiske kravene til gjennomføringen av slike intervjuer. Har du spørsmål til undersøkelsen, kan du ringe prosjektleder Inger Lise Skog Hansen, 22088691, eller prosjektmedarbeider Bjørn Lescher-Nuland, 22088662. Eller du kan sende en e-post: ilh@fafo.no eller bnu@fafo.no. De samme telefonnummer og e-postadresser kan brukes om du vil bli intervjuet.

Vi håper du vil delta!

Vennlig hilsen

Inger Lise Skog Hansen
Forskningsleder

Bjørn R. Lescher-Nuland
Forsker

Vedlegg 3 Intervjuguide

Intervjuguide – familier i leid bolig

Intervjuet start med en presentasjon av prosjektet, og hensikten med undersøkelsen. Det er viktig at informanten får en god forståelse av hva intervjudataene skal brukes til. Viktig å få frem at det er frivillig å delta i undersøkelsen. Det informeres om at det er mulig å trekke seg fra intervjuet underveis. Vil også forklare at det de forteller behandles konfidensielt – og at ingen enkeltpersoner vil kunne bli gjenkjent i rapporten. Ingen personidentifiserbare opplysninger lagres.

Det er foreldrene som skal intervjues.

Viktig at spørsmålene stilles åpne slik at det er informantenes vurderinger som kommer frem uten at de er ledet på noen måte av spørsmålsstillinger eller tematiske vektlegginger i intervjuet. Intervjuguiden er derfor satt opp med hjelpespørsmål, uten at nødvendigvis alle spørsmål stilles. Det må også åpne for at informantene tar opp temaer som for dem er relevante, men som ikke er dekket av intervjuguiden.

Bakgrunnsinformasjon om informantfamilien

Hvem intervjues (mor eller far)?

Hvor mange er dere i familien din? Hvor mange barn?

Hvor gamle er barna?

Par eller enslig forsørger?

Bor det andre sammen med dere, for eksempel besteforeldre eller annen familie?

Syssetsetting: Er du i jobb? Er eventuell partner i jobb?

Mor:

Far:

Dersom nei, hva er status:

- arbeidssøkende
- uføretrygdet
- Sosialhjelpsmottaker
- Kvalifiseringsprogram
- Introduksjonsprogram
- Arbeidsavklaringspenger
- Annet

Etnisk bakgrunn?

- Norsk
- Somalisk
- Pakistansk

Dersom innvandrere:

- Første generasjon
- Andre generasjon

Dersom ikke etnisk norsk: når flyttet til Norge?

Informasjon om boligen

(Vi starter med å snakke om boligen dere bor i)

Kan du fortelle meg litt om boligen deres.

Hvor stor er den (antall rom)

Har barna eget soverom?

Hvordan vil du beskrive standarden på boligen?

(vi tenker på den materielle standarden, bygningsmessig, opplever dere fuktproblemer i boligen, kulde, trekk)

Hvor ligger boligen; - kommunal bygård

- frittstående leilighet i borettslag

- annet (spesifiser)

Når flyttet dere inn?

Synes du boligen dere bor i nå passer for din familie (dekker din families behov?)

Opplever du at barna dine er fornøyd med den boligen dere bor i nå?

Hva synes de er bra med den boligen dere har nå?

Hva synes de eventuelt er dårlig med denne boligen?

Er boligen slik at barna har et eget sted hvor de kan få ro og konsentrere seg om å gjøre lekser?

Hvordan tror du barna vil beskrive hjemmet sitt for venner i barnehagen eller skolen?

Har barna ofte med seg venner hjem?

Om ikke – hvorfor ikke?

Når barna er sammen med venner hvor er det de er da?

Vurderinger knyttet til boligens beliggenhet, nærmiljø og oppvekstmiljø:

(Vi skal snakke litt om det området hvor dere bor – og hva du tenker om det i forhold til barnas oppvekstmiljø).

Hvordan vil du beskrive nabolaget der dere bor?

Type boliger, mange småhus osv. Tett befolket.

Sosialt miljø (hvordan vil du beskrive de andre som bor i området)

Hvordan er det å bo her?

Hva er bra med å bo her?

Er det mye trafikk i området? Vil du si at dere er plaget av støy og bråk utenfra (folk på gata, naboer, trafikk)

Hvordan er kontakten med naboene der dere bor? Kjenner du noen av naboene?

- Skulle du ønske at dere hadde bedre kontakt med naboene?
- Dersom dårlig kontakt, hva tror du er årsaken til dette?

Opplever du at barna dine trives i nabolaget her?

- hvorfor trives de/trives ikke?

Er det andre barn i nabolaget som barna er sammen med på fritiden?

Evt. går sammen med til skolen, er sammen med i barnehage?

Opplever du at det er trygt for barn å leke i nabolaget?

Hva er det eventuelt som gjør dere utrygge?

Er dere og barna redde for noen av de som bor her?

Hvilke fritidstilbud finnes for barna i området her?

- Er barna med på noen fritidsaktiviteter?

Hvordan tror du dette oppvekstmiljøet påvirker barna dine?

Bra for barna – venner og nettverk

Eventuelt dårlig for barna pga uro og sosiale problemer

Hvordan ønsker du / dere å bo? Hva vil du beskrive som en godt hjem for dere – og et godt oppvekstmiljø for barna dine?

Erfaring på boligmarkedet og flyttinger

(Vi vil nå gjerne høre litt om deres erfaringer på boligmarkedet, hvor ofte dere har flyttet og hva dere tenker om hvor dere skal bo fremtiden?)

I løpet av de siste 5 årene, hvor mange ganger har dere flyttet/byttet bolig?

Hvorfor flyttet dere?

Ønsket dere å flytte, eller var dere nødt på grunn av utløpt kontrakt eller annet?

Hvordan syntes barna det var å flytte?

Har barnet/barna måttet bytte skole som resultat av flytting i løpet av de siste fem årene?

Hva gjorde at dere valgte den boligen dere bo i nå?

Måtte dere vente lenge på å få bolig?

Hvordan var prosessen fram til å få kommunal bolig.

Hvordan er samarbeid/dialog med Boligbygg?

Har dere planer eller ønsker om å bytte bolig eller flytte igjen nå?

- Dersom ja, hva er årsaken til at du vil/må flytte?

Hva skulle evt. til for at dere ville blitt boende?

Har dere vurdert muligheten for å kjøpe egen bolig?

Hjelp og bistand i bomiljø og offentlige tjenester

Hvordan vil du beskrive din families økonomiske situasjon?

Får dere noen form for økonomisk støtte til boutgifter?

Hvilke og fra hvem?

Har dere søkt og får dere bostøtte (både statlig og kommunal)?

Har dere fått noen veiledning fra boligkontor, NAV eller andre i kommunen om støtteordninger for eventuelt å kjøpe en bolig?

Kjennskap til Starlånsordningen?

Alt i alt, hvordan opplever dere hjelpen fra det offentlige? Og er det evt. noe som dere savner og gjerne skulle fått bedre hjelp til?

Hvordan kunne hjelpen vært annerledes for å bidra til at barna får et godt oppvekstmiljø?

Bolig og oppvekst

Denne rapporten handler om hvilken betydning vanskelige boforhold kan ha for barns levekår og sosiale inkludering. Rapporten baserer seg på en kvalitativ studie blant barnefamilier som bor i kommunal utleiebolig. Studien utdyper hvordan ulike sider ved boforholdet kan påvirke barns levekår, og videre hvilke konsekvenser det kan ha for deres sosiale inkludering.

Mange av familiene har til dels svært dårlig bostandard og bor trangt. De opplever at dårlige fysiske forhold i boligen og trangboddhet begrenser barnas liv. Det største problemet synes å være belastede bomiljøer med høy konsentrasjon av sosiale problemer. Et annet problem er segregering i form av områder hvor svært mange innbyggere har ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Foreldrene er bekymret for hvordan dette påvirker barnas livssjanser i det norske samfunnet på sikt.

Fafo

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2011:16
ISBN 978-82-7422-810-8
ISSN 0801-6143
Bestillingsnr. 20207